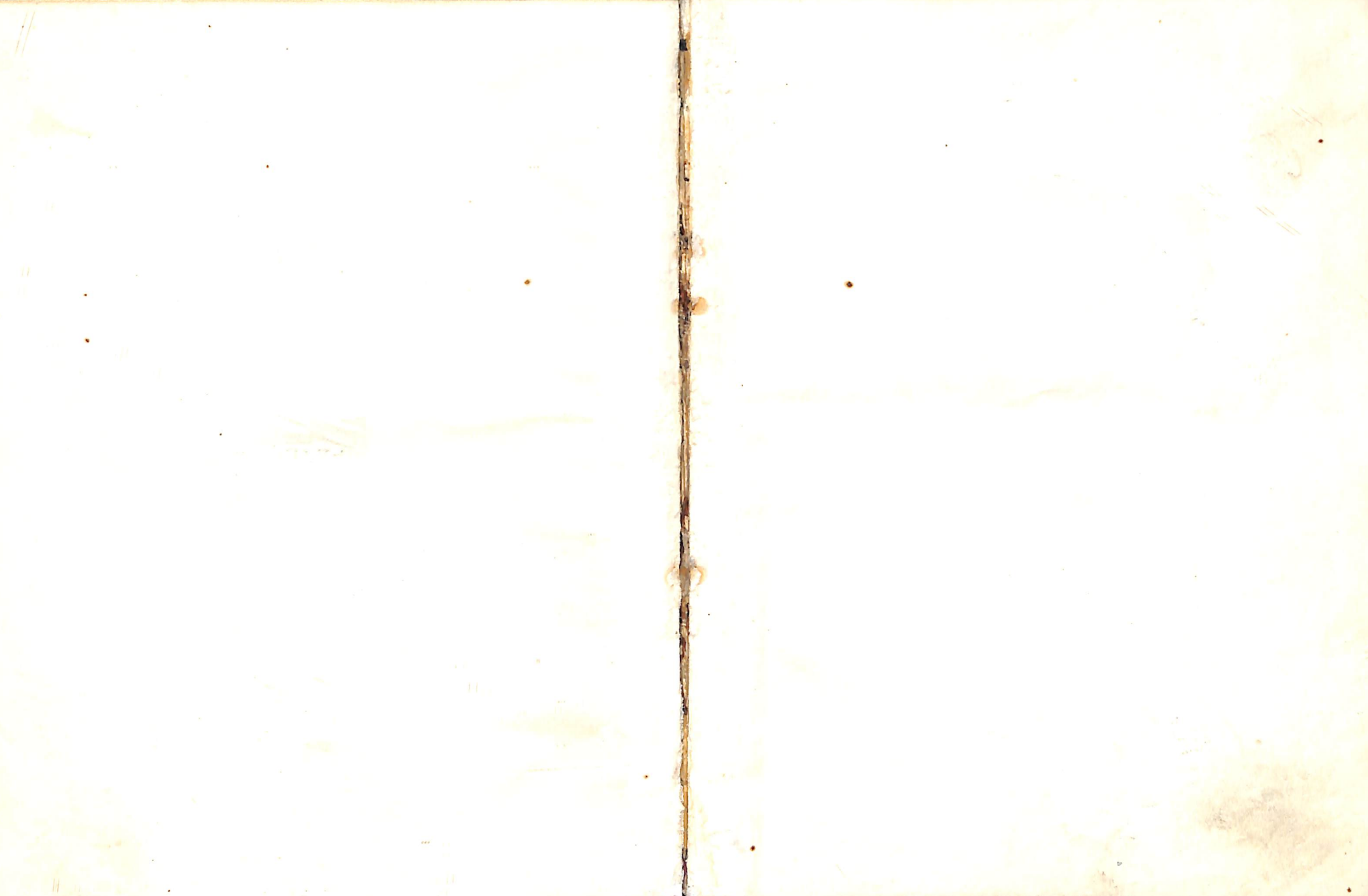
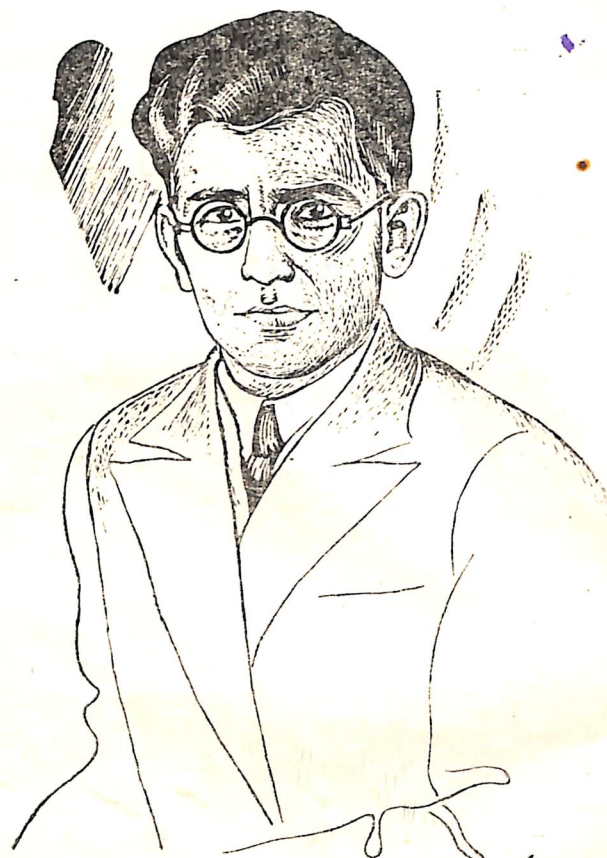

[Faint, illegible handwritten text or markings, possibly a signature or date, visible in the center of the cover.]

435

391.99

G-93

4. 11. 1

26 NOV 2011

Հ. Կ. Կ. Կ.

ԲԱՍՏԵՂԹՈՅՈՒՆԵՐ

ԴԵՏԵՐԱՏ
1 9 3 6
ՅԵՐԵՎԱՆ

20-182

2579

11 2 JUL 2013
10:25:00

46568

Կազմը, փորձացը, հեղինակի պորտրեն յեմ
անվանաբերքը ժող. նկարիչ
Հ. Կոչոյանի

Պատ. խմբ. Ռ. ա. ֆ. Ա. ք. ա. յ. ա. ն.
Տեխ. խմբ. Տ. Խ. ա. չ. վ. ա. ն. ք. յ. ա. ն.
Սրբազրիչ Հ. Գոլուխանյան

Պետ. քրտ. աղարան
Դլավիկա 268, Պատվեր 1069,
Հրատ. 3459, Տիրած 3000

4587-55

Յ Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Ս Ք

Բանաստեղծությունները այս գիրքն ամփոփում և իմ գրա-
հան ուղեգնացութեան քիչ թի շատ կարևոր մոմենտները :

Ժողովածուն կազմելիս յետ աշխատել եմ ընտրել այնպիսի
նմուշներ, վերոնք բնորոշ լինեն իմ գրական ճանապարհի տվյալ
հոտակի համար և, միաժամանակ, արվեստի տեսակետից՝ գրքի ընդ-
հանուր մակարդակից դաժ չլինեն:

Գրքի՝ գլխավորապես առաջին յերկու բաժինները՝ (վերոնք
իմ գրական սկզբնաղբջանի դործերն են) նյութերն ընտրելիս, յետ
կատարել եմ վիճական, տաղաչափական, լեզվական և այդ կարգի
այլ շտկումներ, — խոստատիկով հետին թվով կատարվող դադափա-
րական կարգի վերամշակումներից:

Վ. Ն.

Մ Ն Ո Ւ Ն Դ

Յես ծնվիլ եմ մի մութ գիշեր, ժանտ, դիվային,
Յերբ տալերքը խոլ խորհրդով հեռւմ եյին.
Այլետել ե դաժան ծնունդն իմ՝ համարձակ
Վորտաներով հրդեհաբեր մի շեկ կայծակ:

Ճիչն առաջին, վոր թռիկ ե իմ կռկռգից,
Խլացիլ ե, ու չեն լսել այն՝ վորոտից.
Յերբ բացվել են իմ աչքերը կայծակնավառ,
Բռնկված են տեսել հրով կյանք ու աշխարհ...

Յեվ ծծել եմ յես կարմիր կաթ, սով, դեղին ժանդ,
Որորի տեղ լսել միայն նղովք, դարձանք,
Չեմ զգացիլ մի մոր համբուշը ջերմ, շողային,
Ինձ շոյել են հրդեհները դժոխային:

Չեն ժպտացիլ ինձ ծաղիկներ, արև, լուսին,
Յերագով իսկ չեմ ճաշակել հրճվանք մի սին.
Միաքս մատաղ խռովել են հսկա հարցեր,
Վորոնց առջև տնքում ե ձեր աշխարհը ծեր:

Յես տեսել եմ արյուն ու դի, անթիվ մահեր,
Մահերի մեջ ծնվող, մեռնող թագեր, դահեր.
Յես տեսել եմ հազար ծնունդ, հազար արե,
Ու նրանց հետ կյանքն եմ ապրել հազար մի ձև:

Ու ձուլված եմ յես այդ դաժան յերկունքներին,
Հրդեհներին, արևներին, յերկինքներին.
Կարծես չկամ, բայց ապրում եմ հավերժաբար
Ու դեռ պիտի տեսնեմ հազար կյանք ու աշխարհ:

1921

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԱՆՈՒՐՋՆԵՐ

ԳԵՐՈՏԻ ՂՈՂԱՆՁՆԵՐ

ԺԱՄԱՅՈՒՅՑ

Լինելի փոքրիկ,
Բո սրտի ձեռն՝
Ժամացույց գողտրիկ
Փարված քո թևին:

Նայելիք անվիշտ
Դու նրա վրա
Ու լսելիք միշտ
Մեղմ ձայնը նրա.

—«Ժամանակն հույզ է,
Անցնում է, սահում,
Բո սերը լուսե
Ել հեռն ես պահում...»

Լինելի անլուռ
Ժամացույց փոքրիկ
Ու սեղմած ամուր
Բո թևը գողտրիկ:

1921

ԿԱՐՈՏԻ ՂՈՂԱՆՋՆԵՐ

Հյուսվել ե կրծքիս տակ
Մի նուրբ քող՝ վոսկեգույն,
Հույսերի պես հստակ,
Ցանկության պես անքուհու.

Սրտիս մեղմ զարկի հետ
Ու նրա պես զգուշ,
Թալրառում ե հավետ
Այնտեղ մի վոսկե հուշ...

Ճաճանչները քո վոսկի
Իմ կապույտն են յերանգել,
Կարոտներս, ո՛ հոգի,
Ղողանջներ են անարգել:

Քո վոսկեթել նարոտից
Իմ գմբեթն ե ճաճանչում,
Քո մշտանվառ կարոտից
Իմ զանգերն են ղողանջում:

1921

ԿԱՐՈՏԻ ՄԱՅՐ

Որորոց ե սիրտն իմ մոլոր
Մանուկ կարոտիս համար,
Վողջ գիշերն յերգում եմ որոր,
Ձի քնում մանկիկն այս համար:

Դու հեր ես, մայրն իմ կարոտի,
Վոր այդպես անտես, անքննին
Շարժում ես որոցքն իմ սրտի,
Ձեա թողնում կարոտս քնի:

Թուխ աղջիկ, արևի հարսնուկ,
Յեկ, վորպես համբույր առավա,
Ու կախիր դեմքդ անարցունք՝
Իմ լալկան կարոտի վրա:

Յեկ, հարսնուկ, սիրովդ եմ հիվանդ,
Յեկ, քանի անհույս չեմ խամբել՝
Վարսերդ արցունքով լվամ
Ու թարթիչներով իմ սառերն...

458755

Հոգիս քեզ, մայրն իմ կարոտի,
Վոր հեռվից աչդ պես անքննին
Շարժում ես որոցքն իմ սրտի,
Վոր կարոտս յերբեք չքնի:

1922

Ա. ՊՐԵԼՈՒ ՀՈՒՅՍ

Ձլինեյին քո աչերը, վոր աչերիս լույս են տվել,
Քո շուրթերը՝ յերգի աղբյուր, վոր ինձ սիրո հույս են
տվել,
Ժպիտներդ անմարելի, վոր ինձ կրակ հույզ են տվել,—
Կմեռնեյի յես, վոր մահից մի հրաշքով խույս եմ տվել,
Մահի բերանն ընկած՝ վերջին իմ ճիգերին ույժ եմ տվել,
Սիրած կյանքի դաժան լծին համառորեն ուս եմ տվել:

1922

ԱՆՐՋԱՆՔ

Ն. Թ.-ԻԱ

Ձեզնից հեռու լինեմ մի ուր,
Պատանու թյանս լճի ափին,
Ու չհոսեն առլակներ նոր,
Նոր յերանգներ չտա արփին,
Վոր չհուղիլի լճակս խոր:

Ու նոր մի ցալ էնձ չհուղե.—
Տեսնեմ խաղաղ հուշերի չուն՝
Լճակի մեջ ձկներ լուսե,
Ժպիտը ձեր բարի, հնչուն
Ու վորբացած իմ սիրտը սե...

Պատանու թյանս լճի ափին
Կանգնած լինեմ մոլոր, շվար.
Դուրս գա լճից, ինչպես արփին,
Ժպիտը ձեր բարի, գոհար,
Ու լույս փռե իմ նոր ճամբին:

1922

ՎԱՅՐԿՅԱՆԻ ՅԵՐԳԵՐ

ՊԱՏՐԱՆՔ

Յերբ լսում եմ հեռուներից
Ձայնդ անչար, վճիտ հնչուն,—
Քո շուրթերը կարծես նորից
Իմ շուրթերի մեջ են հալչում:

Իսկ շուրթերովդ անմեղ ու գոհ
Յերբ շուրթերս ես մեղրով թրջում,
Թվում է թե ջինջ ձայնը քո
Հեռվում կարոտ յերգ ե հնչում:

1922

ՆԱԽԱԶԳԱՅՈՒՄ

Յերբ մտնում ես դու,
Ու բարձրանում սանդուխներով,
Նստած տեղից թռչում եմ վեր՝
Սիրտս լեցուն ուրախ սիրով...

Վռանաձայնդ ե հին յերգի պես
Կարծես պահված սրտիս միջին,
Յերբ զնգում ե՝ դու գալիս ես,
Ու ցրվում ե կասկածը սին:

1922

ՅԵՐԳ ՈՒ ԾԱՂԻԿ

Ծաղիկ ես բերել դու ինձ,
Ծիծաղդ մեջն ես դրել.
Քեզ համար յերգ եմ գրել
Իմ սրտի բույրից-հուրից...

Կատա՞կ եր, թե՞ կյանքն եր դա,--
Ծաղիկդ թռչնեց անգուցն,
Հնչելով անունը քու
Յերգս կն, կապրի, կերթա...

1922

Փ Պ Ի Տ

Յերբ արեն հոգնած, անկամ
Ժպտում ե շիկնած թեթե,
Յետ նայում վերջին անգամ,
Վոր անցնի լերան յետե,—

Թվում ե՝ դու յես կամայ
Բարձրացել սանդուխներից,
Ու աճնպես հոգնած, շիկնած
Կարոտով ժպտում ես ինձ։

1922

ԴՅՈՒԹԱՆՔ

Թովիչ ես, գերիչ, մեղքի պես,
Զղման պես անուշ, դժվար.
Մեղքից վերջ չերկունք կա, գիտե՞ս,
Յերկունքից՝ զղում, ո՛ր յար»։

— «Թող լինեմ յես մեղք, մեղավոր,
Յերկունքը կրեմ դժվար,
Վոր զղամ անուշ՝ մի լավ որ,
Յերջանիկ տխրեմ, ո՛ր յար»։

1922

Stella

Ընկերները քո անունի
Աներկրային բոց են անշեջ,
Յրված ծոցում բիլ անհունի,—
Մարդկանց համար ցնորք ու տենչ:

Ու դու միայն, ասուպի պես,
Մի գեղերով իջար յերկիր,
Հետդ բերիր հուրեր պես-պես,
Անմարելի հույզ ու թրթիռ:

1922

ՔԸՈՅԱԳՆԵՐ

Ա. Ն. Հ. Ս. Ս

Հայացքներդ ինչ՞ո՞ւ այլքան խորն են, խրթին,
Յեզ ինչքան խոր, այնքան մոտ են սիրող
սրտին, ---

Աստղերը, վոր ցլքեր ունեն մեր սրտերում,
Վառվում են տիեզերքի անհաս շրթին:

1921

ԱՍՏՂԵՐ

Տես, չեղկն քուժ,—սրտիս պես լալն,—
Անթիվ աչեր-աստղեր յերան.
Ինչո՞ւ գոհ էիս դու ինձանից,—
Իմ չեղկն քուժ դու յես միայն:

1921

ՇԻՍՄԱՆ

Դու դարնան չեղկինք, յես՝ դաշտ նորացան.
Անձրեի նման կատակներդ անցան.
Բո խաղից հետո սիրտս կանաչեց,
Մեկնեցիր նրան սերդ ծիպածան:

1921

ԼՈՒՅՍԵՐ

Սերդ ուժն ե հլեքարական,
Սիրտս՝ լամպիկ,—վառվում ե հեղ,
Ու յերգերս՝ լույսեր լալկան,
Վերոնց փայլով տեսնում ես քեզ:

1921

Գ Ա Ն Զ

Ինչ տվի քեզ, իմ անգին, սրտաբուլիս ե, անհատնում,
Ինչ զոր մնաց՝ մնում ե, խորունկ պահված հանքի
պես.
Գուցե հեղեղն ե գալիս, վոսկու հանքերն իմ վատնում,
Բայց դա անկամ տված ե, մահից տարված կյանքի
պես:

1931

ՀԱՅԱՅԻՐ

Ո՛ր ես հառել հալացքդ, իմ սիրելի, իմ անգին,
Թե հառել ես անցյալին, — նա տխուր է, մոռացիր,
Ինչո՞ւ տխուր ես նայում՝ թե նայում ես գալիքին, —
Ո, նա լափն է լինելու, այնքան սլայծառ, լուսածիր:

1933

ԳԱԶԵԼՆԵՐ

ԼՈՒՅՍԵՐ

Առնենք զուգի աշտանակներ,
Շողուն մի-մի լույսի նման:

Բո մասները ճերմակ, յերեր՝
Վառվող մոմի լույսի նման:

Վարսերը քո, գիշեր ու քուն,
Սչերդ աստղի լույսի նման:

Բնած լինեմ յես, թե արթուն,
Դեմս ես շողի, լույսի նման:

Ծիծաղը քո փրփուր-ալիք
Տեսնում եմ յես լույսի նման,

Ու փայլերին քո խաղալիք՝
Այրվում եմ հեղ լույսի նման:

1921

ԱՆԱՆՑ ՄԻԱՄԱՆ

Որհնյալ լինի մեր հանգիստման ժամը պայծառ՝
Գալստանային այգն վոսկեթույր,—վոսկե աղջիկ:

Դու շողալով այդ լուսայգին՝ ինձ մոտեցար
Ու ժպտացիր վորպես հին քույր,—վոսկե աղջիկ:

Այգը անցավ, հալվեց ուրը այն վոսկեգույն.
Շատ գարուններ շուտով անցան,—վոսկե աղջիկ:

Բայց ժպտող, արևի պես, իմ բիլ հոգում
Հյուսեց անանց մի ծիածան,—վոսկե աղջիկ:

1921

ՅԵՐԿՆԱՅԻՆ ՍԵՐ

Լուսինը պտղ ու դալուկ, թոքախտալուր սիրական,
Վարդ աստղերին և հսկում անհորիզոն պարտիզում:

Գիտե, վոր այդ վարդերում բյուր խորհուրդներ, հետ-
քեր կան,
Բայց չի տեսնում, չի զգում,—անհորիզոն պարտիզում:

Արև աստվածն անաստված հեռանալիս կվառե
Այդ վարդերը հրաշեկ,—անհորիզոն պարտիզում:

Վոր իր հետքը կորցնի, և սիրուհին մարմարե
Մնա մոլոր, հոգնորեկ անհորիզոն պարտիզում:

Արևն այդպես հազար վարդ-աստղ և վառում մոգական
Ու փախչում և, մալր մոնում անհորիզոն պարտիզում:

Յեվ փնտրում և միշտ նրան հոգնած, խաբված
սիրական,

Ու չի գտնում, չի գտնում անհորիզոն պարտիզում:

1921

ՎՈՐՈՆՈՒՄ

Յերկար յերկար վորոնեցի մի այգածին կախարդական,
Հոգնած, տխուր, կարոտել հմ ուրախ բացին կախար-
դական:

Վորոնել հմ միայն մեկին ու չեմ գտել հաղարներում,
Սպասում հմ հիմա նրա սիրո ալցին կախարդական:

Դու ներիր ինձ. բանաստեղծի հոգին՝ գարնան թըռ-
չունի պես,
Վստոստում ե, ո՛ր, անգլիտակ վոսկե ցանցին կախար-
դական:

Կյանքում բոլորս վորոնել ենք, դու ել ինձ պես վորո-
նել ես,
Կյանքը մի մեծ վորոնում ե խոր, մթածին, կախար-
դական:

Վորոնումից վոմանք դառնում են հին տունը իրենց
Ու հանձնում են նորից սիրտը իր հին բոցին կախար-
դական:

Ներիր սիրույս,—պանդուխտ ինձ պես,—վորոնումներն
իր մոլորուն,
Մինչև հասնի իր վերագած կյանքի գանձին կախար-
դական:

1921

ՈՐՀՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դու շատ դժգոհ ես յեղեկ, յես որհնում եմ՝ լավ
լինես,
Ու սրտերում գնդացու պոետի համբավ լինես:

Ինչքան դռներ վոր բացվեն ու հոգիներ քեզ ժլու-
տան,
Անգրկելի լինես դու, անհուն ու անբավ լինես:

Հազար ծովեր թող լինեն խաղաղ ու անփոթորիկ,
Այդ ծովերում մշտալող դու մի լուսն նավ լինես:

Քեզ համար հուր եմ վառել ու այրում եմ ինքս ինձ
Չմատնվես այդ հրին, անկարոտ, անցավ լինես:

Սյրվեմ տապից, ծարավից ու վորպես ջուր տենչամ
քեզ,
Անհպելի, մշտալի անմահ ջրի գավ լինես:

Թող յես այրվեմ, մոխրանամ, միայն յերգերն իմ
մնան,
Իմ յերգերում մնաս դու, ու մնալով լավ լինես:

1921

ԻՄ ԳՆՁՈՒՆ

Մեն մի անգամ լես տեսա, անցավ-գնաց այն գնչուն,
Միայն մի ումպ խմեց ջուր սրտիս ծաղկած պարտի-
զում:

Նրա ձայնը աղբյուրի արծաթ կարկաչն է հնչուն,
Հողանջում է քաղցրալուր սրտիս ծաղկած պարտի-
զում:

Փպիտենքի ցնցուղով, հայացքներով իր զվարթ
Վռոգել է նա վարդեր սրտիս ծաղկած պարտիզում:

Ու իմ միտքը լարել է սիրո անմեղ վորոգայթ,
Չի վորսացել նրան դեռ սրտիս ծաղկած պարտիզում:

Կարծեցի թե անցել է սևաչ աղջիկն, իմ գնչուն,
Ու չեմ տեսնի նրա չուն սրտիս ծաղկած պարտիզում:

Բայց ասացին բույրերը և ծիծաղներն իր հնչուն,—
«Մոլորվե՛լ է քույր գնչուն սրտիդ ծաղկած պարտի-
զում»:

1921

ՎԱՍՏԱՅՆ

Արեւ բիւ յերկնքում ցաւսն ե հյուսել վոսկեթել,
Որորվում ե վոստայնում ինքն ել, վորպես վոսկե
սարդ:

Ու քո կապույտ աշխարհում հոգիս իրեն ե բանտել,
Որորներով, յերազով՝ քնել, վորպես վոսկե սարդ:

Հավաքելով իւր ցանցը, վոր հինել եր լույսերով,
Մայր ե մտնում արեւ գաղթող, վորպես վոսկե սարդ:

Բայց իմ հոգին խճճում ե իւր վոստայնը նոր սիրով,—
Շղթայվում ե քո յերկրին հաղթող,—վորպես վոսկե
սարդ:

1921

ՇԵՐԱՄԻ ՊԵՍ

Իրեն համար հոգիս հյուսեց մի պատանք,
Շերամի պես, սիրո թելով,—քո հոգում:

Քաղցր ե նրան այգալիսի բանտ ու կապանք,
Քնած ե նա լերազելով,—քո հոգում:

Ու մի ուր ել շերամ-թիթեռն անպատրանք
Պիտի գարթնի նոր գազելով՝ քո հոգում:

Գուցե նորից թռչի ազատ դեպի կյանք,
Միայն վոսկի հուշ հյուսելով՝ քո հոգում:

1921

ՀԱՄԱՐՈՒՅՐԻ ՎԱՅՐԿՅԱՆ

Բոլորն են տենչում, ո՞վ գիտե ի՞նչ է վայրկյանն
համբույրի,
Աչքերի համար յերկնային նինջ է վայրկյանն
համբույրի:

Շուրթերի համար, լուր հազար~հազար համբույր են
մարում,
Անշիջանելի, անհազուրդ տենչ է վայրկյանն
համբույրի:

Համբույրի պահին տիեզերքն է մեր սրտի մեջ յերգում,
Բայց մենք լուռ ենք, լուռ թյան ճիչ է վայրկյանն
համբույրի:

Ու յերբ սուզվում են շուրթերն իրար մեջ, աչքերը
նիրհում,
Սրտերը յերգում,—հոգու թռիչք է վայրկյանն
համբույրի:

1922

ՎԱՐՍԵՐԻ ՅԵՐԳԸ

Գազելները ձայն լսեցի յերազում, Սեղան,
Յերգում եյին Հեջազում, կամ Շիրազում, Սեղան:

Արևելքի յերկինքներում զրնգում եր նա,
Կյանք եր ծորում Սահարայի ավազում, Սեղան:

Խմում եյի կյանքիս գինին այդ լուսե պահին,
Ու կաթում եր յերգը շիթ~շիթ իմ թասում, Սեղան:

Յերբ վարթնեցի քամին դեմքիս քո վարսերի
Փազելներն եր տանում բերում, սիրասուն Սեղան:

1924

ԲԱՂՁԱՆՔ

Հորիզոնը մռայլ է մեզ, հուր եմ ուզում,
Տուր ինձ սիրո արևը շեկ, հուր եմ ուզում:

Քո մազերը՝ կարկտաբեր ամպեր մռայլ,
Խակ յես՝ մրսող պոետ մի հեզ, հուր եմ ուզում:

Հայացքներդ, սուր կայծակներ, ծվատում են
Վարսերդ խիտ ամպերը սեզ,—հուր եմ ուզում:

Թեկուզ կայծակն այդ մխրճվի, սիրտս բոցե,
Քո այդ զարկից յես կենսաբեկ, հուր եմ ուզում:

1924

ՃԵՐԾԱԿ ԹԵԼԵՐ

Ո՛, սպասիր, յերգեմ քիչ ել ճերմակ թեղեր,
Քսանամյա կյանքիս մեջ ել՝ ճերմակ թեղեր:

Շվարեկ եմ մտածելուց,—վհր տեղից են
Ջահել գլխիս վրա իջել ճերմակ թեղեր:

Ինձ թվում եր՝ թե սև գլխիս հույսը ճերմակ
Յերկու ալիք լույս է փչել՝ ճերմակ թեղեր:

Բայց յերբ դեմս քո վարսերն են սև ամպանում,
Գիտեմ, գլխիս ձյուն է իջել,—ճերմակ թեղեր:

1924

ՈՐԵՐԻ ՀԱՄԲԻՆ

ՃԵՐՄԱԿ ՏԵՍԻԼՆԵՐ

Հովհ. Թումանյանին

Դ Ե Պ Ի Տ Ո Ւ Ն

Հին կյանքի սոսկումը սուր,
Շողացող դաշույն մի շեկ՝
Արյունեց իմ սիրտը նուրբ,
Սարսափով առաջ քշեց:

Տենդի մեջ՝ տեսա մեկին
Ապագան հորձանք-հորձանք,
Իմ հոգին, սակայն, հեզ եր,
Իմ կյանքը՝ հին զառանցանք:

Կյանքի գլխարթ քրքրինջն եւ
Վոր թմրած սիրտս անսաց,
Կարձեց թե մահվան ճիչն ե
Գլխիս վրա թեաքաց:

Ու մզլած միտքս, գիտե՞ք,
Թե ինչեր, ինչեր ծնավ,
— Հնար չե՞ փախչել, միթե,
Ու կրկին յետ, տուն զնալ...

1921

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Շքեղ մի շենք՝ դաշտի մեջ լայն.
Հազար ճամբի սկիզբ ու վերջ,
Հանգույցների հանգույց և այն՝
Գաղանիքներով դյուլթիչ ու պերճ:

Նստած և նա պալատում այն,
Յեւ պատանի, և՛ ծերունի,
Ակոսված և ճակատն իր լայն,
Բայց աչքերում հուրեր ունի:

Հազարներ են գալիս-գնում
Մարմարակերտ մեծ դռներից.
Փրփրում և շենքը այդ նույն,
Դատարկվում և, լցվում նորից,—

Ոթեանում նստած և նա,
Անհուն մի զիրք և լուռ թերթում.
Այդ տարերքում նստած մենակ
Նրանց անմահ վեպն և կերտում:

1921

ՀԱՅՐԱ

Ախախարխուլ մի խուց և, հին,
Ներսը կանթեղ մի դալիարոց.
Մի ծերուկ իր տխուր հոգին
Ծխում և լուռ, անհեծկտոց:

Գլխին կյանքի ձյունն և իջել,
Իջել, կախվել մորուքից վար.
Տաճար դեմքին յերկու աչքեր՝
Հույս հավատի ջահեր են վառ:

Ձեն շարժվում շուրթերն իր չոր,
Հոգու մեջ և աղթք անում.
Յեւ իր սիրտն և թախճատոջոր
Աղոթքի տեղ վեր սլանում:

Ծեր աչքերի ու կանթեղի
Լույսն և նվաղ աղոտանում,
Ծերն և դառնում մի լույս դեղին,
Անեանում, անհետանում:

1921

Մ Ա Յ Ր Ս

Պիտիս վերեւ ամեն գիշեր
Մի թռչուն եւ թառում լռին,
Յես չեմ հիշում թե ինչպես ե-
րալիս թառում իմ սնարին:

Ճերմակ եւ նա, փրփուր-փետուր,
Կարծես լույսի ալիք եւ ջինջ,
Վոր քշել եւ մութը մըրուր
Մենանոցիս ծոցը անսինջ:

Թառում եւ նա տխուր ու լուս,
Գթոտ աչքով ինձ եւ նայում,
Ձուր եմ հայցում նրանից լուր
Ու նայվածքս վար եւ սահում...

Յերբ ուզում եմ տեսնել կրկին
Եւ վռչ նա կա, վռչ եւ իր չունջ,
Ու թռել եւ դեպի յերկինք
Իմ կաթոգին մայրը՝ թռչուն:

1921

Ք Ա Ի Յ Ր Ս

Ունի մի դեմք ասես լուսին՝
Շուրջը յերկու ամպ խոպոպիկ.
Վարսերի հետ սափորն ուսին՝
Գնում եւ նա վտարորիկ:

Ժպիտ ունի աչքերի տակ,—
Ամպի տակի շողն եւ հրե,—
Ինքն եւ այնքան հուրբ եւ, հասակ,
Վոր տեսնում ես իր մեջ իրեն.

Աղբյուրի մոտ կանգնած անհարց
Նայում եւ նա ջրին այդ ջինջ,
Նախ ժպտում եւ, ապա հանկարծ
Խառնում ջրին ծիծաղ ու ճիչ...

Ու հալվում են ծիծաղ ու ջուր,
Հրաշք, ինքն եւ ձուլվեց, թափով
Դարձավ ճերմակ-ճերմակ փրփուր...
Ափին մնաց մի սին սափոր:

1921

Յ Ե Ղ Բ Ա Յ Ր Ս

Նա ասպետ ե, ճերմակ հագած,
Գանգուրները իջած ուսին,
Սուրն իր՝ շանթի մի շեղբ կանգնած,
Ինքն ել կարծես սիրան ե լույսի:

Ճերմակ մի ձի ունի արձանի,
Լույսի մի գունտ՝ հողմ հորձանքով,
Ասպանդակում ե համարձակ,
Ինչպես արևն ե իր յերկնքով:

Ծիծաղ լույսեր ցանկելով շուրջ
Դեպ ինձ ե նա դալիս շտապ՝
Բայց հետու յե, վորպես անուրջ՝
Տիեզերքի ծովում անափ:

Մեր միջև մի խորխորատ կա,
Ո, այն անցներն անհնար ե.
Խորտակվեցավ... Կերթա այնքան,
Վորքան հողին իմ նշմարե:

1921

Վ Ո Ր Բ Ը

Քնած ե նա անգոր, անկամ,
Ու ակացիան սիւլ-սաղափե
Աչիկները վրա մանկան
Թերթիկներն իր լուռ կթափե:

Շոյանքներն այդ մեղմ, մայրաբար
Մանկան հոգում,— ջինջ մթնոլորտ,—
Շողացնում են կապում կամար
Ծիածանի գույներով յոթ:

Ի՞նչ ե տեսնում մանուկը հեզ
Ամեն թերթի մեկ հպումին.
— Այն յերջանիկ վայրկյանն ե մեկ,
Անկրկնելի հանդիպումին:

Յերբ զարթեցրին՝ նա հեծկտաց,
Հարցրին. — ասաց խեղճն անամոք,
— Ինչպե՞ս պատմեմ այն, վոր գնաց,
Վոր չտեսավ ձեզնից վոչ վոք»:

1921

ԼՈՒՍՆԻ ՄԱՀԸ

Մի իրիկուն գորշ ու մթին
Մի բանաստեղծ խորհրդասեր
Ձուլված միստիկ հին հեքյաթին՝
Լուսնի ծագման լուռ կսպասեր:

Բացվեց դուռը անձռնչյուն,
Լույսի մի հորձք նրան հասավ,
Ու մի մանուկ քաղցրահնչուն
Ձայնով, լույսի միջից, ասավ.

— «Մի յերազիր լուսինն անհույս,
Մենք թաղեցինք յերեկ նրան,
Սառած եյին և՛ փայլ և՛ լույս,—
Բայց նորանոր արևներ կան»:

* * * * *

Յերբ նա ուշքի յեկավ թեթև
Թափուր եր սիրտն այն հին հույզից.
«Ա՛հ, լուսինն եմ կարծել արև,
Ու սառել եմ նրա լույսից...»:

1921

ԽԱՐԽԱՓՈՒՄ

Այն գիշերն այնպես բարդ եր,
Այն գիշերն այնպես եր մութ,
Վոր անի ակընթարթը
Թվում եր մի դար անդուլ:

Այն ուղին այնքան ձիգ եր,
Անորոշ եր, անհատնում.
Մաքառման վերջին ճիզը
Ջուր էյինք ճամբին վատնում:

Ո՞ւր եյինք գնում, ո՞ւր եր
Մեր կայանն աստեղաբեր,
Ո՞ւր եր մեզ դյուլթող հուրը՝
Մեզ հանձնած այդ խարխափին:

Այն ուղին ցնորք, մութ եր,
Մահն եր նրան պարուրում.
Ինչ դյուլթել եր մեզ՝ սուտ եր,
Մենք՝ շրջիկ, ճերմակ ուրու:

1922

Մ Ե Ղ Ո Ի Ն

Այն հով եր, ճիչս լսեց
Ու յեկավ հրե հոգով.—
Արևն եր՝ յեկավ, կիզեց.
Չորացավ ճահիճը գոր:

Շեկ լույսի յերկու բյուրեղ
Արևն իր սուրբ կնճիթով
Իմ սրտի վերքին դրեց,
Ու հոգիս բացվեց խինդով:

Մշուշը հաղար փեշին
Լուռ ծաղից թևերն իր հին.
Յեվ հաղար քաղաք ու շին
Ժպտացին փախչող նիրհին:

Իմ ծաղկած սրտի վրա
Ախորժով անուշ-աղու
Հյուսում եր մեղքը իրա
Լուսաթե մի նոր մեղու:

1922

Վ Ե Ր Զ Ե Ր Գ

Իմ բարի աչքերով, ընկեր,—
Յերբեմն չար, արնակալած,—
Յես մարդն եմ տեսել մարդակեր,
Ու կյանքը մեր՝ մահահալած:

Ահից սիրտն իմ քարացել է,
Խեղդվել է ճիչն իմ կոկորդում...
Տեսել եմ՝ մարդն արածել է,
Ու կերել է մայրը վորդուն...

Ընկել եմ յես դաժան գեհեն,
Յերբ յեղա կրկին լույսի տակ,
Թողած արևը վոսկեղեն,
Յես տեսա ուրուներ ճերմակ:

Բայց հիմա մշուշը արյան
Ցնդել է խարող արևով.
Ներիր իմ մեղքը հնորյա,
Ընկեր իմ, որ իմ արևոտ:

1922

ՈՐԵՐԻ ՍԵՐԸ

ՎԱՅԵԼՔ

Տ Ի Ր Ա Ն Ի Ն

Աշխարհի բախտի վրա,
Վորպես Վիթխարի մի դույլ՝
Արեւն ե կախվել շուայլ
Ու լույս ե ծորում անդուլ:

Ծորում ե ժպիտ ու սեր,
Սրում ե գրգիռ, շարժում,
Վառում հմայքներ լուսե
Ու կյանքը առաջ քաշում..,

Բացել են սիրտ ու սինի
Մարդիկ արևի դիմաց,
Խմում եմ պուրպուր գինի,
Արբում են կյանքով հիմա:

Ում ինչ փուլով՝ թե յես ու դու
Ձենք խմել մի ումալ անդամ,
Շրջում ենք շվար, անտուն,
Մեռնում ենք լուս, արնաքամ:

1928

Ա Ր Շ Ա Վ

Նոր մարդիկ հաղթ, անհամբեր,
Հողմի պես շտապ, արագ
Որերի մեջքը թամբել,
Նստել են թամբի վրա:

Գալարք ե, վազք ե անդուլ.
Քշում են, քշում, քշում,
Յետևում վռնում ե թույլ
Անցյալը անտեր մի շուն:

Որերի վաշտերը խիտ
Թռչում են թափով, անսանձ,
Ու նրանց բաց յերախից
Թափվում ե փրփուրը թաց:

Ու վաղքի այդ գալարքում
Բացվում են սրտերը քաջ
Յեւ իրենց կարոտն անքուն
Որերից նստում առաջ:

1928

Ո՛ր, ի՛նչ արագ ե այս չուն,
Ուղին՝ քար ու առապար,
Թող մարակը քո շաչուն,
Կամաց քշիր, կառապան:

—Ո՛ր, տես, ճամբորդ, թռչում են
Ուղեկիցներդ՝ հեծած հողմ,
Նրանք հրե թռչուն են,
Դու՝ դեռ կառքով ճամբորդող:

Ճամբորդ, կանցնի կյանքը շուտ
Ու կմնաս դու մենակ
Քո դեմ դժգոհ ու փակշուրթ,
Կոտրած կառքդ՝ քեզ հենակ:

—Լավ ե ուրեմն, յերբ կարմիր
Յողած ուղիդ առապար,
Յես չես մնում. կանգ առ մի,
Քշիր, քշիր, կառապան:

1928

Արբել են այսոր ամենքը՝
Կյանքի ու մահվան կովում.
Փախչում ե, հալչում ե մեզը,
Այն ի՛նչ ե վառվում հեռվում...

Յերկուսն են, — մեկը հասուն ե,
Դեղնեւ ե վոր բարկ վառվի,
Իսկ մեկը կրակ՝ կիզում ե,
Վոր կյանքը առաջ տարվի:

Այս խինդը անսանձ, այս ահը
Թուփել են յերազ ու յերգ,
Վայրկյանը ե՛կ կյանք ե մահ ե,
Վաղը՝ վարդ, անցյալը՝ վերք:

Անցնում են այս բարկ որերը, —
Նրանց հուրն յերբ աղոտի,
Կայրի մեկ այսորվա սերը,
Կայրի մեկ հուրը կարոտի:

1928

Վ Ա Հ Ա Ն

Արևի բարկ հրի գիմաց
Բարձրացել է դեղին մի թաթ.
Կույր աչքեր ել դեռ կան հիմա,
Վոր կարծում են արևն ե դա:

Նրա լույսը պաղ ու դեղին
Բաշական է սղերդ մարդուն,
Վոր մոռացել լույսի ուղին
Մրավում է կիսաարթուն:

Իսկ ում սիրտը վառ է հիմա
Յեւ տենչում է արև կիզուն,
Տեսնում է, վոր թաթի գիմաց
Ծառացել է շողուն մի սուր.

Գիտե, վոր սուրն հզորազարկ
Պիտի ճեղքե թաթն այդ դեղին,
Վոր մոխրանա վահանն այդ չար
Բացվի լույսի փառփառ ուղին:

1923

Ն Ո Ր Ս Ե Ր

Իմ սիրտը բրոնզե մի թաս.
Թափել եմ արյունն իմ հին,—
Գիտեյի՜ այստեղ կգաս,
Կլեցնես քո նոր գինին:

Լցրել են ուրբն այս հուր
Իմ սրտում կարմիր ծիծաղ,
Ցոլում է այնտեղ մի սուր՝
Քո սերը,—դաժան մի խաղ:

Վառվումն սրիդ շեղբին
Արյունս է ցայտում թափով,
Քո սուրը ամուր սեղմիր,
Վոր սիրտս հեռ տապով,

Վոր զգամ խոր ու անմոռ
Քո սերը, յերբեք չեղած,
Որերի իմաստը նոր՝
Գալիքի զոհասեղան:

1923

Զ Ո Ն Ը

Որերի զոհի սեղանին
Դրել ե ջլուտ մի բաղուկ
Իր զոհը վոսկե գլխանի՝
Աչքերում սոսկում ու ցասում:

Իր զոհը,—մի ցուլ վոսկեղջյուր,—
Դողում ե մահվան տապալից,
Տեսել ե նա դանակը սուր,
Նայում ե ահով ակնապիշ:

Աչքերով իր չար ու անկար
Տեսնում ե յերազը հետին.
Բառաչ ե թողնում խելագար
Սարսեղով յերկինք ու գետին:

Իսկ զոհողն ախպես հաղթական
Վառել ե խարույկ խնդումի,
Նայում ե դեպի ապագան,
Վոր սիրով նա զոհն ընդունի:

1926

Դ Ե Պ Ի Մ Ե Կ Կ Ա

1

Գալիս եմ յես հեռու հեռվից՝
Սրտիս մեջ կարոտ ու բաղձանք,
Ինչպես մի թափառիկ բեգվին՝
Մանեման ճամբաներ անցած:

Տանում եմ յես ուրուն մահի
Գալիքին, վորպես մի նվեր,
Չարհուրանքը, լուռ ամայի
Շեների, անկյանք ու ավեր...

Մի գիշեր, յերբ մահը կարող
Հոշոտում եր շին ու քաղաք,
Յես՝ լույսի ու կյանքի կարոտ՝
Թողեցի մեր տունը, փախա:

Թողեցի մահվան մահիճում
Սրտերը հարազատ ու մոտ.
Զուր եյին նրանք սուր ճշում,
Աղերսում գթություն, ամոթ:

Հրդեհը հաղարանելով
Կատաղած կրքերին իր գերի,
Լիզում եր, խելագար լիզում
Մարմինը մեռնող շենքերի:

Ու մինչև յերկնքի հեռուն,—
Բորբոքված աստղերի ջահով,—
Հրդեհված յերկիրն եր փռում
Մի գարշ պղծության ճեղճահոտ։

Փռում եր սև թռչն ու թարախ
Հրեջը հազարգլխանի.
Աշխարհը դառնում եր, ավանդ,
Գիջահոտ, արյան բաղանիք...

Ու սրնից թռած ճչի պես,
Հեղակարծ թռած, անդիտակ,
Մենմենակ փախչում եյի յես
Անկարեկիր յերկնքի տակ։

Այդ վերջին, կույր լուսադեմին
Վերջին կենդանին եր մեռնում.
Մեր հին, հայրենի տան շեմին
Մեր շունն եր վորբացած վռնում։

Այլեվս յես յես չդարձա,
Վոր չհուզեմ նիրհը փոշու.
Ու հանգավ անարև, անձայն
Այն կյանքը մոխրի մշուշում։

Սրտիս մեջ կարոտ ու բաղձանք
Յես, ինչպես մի շրջիկ բեղվին,
Վոլորուն ճամբաներ անցա,
Աչք հառած ինձ կանչող հեռվին։

Յես կայան առ կայան անցա
Սարսափի մի դաժան ուղի,
Յեվ ամեն կայանում անձայն
Մի այրող, դառն արցունք թողի։

Յեվ ամեն մի հոր կայանից
Գողացա հույսի մի հոր շող,
Արևի լույսերից մի գիծ՝
Միշտ կյանքի մասին ինձ հուշող։

Յերբ հասա գալիքի ատիհն
Փռոտ ու խոնջած, արնագին
Իմ հողին ուզում եր արբի
Այդ բախտով յերջանիկ կյանքի։

Սակայն իմ անողորմ ուղին
Քամեկ եր արյուն ու կրակ,
Ուզում եր հանձնել ինձ հողին,
Ինչպես մի վարակիչ դիակ...

Յեւ վ ահա այդ ուղու վրա,
Խնչպեա մի մարմնացած լքում,
Ընկել եմ անոք, անկրակ,
Լերդացած արցուն հմ թքում:

Իմ դեմը հազար հրապույր,
Գալիքը, մշտատե գարուն,
Յեւ որերն արեափրփուր
Գրգիռներ, տենչեր են վառում:

Ույժերը բորբոք հուրհուրան,
Ընկել են մրցումի արշալ,
Կժպտա բախտը լոկ նրան,
Ով վոր այդ գալիքին հասավ:

Ուզում եմ, ո՛ր, յես ել վազել
Հասնել այդ գալիքին ազնիվ.
Ո՞վ ե, ո՞վ իմ չափ յերազել
Վոր գալիք այդ կյանքին հասնի:

Թռչում են որերը շրջիկ.
Ընկած եմ յես մենակ թեև,
Բայց ահա մի որ մի աղջիկ
Ինձ ասաց, ժպտադեմ «դե, յե՛ր»:

Լույս, արեածագ ե կարծես
Յերկու բիլ ծովերի վրա.
Վառվում են շքեղ, սիրակեղ
Ջինջ կապույտ աչքերը նրա:

Շուրթերը կարմիր են ու կաս,
Տենդեր հարուցող յերկու բոց,
Շուրթերում ճիւղմակ մի յերազ
Սաղափի մի դուրթիչ շարոց:

Շարժվում են այդ շուրթերն ագահ
Սիրտ վեհ խոսքերով կիզուն,
— «Կանչում ե մեզ լույս ապագան,
Կհասնենք, նստել ես իզուր»:

Զգում եմ վոր հուրը հասավ
Ու լցվեց սիրտս անեղեր,—
Այդ արևն ե հրահոսան,
Վոր լցնում ե կյանքի նոր սեր:

Նրա կրծքի դաշտի վրա,
Ուր բացվել են հազար շուշան,
Զարկել ե սիւլ յերկու վրան
Կյանքի գարունն արևաշատ:

Ու վորպես արնաշող գրող,
Ճեփ-ճերմակ վրանի գլխին,—
Յեղիու հայծ գյուլթիչ և ախորժ
Բոցկլտում են վառ գգլխիչ:

Իր յերկու այդ վրաններում,
Վորպես բանականեր միշտ զգաստ,
Սիրադեն հույզերն են յեռում,
Վոր գալիք գրոհն յես զգամ:

Ու վաղը պիտ յեռա վարար
Սիրո բանակաների հորդան,—
Յեւ խուժե լեցվի անվարան
Աշխարհը հզոր մայրության:

Կլինի յերգ ու հաղթանակ,
Կյանքը պիտի վառե լույսեր,
Յեւ ցնծան բանակ առ բանակ
Մանկություն, մայրություն ու սեր:

Վտաքի եմ յեղնում յես թեթե
Լի սերով այդ քաղցր ու անգին,
Հանձնվում կյանքի հարատե,
Միշտ առաջ մղիչ հորձանքին:

Ինչպես ֆաքիրն անկարեկից
Հանդիպած կայանում ընկնի,
Հոգնարեկ ճամբի զրկանքից՝
Հենց սալահատակին քնի,—

Անցորդները վոտքով հրեն
Յեւ կամ զարթեցնեն բարեմիտ,
Նա նստի քնատ, ինքն իրեն
Ստեղծի խնդության առիթ,—

Յեւ վերցնի հեշտ ու անխուռում
Կուշտ ըմպե գինի և արմղ,
Ճանապարհ ընկնի, պանդոկում
Մոռացած ձեռնացուպ, մախուղ,

Ու ճամբին նա միայն հիշե
Մոռացված իրերի մասին,—
Այդպես են ահա ինձ քշել
Յեւ հանձնել շքեղ յերազին:

Ահա խոնջ այդ ֆաքիրի պես
Բռնեւ եմ իմ կյանքի ուղին,
Հուշիրն իմ սև հանձնեւ եմ յես
Անցյալիս գորշ մառախուղին:

Յես ամեն կայանում բերել
Թողել եմ մի այրող արցունք,
Իմ վերջին կայանից առել
Նոր կորույժ ու նոր հիացմունք:

Հիմա մեր որերի ճամբին
Ձի մնա և վոչ մի լքված.
Փրկության ձեռներ ջլապինդ
Վանում են հոգնություն ու լաց:

Յեվ աղջիկն այդ սոսկ աղջիկ չեր,
Որերի վոգին եր գուցե,
Վոր յեկավ ինձ կյանք ներշնչել՝
Կանացի ձայն առած ու ձև:

Հրահրեց նա կրկին-կրկին
Նոր ծարավ, փափագ ու կարոտ.
Վոր սոսկումն անեղ ընկրկի
Յեվ զգամ մի նոր առավոտ:

Ու վորպես թափառիկ ֆաքիր,
Սրտիս մեջ հազար մի յերադ,
Յես և իմ ալդ սերն արնագին
Կանգնած ենք նոր ճամբի վրա...

Յեվ դյուրված հեռավոր հեռվից,
Գնում եմ իմ ուղին յերկար,
Ինչպես մի ուխտավոր բեդվին,
Վոր վոտով գնում ե Մեկկա:

Թե նորից մի գորշ իրիկուն
Մնամ մի ուղեհանգույցում,
Ընկնեմ յես ուժասպառ, նկուն.
Չգտնեմ վճիռ ու լուծում:

Թե կրկին յես մնամ անսեր,
Մենակ, զաջտերում ամայի,
Ու վրաս սավառնի բազեն
Գիշատիչ, թևի պես մահի:

Թե նորից մաղձոտ ու վահրով
Յես ընկած, մուգ արյուն թքեմ,
Կհասնի մի նոր հույս վառող,
Վոր վառի նոր արև իմ դեմ:

Կլցվեմ յես նոր կարոտով,
Կյանքը կժպտա ինձ նորից,
Կհանձնեմ ինձ հոգով սրտով,
Նրան, ով բռնեց իմ ձեռից:

Գրեմ իմ
Երան Երան

Ով գժնի մահը չի տեսել
Դաշտերում մենակ, ամայի,
Ում կյանքը ահով չի կիսել
Արնածոր գերանդին մահի.—

Նա աշնքան վառ ու վարդագույն
Զի տեսնում գալիքի հեռուն,
Ու մահի վայրկյանին թաքուն
Անկարոտ, անիղձ և մեռնում:

Սակայն յես, յես, վոր որն ի բուն
Կրում եմ բյուր տանջանք, բաղձանք,
Արբում եմ, խորագին արբում
Կյանքի մի վայրկյանով անցավ:

Տեսնում եմ գալիքի հեռուն
Կյանքի արշավը գեպի նա,
Կարոտս կյանքի պես յեռուն՝
Մղում և ինձ,— «գնա, գնա»:

Ու նորից յեկնում եմ անքուն,
Կծկում եմ ուղին իմ յերկար.
Մինչև մի աստղոտ իրիկուն,
Հաղթական յես մտնեմ Մեկկա:

1923

ԼՈՒՍԱՅԳ

Ու պոետներ, վոր չեն պղծել,
Իրենց շուրթերն անհճով
Պիտի յերգեն քո նոր կյանքը,
Նոր յերգերով, նոր խոսքով...
Հ ո վ հ. Թ ու մ ա ն յ ա ն

■

Ով առավոտ, վոր բացվում ես,
Վիթխարաթերթ մի ծաղկի պես,
Ծավալում ես բույրերդ լույս
Ու լույսերդ՝ բյուրեր սնդուս՝
Տիեզերքի մութ ավերում
Ու մրափը կյանքի բերում:
Ո՛վ առավոտ թեթև ու հեշտ,
Բայց ինչպիսի՜ անհրաժեշտ
Յերկունքներով ու պայքարով՝
Խավարի դեմ, աշնպես կարող
Պոռթկում ես դու հուր լուսաթափ,
Դու կյանք, մահի պես անխուսափ:

Գիշեր, վիթխարի մի թև՝
Կախված անհուն բարձունքից.

Ու սե, սարսափի պես սե.
Ու ծանր՝ քան մահի կակիծ:
Բղխած անհայտ ակունքից,
Փռված ե անի մի ծով,
Խուլ ծովում հըի բյուր բիծ՝
Կապված նվաղուն գծով:
Մութը մահի պես բարդ ն,
Բայց գիշերվա անդունդը
Հատակ ունի, և արգեն
Թույլ նոսրանում ե մութը:
Ահից հիմա սթափված
Աչքերը թարթում են թույլ,
Բացվում են կամաց-կամաց,
Լայնանում, ձուլվում են ծույլ:
Մռայլ թեւը ծալվում ե
Աննկատ, մութը մաշվում ե
Ու հալվում, ծավալվում են
Լույսն ու լուսի շարժումը...
Մութը պարտվում ե անկամ
Ու տեղի տալիս լույսին.
Ու վորպես լուսի պատգամ՝
Յերկնահաս լիրան ուսից
Նիզակներ, նետեր, տեգեր
Ճեղքում են լազուրը հարթ,

Ու լազուր լայնը մեկեն
Ժպտում ե շիկ ու զվարթ...
— «Նահանջիւր հաղթված գիշեր,
Նահանջ, նահանջ ու նահանջ...»
Գիշերում խեղդված ճիւղեր
Հառնում են լուսապահանջ:
Մի համբյուր հեռվից, հեռու
Լեռների ճակտից սահում
Իջնում ե դաշտերը բերկրուն,
Վոսկե վարսերը շոյում:
Ու անտես անթիվ ձեռներ
Հզոր մի թափով թեի
Նետում են յերկինքն ի վեր
Հրաշեկ գունդն արևի:
Նա անհուն ճամբի ծայրին
Վառվում ե, վորպես դրոշ,
Հետո վոգին պայքարի
Բռնում ե ուղին վորոշ...
Սովերներ յերեր ու թույլ,
Ջարդված բանակի բեկոր,
Նահանջում, ցրվում են ծույլ՝
Ձորերում անդնդախոր.
Գնում են լուռ մեռնելու,
Կամ լռին, արևից անտես՝

Մթին գավեր խորհելու
Նոր գիշեր բերել հանդես...
Իսկ արևն հաղթ, հրալանջ,
Պայքարի հրե զրահ,
Բարձրանում է աննվաճ
Կապույտ գենիթի վրա:

Մութի շքեղ պարտություն
Լույսի դեմ: Լուսթյան մեջ
Լույսը մի աչք է արթուն,
Վոր կարդում է եջ առ եջ
Մութի թերթերը մռայլ
Հանգույցով, հարցով լեցուն,
Ու մեկնում կյանքի վրա
Իմաստը՝ հարցի լուծում:
Լույսը մութի ծնունդն է,
Ու մահացնողն է նրա.
Մութը պարապ անգունդն է,
Լույսը լցնողն է նրա:
Լույսը ծնվում է բանտում,
Մութի մեջ ահ ու մահի,
Ու հետո բանտը քանդում
Պոռթկունքներով ամենի:

Ո՛վ աշգարաց, լուսե սաղափ,
Իմ նայիրի, սիրտ լուսատապ,
Նայիրաբաղձ իմ կարոտին,
Քո աներկըրդ առավոտին
Ու արևին քո բոց ու բարկ
Վողջճէյն և փառք, վողջճէյն և փառք:
Խավարի մեջ հուրդ կրող,
Տանջանքի մեջ կամքդ կռող
Զավակներին քո արնածին,
Վոր փակ բախտիդ դուռը բացին,
Ու ցուլցաց արևն այս բարկ,—
Վողջճէյն և փառք, վողջճէյն և փառք...

Առավոտի թևերը վառ
Մաղում են ցած լուսե փողի,
Ու ցնդում է յերազը մառ,
Ինչպես լույսի տակ գոլորշին:
Կյանքը մտած արևի տակ
Նրա անմահ ծիծն է ծծում,
Մի պահ թողած, բայց միշտ անհաղ
Նա գլուխը վեր է ցցում
Ու բառաչում այնպես անեղ,
Վոր ամեն մի մասնիկ զգաստ,
Թե կենդանի հուր է պահել,
Այդ բառաչի թափը զգա.

Ահա դյուղերը զհանաթաղ՝
Խրճիթներով խլրդաբույն,
Քաղաքները քնաթաթախ,
Ավանները մեր գորշագույն .
Խայթված հրով մի անխուսափ,
Վեր են թռել գոչից ընդոստ,
Դեղին տենդից արդեն սթափ,
Նոր արևն են դիտում ըմբոստ:
Ու թափվել են հողի վրա
Հողի տակի հյուղերը թոն,
Ու ծծում են արևը Ռա.
Յեթի մի նոր Քսենոֆոն
Վաղը անցնի մեր աշխարհքով,
Ել չի տեսնի կյանքը անկամ
Մեր հյուղերում հողերթիկով,
Քաղաքներում նայիրական:

Գյուղը արև եր ուղում,
Յերբ արևն արդեն առավ,
Գյուղին զալիքն է հուղում,
Գյուղը ելի յե ծարավ...
Զի ուղում սայլի ճռինչ
Կամ ծուլլ գլուխ՝ բոստանում.
Գյուղը ուղում է ել լինչ,
Ինչ զալիքն է խոստանում:

Գետերը թևեր ունեն,
Թևերը թրի թափ են,
Գետը հանում են հունից՝
Նետում են նոր-նոր ավեր...
Դաշտերը ել չեն տենդում,
Զի լճում ժանգ ու խորշակ,
Դեղին յերաշտն է ցնդում
Զինջ, հնչուն կարկաչի տակ:
Յնդում է ծարավը չոր.
Հիմա ծարավեն պիտի,
Յեղուկ, ձկները տոչոր,
Ուղեփոխ, անջուր գետի:
Դաշտերը լույսի լիճեր՝
Գետակի ուժով վառած,
Արտերը թող կարկաչեն
Առվի շրթերին շարած:

Լուսերից ամենքն արբել են,
Բայց ելի գլուխ են պարզ՝
Առավոտն հուր է բերել,
Զվում են բյուր մեղվապարս,
Ինչպես փնդացիւրն եր մաղում
Բզեղներ թռնոտ ու չար,
Յերբ կյանքը սև դադաղում
Անլույս, անգոր կճչար...
Դաշտերում, այգում, հանդում,
Լուս է, առավոտ, շարժում.
Լույսը մշուշ է քանդում,
Արևը կյանք է բաժնում...

Յերեկը՝ սիւպ-լույս արտեր,
Գիշերը՝ լուսաշող քուն.
Իրիկուն,—բաց ե ճամբեն
Արտից ձգված մինչև տուն:

5

Նայիրական գորշ քաղաք,
Մահի ճամբի սև ափին
Արնով խեղդված աղաղակ
Ու սեպած սարսափից.
Կյանքից ընդմիջտ հուսախափ
Մահին հյիր զոհացու,
Բայց ստացավ անխուսափ
Վերջին իզձգ գոհացում.
Ու լուսացավ աշնակես պարզ
Քո գիշերը անկրակ,
Հիմա արևն հրավարս
Խինդ ե մաղում քո վրա.
Ու գոցվում ե ամեն վիհ,
Յավը խայթում ե սակավ.
Դու ծծում ես արևի
Մտինքները լուսակաթ:
Դու փռել ես սիրտդ բաց
Առավա դեմ հուրհուրան,
Վոր հողմերը սրընթաց
Լիզեն վերքերը նրա,
Լեցնեն արյուն ու կրակ
Նոր որերի հորձանքից,

Մղեն յերակ առ յերակ
Նոր հուզումներ անկակիծ:
Պինդ ջերով լուսալար
Ողակվել ես դու գյուղին,
Ու այդ գյուղը լուսավար՝
Առանց ահ ու յերկյուղի՝
Հողի ամբողջ բերքը հում
Քո ույժերն կզոհի,
Իսկ բարիքը անհատնում
Լինում ե հայտ կիսովի:
Նոր ե լույսդ բացվել դեռ,
Նոր ե յեռում թափը քու,
Ու արևդ հրաջեռ
Միրտդ կյանք ե ներարկում:

Ջարթնել ե յերկիրն իմ հին,
Խոշտանգված, խոցված հում,
Ժպտում ե բաց աշխարհին
Ու իր նոր յերգն ե հինում:
Առավա շեղչող լույսով
Իր կեսուն ե նա դարբնում:
Ու աշնակես լի յե հույսով,
Հույզ ու հրով անհատնում,
Աշնակես ամուր ե, հզոր,
Վոր ձեռներն իր լուսամաս՝
Մեկնել ե հեռվին անդոր,
Յեղբայրներին հուսահատ...

Զարթնել ե յերկիրն իմ հին,
Խմում ե լույսը բոսոր.
Բռնել ե պայծառ ուղին
Դեպի կապտաշունչ կեսոր:

Յերկիր իմ, լույսով հեղեղուն,
Յերկիր իմ, բերկրուն ու բեղուն,
Առ ճիչս, խնդութ յունս ամեն,
Առ սիրտս զարթնումիդ ժամին.
Առ սիրտս բողբոջ մի թերի,
Թող խմե շողքը լույսերիդ.
Ու յերբ գա կեսորդ հասուն,
Թող ճեղքվի սիրտս պարտասուն,
Բացվի, թերթ առ թերթ փովի,
Ու նորից թող քեզ արվի
Այն ամբողջ խինդը հզոր,
Վոր քեզնից ծծեցի ախոր:

1924

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՄԵԾ ԴՐՈՇԻ ՏԱԿ

Լ Ե Ն Ի Ն

Քո անունը գրողի պես սրբազան
Փողփսղում ե, ուր տքնում կա, ուր՝ պայքար...
Քո անունով գրոհում ե մեր ազատ
Աշխարհն այսօր դեպի կերտվող ապագան.

Դու Մեծերի մեծագույնը, վիթխարի,
Նոր պատմության ռահանորդ ու ռահվիրա,
Հորիզոնից անցյալ կյանքի, պայքարի
Շողջողում ե քո անունը մեր վրա:

Դու մեծ քանդող, վռակե կուռքի պատուհաս,
Հիմքից ցնցող հին աշխարհը՝ բանա ու վիհ,
Խավար կյանքում դու լուսեղեն պատուհան,
Վոր կանչեցիր դժգոհներին մեծ կռվի:

Ըմբոստության մագնիտն ես դու, վոր ձգում,
Ամբարում ե ատելություն, քեն ու վոխ.
Դու հավաքած գնդեր ցրվ ու նկուն
Ստեղծեցիր անհաղթ բանակ մի կռվող:

Հզոր ուզմիկ ու յեղակի Զորավար,
Վերջին կռվի դու մարտնչողն առաջին,
Հողագունդն և հիմա լինում վեր ու վար
Քո առաջին հարվածներին շառաչից:

Հոկտեմբերի վոգին, սուրբ և դրոշ,
Հոկտեմբերյան բանակներին գորապետ,
Դու վառեցիր մեծ ընդվզումն ու գրոհ,
Ու վարեցիր միլիոնները միշտ քեզ հետ:

Մեծ կառուցող, ճարտարապետ մեր ճարտար,
Խորհուրդներին մեծախորհուրդ Գլխավոր,
Նոր աշխարհի կերտման բանվոր և հանձար,
Մարմնացնում ես, մարմնանում ես ամեն ուր:

Իմացության, իմաստության վեհ գագաթ՝
Վեր ծառացած կյանքի խորքից, ընդերքից,
Դու անցյալից տեսար Այսորն, Ապագան,
Ու հասնելու տվիր մեզ սուր, ուղեգիծ:

Քո անունն և Ատելություն ու Վրեժ,
Քո անունն և Ըմբոստություն, Ապստամբ,
Հին աշխարհը, Վոսկեգլուխ մի հրեշ՝
Ընկրկեցավ քո պողպատե խստությամբ:

Քո անունը սիրո անուն մեծանիշ
Թեա՛ծում ե յերկրե յերկիր, սըտե սիրտ.
Նոր դարերում Հկա, Հկա մի ուրիշ,
Վոր գալիքում քո Հափ սիրվի և հուզի:

1932

Յ Ե Զ Ա Կ Ի Յ Ե Ր Գ

Նոր մարդկության ծննդյան ճիչն առաջին յեղար
դու,

Հոկտեմբերյան մեծ վորոտ, վոր ծայր առար մեր
յերկրում՝

Ծավալվեցիր, փռվեցիր, մտար ամեն սիրտ ու տուն,
Բորբոքեցիր կռվի սեր, ատելություն ու բերկրում:

Դու յեղար մեծ դարթոնքի ահագնեղն այն ալեկոծ,
Քայլերգն յեղար մեծ կռվի, տարար դեպի հաղթու-
թյուն,

Դու հաղթության հիմն յեղար բանակներին բազմա-
հոծ,

Նոր աշխարհի ստեղծման մեծ մարտակոչն յեղար դու:

Դու յեղար այն յերգը մեծ, վոր յերբեք մարդկության
վեհ հանձարն և ստեղծել իր տքնությամբ դարավոր.
Բաղխումներին, ձայներին հակասական բարդության
Ամբողջություն ներդաշնակ, շքեղավեստ, փառավոր:

Դու աղուռքն ես առաջին ամեն յերգի, արվեստի,
Վոր կերտում ե մարդը նոր, վոգին ազատ, գյուղզգա.
Դու հարազատ, մայրենի յերգ կլինես վերստին
Այն աշխարհի մարդկության, վոր դեռ հետո պիտի
գա:

Հին աշխարհին դու դարձար մահազանգ ու վերջին
բոլմ.

Նոր աշխարհի ծննդյան ճիչը յեղար դու հպարտ.
Դու մեծ կերտման հիմն յեղար, հոկտեմբերյան մեծ
վորոտ,

Որորի յերգ կլինես, քանի կյանքում ծնվի մարդ:

1938

ՆԵՐՔՈՂ ՆՈՅՆԻՐԵՐՅԱՆ ԱՌԱՎՈՏԻՆ

Նոյեմբերյան ցուրտ գիշեր, դու գարնան պես
լուսացար:

Դրոշների վարդերով բերիք գարնան բույր և գույն.
Տառապանքի գիշերը, վոր տևում եր դարեդար,
Հնամենի մեր յերկրից քաշվեց պարսված և նկուն:

Ո՛ր, վորպիտի ծիլերով մեր յերկիրը կանաչեց...
Հողն արյունով հագեցած իր արգանդում այնքան
սերմ

Ու սեր սնեց կենսունակ՝ իր որերում դառնահեծ,
Նոյեմբերյան գարունը մինչև յեկավ ջերմաջերմ:

Յերբ սերմեցին, ռվ սերմեց իր փրկարար ձեռներով
Տառապանից մեր կյանքում սերմը այդ մեծ խնդության.
Փառք այն ոյժին, վոր հողը ջերմացրեց վառ իր
հրով,
Փառք այն անմահ սերնդին, վոր յեղավ մեծ սերմնա-
ցան:

Ե՛ւ անպառուղ տքնության հնամենի մեր յերկիր,
Տերն ես արդեն սրբազան աշխատանքիդ բեղմնավոր-
Փառք այն ուժին, վոր սնեց ցնծությունը քո բերքի,
Փառք այն հզոր սերնդին, վոր մշակողն ե այսօր:

Մերն ե հիմա ամեն ինչ, վոր կա մեր նոր աշխարհում.

Մերն ե բերքը բեղմնավոր մտքի, սրտի և հացի.

Փառք այն ուժին, վոր անխոնջ յեռանդ ե մեզ ներարկում,

Փառք այն պայծառ սերնդին, վոր պատրաստվում ե հնձի:

Բազմաբեղուն մեր բերքի ամեն հատիկ, ամեն հունդ Սերմ ե գալիք դարերի յերջանկության մշտատե.

Փառք քեզ վաղվա շողշողուն աղատածին մեր սերունդ, Փառք քեզ գալիք որերի յերջանկության վառ արև:

Եջ առաջին՝ մեր յերկրի նոր պատմության, հին հողի,

Դուռ յերջանիկ փրկության՝ գեպի գալիքն անհառաչ, Նոյեմբերյան առավոտ, փառք ալի Էջը գրողին,

Փառք նրան, ով դուռը մեծ լայն բաց արեց մեր առաջ:

Րոպեն անդամ մեր կյանքի այս հարատե ստեղծման Բեղանից ե ուժ առնում ու մեզ մղում նոր կովի.

Փառք այն գրչին, Նոյեմբեր, վորով վեպդ սրբազան Սերունդների համար նոր, վորպես ավանդ, պիտ

գրվի:

ՇԱՀՈՒՄՅԱՆԻ ԱՐՁԱՆԻՆ

Վորքան ել վոր հանճարեղ
Լիներ վարպետը այն մեծ,
Վոր քեզ համար այս քարե
Հուշարձանը քանդակեց,
Արձանացնել չեր կարող
Միշտ ապստամբ քո Վոգին,
Կամքդ՝ կովի մեզ վարող՝
Ու հայացքդ կաթոգին:

Մըրիկների համար մեծ
Ստեղծված վոգին պայքարող
Արձանանալ քարի մեջ՝
Յերբեք, յերբեք չի կարող,—
Շարժման մեջ ե նա հավերժ,
Նոր գնդեր ե միշտ կուռւմ,
Վոր թշնամին գահավիժ
Պարտված մնա միշտ կովում:

Մեր թշնամին, ո՛ր, յերբեք քեզ՝
Ընկերներիդ հետ հերոս՝

Այլազնեւում արեկեղ
Խողխողում եր բարբարոս,—
Նույնիսկ, նույնիսկ ալդ պահին
Մատնւում եր պարտութ յան.
Ու պարզված եր աշխարհին
Դրոշը մեր հաղթութ յան:

Դու չկայիր, — վոգիդ կար,
Մաժառնում եր նա կյանքում,
Ու մնում եր ղեկավար՝
Բանվորական մեծ Բագուն
Յերբ բարձրացրեց նորից վեթ
Մեր դրոշը սրբազան,
Վոր աշնունհետ փողփողեր
Կլանքի վրա անսասան:

Դու չկայիր, մեր անահ
Բանակների զորավար,
Բայց քո կամքը լենինյան
Զորավար եր մեզ համար,—
Կասպից ծովից մինչ Սև ծով
Ու Կադրեկից Արագած,
Յերբ Կովկասը զնգոցով
Ապրում եր յին ալգաբաց:

Դու չկայիր, բայց վոգիդ
Մնաց հյուսված անբաժան
Այն մեծագոր դաշինքին,
Միացումին սրբազան,
Վոր հողը մեր հայրենի
Մեծ Միութ յան հետ կապեց,
Ու հին յերկրում արյունի
Մեր հալրենիքն չեղավ մեծ:

Ջկաս, չկաս... Բայց այսօր
Մեր աշխարհի սանձակոծ՝
Սլացքի մեջ գերազոր,
Կառուցման մեջ ստեղծագործ,
Վոգեփոխման հիասքանչ
Այս կռվի մեջ սիրտդ կա,
Վոր մղում ե մեզ առաջ
Միշտ դեպի մեծ ապագան:

Վնչ, վորքան ել հանձարեղ
Լիներ վարպետը այն մեծ,
Վոր քեզ համար այս քարե
Հուշարձանը քանդակեց,
Ձեր կարող, մեծ Շահումյան,
Բանդել վոգիդ այս քարում.
Նա հեզնեղով ահ ու մահ,
Դեռ կռվի յե մեզ վարում:

1985

Արագաքայլ մոտենում ե գալիքն արդեն,
 Կառուցվում է ու ըստ ուրե ձեռքերով մեր,
 Ճամբին ինչքան սպառնալի խուժեր բարդվեն,
 Յեվ աղմկեն ու շառաչեն ինչքան հողմեր:

Հոկտեմբերյան մի առավոտ սուրբ խնդությամբ,
 Կործանումով և արյունով հիմքը դրինք.
 Թմբուկ յեղավ մեր առմերբի պայթյունը բամբ,
 Յեվ մահասիրյուր հրադանները՝ անեղ սրինդ:

Դարերում գեռ վոչ մի ուղմերդ, վոչ մի նվազ
 Ձի վողողել այնպես բախտով կյանքը ցալում,
 Ինչպես յերգը աչդ աներկրորդ, արյունվա,
 Վոր վորոտաց հոկտեմբերյան մի առավոտ...

Ո՞ւր ե արդյոք հրացանն այն անտիք, անդին.
 Վոր առաջինն ինքը մեր մեծ յերգը սուրեց.
 Յեվ վո՞ր տեղ ե վերքն առաջին այն զնդակի
 Յեվ ստեղծման մեր առաջին քայլը ո՞ւր ե:

Ո՞վ քանդումի և ստեղծման առաջին քայլ,
 Նոր դարերի բախտը նշող կարմիր կրակ,
 Թող առաջին յերգդ անեղ և արնափայլ
 Բոցավառվի վողջ աշխարհի յերկնի վրա:

1927

Յերեք քառյակ տարիներ հնամենի մեր յերկրում
 Բազմալեզու զնդոցով, հազար ութմով ու

հանգով

Ջրնգում ե անընդմեջ, բորբոքվում ե ու բեր

կրում

Հոկտեմբերյան մեծ յերգը նոյեմբերյան յերան-
 գով:

Բազմադարյան մեր յերկրի անտառն ավեր,
 հողմահար՝

Քո ջերմ շնչով կենսատու իր նոր կյանքը

ընծյուղեց.

Մեր նոր, գալիք յերգերի միակ ակունք միշտ

վարար՝

Ինչքան հեռու՝ քո յերգը այնքան զնդուն,
 այնքան մեծ:

Նոյեմբերյան առավոտ, հուշաշարդ՝ վորպես լար
 Այսօր յետ ե քաշում իմ հողին, հպում աղեղիդ,
 Վոր իմ յերգը, վորպես նետ, ուղղաթուղի,
 անգալար

Նոր ավյունով և թափով առաջ թռչի իր տեղից:

1932

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Ժ Պ Ի Տ Ը

Հոկտեմբերյան ուրերի արյան պես, վոր ծերացած
 Հին աշխարհին նոր կյանքի առավոտը հռչակեց,
 Դուրս են հորդում այս տոնին, Հոկտեմբերյան
 տարեդարձ,
 Դրոշները փողփողուն, կարմիր-կարմիր լաշակներ:

Լաշակները ծաղկում, կարմիր-կարմիր գրքի պես,
 Պայքարների մեծ վեպը վերապրում է և հուզում.
 Բամբին եջերն է թերթում ու կարդում եմ հիմա յես՝
 Նոր աշխարհին հաղթանակ, հին աշխարհին փլուզում:

Հոկտեմբերյան քանդումի կամքը այսօր խտացած
 Ստեղծագործ կամքի մեջ՝ նոր աշխարհն է կառուցում.
 Ու լենինյան բանակի հատվածները համընթաց
 Ավետում են աշխարհին նոր հաղթանակ ու ցնցում:

Ու թվում է ինձ, ահա՛ լաշակները փողփողուն
 Այս հորձանքը խնդրելից, հաղթանակի ժպիտն է,
 Վոր մեր կյանքի հոյակապ պայծառ դեմքն է վողո-
 դում,
 Նոր աշխարհի դարպասից յերբ արդեն ներս ենք
 մտել:

1931

Ա Ռ Ա Վ Ո Տ

Բացվում ես, առավոտ, սիրելի աչքի պես,
 Յեվ այնքան ցնծություն կա այդ թարմ հայացքում,
 Կան հույզեր խլրտուն, կամքեր կան դիմացիուն,
 Կրքեր կան մաքառող, խոհեր կան հեռատես:

Տեսնում եմ, առավոտ, հայելումդ արեւոյ
 Մի ամբողջ աշխարհի կերտումը—նոր աշխարհք.
 Բարձունքներ կան հսկա, սլացիկ, վորպես փառք,
 Ծավալներ աներիզ, թախչներ սանձաթող:

Յեւնում է, առավոտ, նոր մարդը պայքարով,
 Կերտում է բարձունքների և ինքը բարձրանում.
 Մարդը Մարդ է արդեն, հերոս է բարձրանուն,
 Հողին իր խոյանք է և կամքը՝ մաքառող:

Բացվում ես, առավոտ, սիրելի աչքի պես,
 Մարտ ու սեր է իդձեր կան քո թարմ հայացքում,
 Իդձերը ծաղկում են, սերերը հիացնում,
 Մարտերը վճռում են ու դու խոր ժպտում ես:

1981

ՅԵՐԳԵՐ ԱՌԱՎՈՏՅԱՆ

1. Ա. ԲՈՐՈՆԵՐԸ

Կանչում են ամեն առավոտ,
Աքլորները կանչում են զիւ,
Այդ յերգ չե գյուլթիչ, փառավոր,
Վոչ ել լաց աղեխարշ, կիզիչ:

Բայց թնդում ե այդ պարզ կանչից
Իմ սիրտը ցնծությամբ մի վես...
Ի՞նչ բնազդ վեհիմաստ ու ջինջ,
Վոր լուսայգ ե ավետում մեզ:

Ել ի՞նչ յերգ այդքան փառավոր
Յեւ վեհ իմաստ ունի հուզիչ...
Կանչում են ամեն առավոտ,
Աքլորները հպարտ ու զիւ:

1927

2. Ա. Բ. Ե. Վ. Բ.

Յելնում ես վառ ու կայտառ,
Զարթոնքի լրաբեր, դհւ,
Աքլոր իմ կարմրակատար,
Արե իմ վոսկեփետուր:

Թներդ ես թափահարում,
Կտուցդ պարզած վստահ՝
Թողնում ես առու առու
Լույսերիդ յերգը հստակ:

Բո յերգերը խուրձե խուրձ,
Վորպես լուսեթել կծիկ,
Մեր կյանքը նորակառույց
Կապում են յերգող կտցիդ:

1927

3. Առափոս

Յերկրում իմ առաջնութեան,
 Զարթնել են գյուղ ու քաղաք...
 Դեռ սրտիս վորքան մոտ ե
 Քո յերգը, մի աքաղաղ.

Թեև յերակի յերակ
 Զգում եմ՝ աշխուժ մի այլ
 Շրջում ե յերկրիս վրա
 Հաստատ ու յերկաթափայլ,—

Նա յե մեզ հանում վտի,
 Նա յե պայքարի կանչում,—
 Բայց քո կանչն առավտի
 Զնգում ե իմ ականջում:

1927

4. Կապուս

Շահները այնքան թովիչ
 Սուլում են գլի ու շոգեշունչ, —
 Աքաղաղներ յերկաթավիղ՝
 Առավոտյան վոսկեփողում:

Հաղթանակի յերգ վոսկեթև,
 Ստեղծումի հզոր ձգտում. —
 Ահա ինչ են մեզ ավետում
 Կոկորդները այդ յերկաթե:

Նրանց կանչից յեղնում ե վեր
 Մեր աշխարհը յերկաթ հազած.
 Յեմ գալիս ե հանդարտ ու վեհ
 Մեր ապագան:

1927

ՊԱՌԱՎԻ ԼՍՅԸ

Լալիս ե պառաւ մի, ճշում, թքում ե.
Քանդում են այնտեղ խարխուլ մի տուն,
Հզոր, մի շինարար ձեռք արթուկում ե
Փողոցները ծռռ, տներն անդուր:

Վոչինչ չի դիմանում, փռվում, ծալվում ե
Ընթացքի տակ այդ ծանր հսկայի.
Այդ նորն ե, վոր գալիս ու ծավալվում ե
Ու ծաղում, հարթում ե ինչ կա հին:

Այդ մենք ենք, մենք, այդ ե դարերի ուժը,
Վոր արյուններից ահա հարչավ,
Ամեն ինչ գծված ե ու կանխորոշ ե,
Վոչինչ չես կարող անել, պառսով:

Քանդված ե արդեն խարխուլ այն տան
ծածկը,

Հիմա քանդում են հիմքը պատի,
Դեռ չես հասկացել դու՝ այդ ինչ ընթացք ե,
Ու յերբեք չես հասկանա, տատի:

Լալիս ե պառաւը, անդոր թքում ե.
Քանդում են դեմը՝ ինչ կա խարխուլ.
Մի շինարար ձեռք ամուր արթուկում ե.
Տներն անկարգ, փողոցները խուլ:

1928

ՅԵՐԿՈՒ ԱՐԵՎ

Յերկարում եյին ստվերները գորշ,
Ստվերներ ծառի, քարի ու ժայռի.
Նախ լցնում եյին բոլոր խոռոչ ու խորշ
Յեւ ապա ձորը ահառիկ, վայրի:

Խտանում էր սև խավարն անթափանց,
Ու խավարակուլ այդ վայրի ձորում
Անտառներ, ժայռեր, լեռներ վեհապանծ
Սեղմվում եյին խիտ և իրար ձուլվում:

Ծանր խավարի անլուր սարսափից
Գետն էր գալարվում, գոռում մռնչում,
Ու գետը ճնշող այս ու այն ափից
Ժայռատաձ չարքերն եյին քրքջում:

Հուսնի դաշույններն իջնում եյին ցած,
Սառ փայլով ցոլում ջրերի վրա.
Ալքերը նրանց շողքից վախեցած՝
Թավարվում եյին խռնվում իրար:

Աստղերը վախկոտ թռչնիկների պես
Կծկվում եյին լուռ ծառերի վրա...

Անտառի յեղրին, կայծոռիկ ասեա,
Մարմբում եյին ճրագ ու կրակ...

Ծանր խավարից գետն էր մռնչում,
Սոսկումից ծառերն եյին խշրտում,
Քաղանն ուտում էր մի փոքրիկ թռչուն,
Յեւ այդպես մարդն էր մարդուն հողատում:

* * *

Սպասում եյին ահով ու դողով,
Վոր առավոտյան արևը շողա՝
Հույսի սրերով, սրերի շողով,
Յեւ մութը դեպի այրերը սողա:

Արևն յեղնում էր սեպ լեռան ուսից,
Նրա ջերմությամբ ձորն էր ծիծաղում,
Ու ժպտում եյին ծառերն այդ լույսին
Յեւ կանաչ շողեր եյին ցնցուկում:

Անտառի կողքին մարդը ծվարած
Անմասն էր մնում ժպտին ծառերի.
Այդ հին արևից անհույս շվարած՝
Ակնկալում էր ուրիշ արևի...

* *

Մեր այդ արևը վոչ թե վերևից՝
Ձորերից յելավ, խորերից յելավ
Ու վողջագուրեց վերին արևին
Նրա պես պայծառ թևերով իր լայն:

Մեր բազումներով նա քամվեց ջրից,
Ձուրը դարձավ լույս, կենդանի կրակ.
Յերկաթ վռտներով բարձրացավ ձորից,
Վառվեց մեր դարթնած աշխարհի վրա:

Վառվեց արտի մեջ, վառվեց մարդու մեջ.
Արյան պես հոսեց յերկրի յերակով.
Կյանքն է տաքանում և աճում անվերջ
Մեր այդ ձեռակերտ նոր արեգակով:

* *

Լույսերն են խոսում, լույսերն են հոսում
Լույսերն են վառում կովի կիրք ու սեր,
Լույսերը կյանքի նոր յերգն են հյուսում,
Լույսերն աշխարհն են յերկուսի կիսել:

Մեր լույսը յելավ մկանից, կամքից,
Մեր լույսը ջրից յելավ շառաչյուն,
Մեր լույսը վառվեց ջերմությամբ կյանքի.
Մեր լույսին վողջույն, մեր լույսին վողջույն:

1982

Լ ՈՒՍԱՏՈՆ

Տոն է այսոր, լույսի տոն,—խորհրդային ցնծություն
Կերտում ենք մեծ լուսատուն, խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Գալիս է մի հուր հրաշք՝ կերտված կամքով ու բազկով՝
Մեզ բորբոսից ազատող,—խորհրդային ցնծություն:

Բարձրանում է մեր կյանքում անջնջելի մի սահման
Հինն ու Նորը խոր դատող,—խորհրդային ցնծություն:

Խլրտում է ամեն սիրտ, ամեն հյուղակ, ամեն գյուղ,
Յերկրն ամբողջ լուսաթով,—խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Վաղը վերջին խրճիթում ճառոտ լամպն է ջարդվելու,
Քո լույսերն յերբ վառես դու,—խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Ու վարակող ժպիտով, յերգի նման սրտազեղ,
Լույսը կանցնի տնից տուն,—խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Գործարանում նորաշեն անիվները ծանրադարձ
կաշխութանան մշտարթուն, խորհրդային ցնծություն:

Կարագանա կյանքի չուն, կարագանա կյանքի չուն,
Նոր թափ կառնե դղրդուն,— խորհրդային ցնծություն:

Դեպի, դեպի կոմունիզմ վաղքի յեւած մեր յերկիր,
Սլանում ես ահա դու, խորհրդային ցնծություն:

Այսոր տոն ե, լուսատոն, մեր յերկիրը լուսաթով
կերտում ե մեծ լուսատուն,— խորհրդային ցնծություն:

1927

ԳԻՇԵՐՎԱ ՅԵՐԳԸ

Խաղաղություն, խաղաղություն խորին
Այս գիշերում, աշխատանքից հետո.
Ու անցնում են շարան-շարան նորից
Խոհեր, մաքեր, հույզեր ու սեր հերթով:

Յեւ լսում եմ այս խոր լուսթյան մեջ
Մի հեռավոր յերգի անուշ կարկաչ...
Հույզերի մի հանդարտ, լուռ յելեջ,
Ապրումների պահեր՝ խոր, անհառաչ:

Մազիկներով ելեկտրական լամպի՝
Կարկաչում են առվակները սարի.
Կարկաչը լույս, լույս ե դարձել անրիծ,
Ո՞վ ե լույսը՝ յերգ, յերգն արել լույս բարի:

Աշխատանքը, մարդը, մարդն ե քամիչ,—
Քամում ե տարերքը՝ քար, ջուր ե հող.
Նա սանձում ե ջուրը, քարը, քամին,—
Աշխատանքին, կերտող մարդուն՝ ներբող:

Ահա, ահա լամպը՝ բռունցքի պես,
Այդ բռունցքում ճգմըվում ե, քամվում
Տարերային ուժը՝ ջուրը, ջրվեժ,—
Ու նրանից լույս ե, լույս ե հանվում...

Գիշերվա հանգստի այս իսկ պահին
Յես լսում եմ յերգեր վառ, չմարող.
Մոնչում են, բաղխվում ուժեր տարերային,
Մարտնչում ե մարդը միշտ պայքարող:

1931

Ս Ր Ն Գ Ս Հ Ա Ր Ը

Հանդիպում եմ դեռ նրան, սրնգահար այն
 Կույրին,
 Վոր Շահումյան փողոցում, հենված փլնող մի
 պատի,
 Շուրթերն հանձնած սրնգի մեղրածորան համ-
 բույրին,
 Իր յերգերն ե կաթեցնում ախորժառուր, հանգար-
 տիկ:

Սրինգը ինձ թվում ե մի լեռնային ջինջ առվակ,
 Ու հոսում ե նրանից կույրի յերգը, վորպես ջուր,
 Մերթ ճշում ե այդ յերգը՝ սահանքներից ուժ
 առած,
 Մերթ մրմնջում տխրածայն, մերթ ել ուրախ
 խոխոջում:

Վորքան, վորքան հեռու յե, միայն աչքերդ
 փակած
 Դու կարող ես նշմարել աղը, աղը այդ յերգի-
 Բայց յերգողը, սրինգը, սրնգի յերգն ահա կան,
 Մայթի վրա տեսնում ես ե լսում այդ յերգերին:

Քեզ ոտար ե թվում այդ, խորթ ե հնչում
 ահանջիդ
 Այդ հովիվական սրնգի շունչը տխուր նվագուն,
 Ունկընդիր ես որերի դղրդացող շառաչին,
 Բայց ինչ վոր բան այդ յերգից հարազատ ե քո
 հոգուն:

Մեռնում ե նա, այդ յերգը, այդ սրինգը հով-
 վական,
 Բայց զգժւմ ես, զգժւմ ես, վոր քո հոգում ել
 նույնպես
 Մեռնում ե մի տխուր բան, փոխվում ե մի ինչ
 վոր բան,
 Դու ապրում ես, բայց վաղը չես ձանաչի ել դու
 քեզ:

Այդ մահի մեջ հնչում ե մի անսահման ցնծություն,
 Ինչպես հատիկն ե մեռնում, մեռնելիս ծիլ արձակած,
 Ծիլը կանաչ խնդության, վոր ծաղկում ե հաղար գույն
 Յեւ ծիծաղում, ասես թե՛ մահի վրա չե ծաղկած:

Ո, ցնծացեք, ցնծացեք, մայթեր քանդվող, կառուցվող—
 Յնծան, սրինգ, վոր հիմա տխուր քո յերգն ե մեռնում,
 Յնծան քաղաք՝ մահի դեմ, ցնծան յերկիր, ցնծան հող,
 Սրտեր, սրտեր՝ ցնծացեք, ցնծության յերգն ե յեղնում:

Ս Ե Վ Ա Ն

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը՝
Մեր լեռների ծոցում լուրթ,
Դու նման ես մի թասի
Գինով լեցուն և բարձրը,
Վոր մեր յերկրի լեռները
Բարձրացրել են՝ խմելու
Ճեմակափառ Մասիսի
Հալեթական կենացը:

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը,
Անմահական ջրի պես
Յեվ առաջդ պինդ փակած, —
Ինչպես կասեր հեթիաթը, —
Մեր աշխարհի արտերը
Յերազել են դարեր քեզ,
Ու խամրել են պապական
Նրանց և՛ հասկն, և՛ վարդը:

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը,
Պահած ծոցում քո անմար
Բախտը՝ լույս ու խնդություն,
Յեվ այդ բախտը անգուլթ եր.

Մեր աշխարհի վտանները
Անշարժ եյին, վորպես քար,
Լույս չկար մեր խրճիթում,
Գյուղը անգոր և մուլթ եր...

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը՝
Լեռների մեջ մեր մշուշ...
Այդպես մնալ չի լինի,
Պիտի գաս ցած, ե՛յ բարձր,
Վոր լույս առնեն հյուղերը,
Վոր անիվներն առնեն ուժ,
Արտերն ըմպեն քո գինին
Մեր նոր կյանքի կենացը:

1984

Փ Ո Ղ Ո Յ Ը

Յես անցնում եմ ամեն ուր նույն փողոցով,
Վողջունում են յերկշարք ծառերն ամեն ուր.
Իմ աղանջին առափոտյան խղջոցով
Հաղարածայն յերգում են պարզ յերգ մի նոր:

Այս փողոցը, վորից ամեն, ամեն ուր
Յես անցնում եմ առույգ քայլով, սրտաբաց
Նմանվում եր մի բերանի ալիոր՝
Ատամները սե ու խարխուլ և թափած:

Անցքեր գեռ կան, վորից ատամն և ընկած,
Մնացել են շենքից միայն սե հետքեր,
Կան տնակներ կիսաքանդ ու ծուռ կըքած,
Ատամի պես, ատամի պես վորդենկեր:

Բայց տեսնում եմ հիմա, սրտի բարախով,
Բարձրանում են մաքուր, վոսկի ատամներ,
Ու բացվում են ժպտով, վորպես ուրախ ուր
Պատուհաններ նոր՝ փողոցի վրա մեր:

Ու հիմա յերբ անցնում եմ այս փողոցով,
Մեր ծառերն իսկ, մեր ծառերն իսկ յերգում են
Մեծ կառուցման յերգը կայտառ խղջոցով,
Վոր փովում և անծայրածիր յերկրում մեր:

1931

ԼՈՌՈՒ ԶՈՐԸ

Այն Լոռու ձորն ե...
Հոգհ. Թոռստանյան

Այս Լոռու ձոր ե... վոր այնպես սիրով
Յերգել ե մի որ մեծ պոետը մեր.
Դեռ, թվում ե թե, նրա հուզերով
Լի յին այս ձորի այրերն ու ծերպեր...
Բայց դա մի պահ ե, վոր բանաստեղծի
Դյուրիչ յերգերի պատրանքին հլու՝
Թռչում ե հոգիդ անսանձ, սլացիկ՝
Դեպի այն, ինչ վոր ել յետ չի գալու:
Ո՛ւր են անուններն սիրած պոետի,
Ո՛ւր ե այն կյանքը ժպտախառ լացով,
Ո՛ւր են այրերի չարքերը հրտպիտ,
Սաքոյի գոմը՝ լի նենգ կանանցով...
Ցնդել են նրանք, մշուշում սահել,
Մնացել են լոկ այս ձորը, ժայռեր,
Փրփրած Դեղ-Բեդի գոչումը անեղ
Յեղ բանաստեղծի յերգերը անմեռ:

Այս Լոռու ձորն ե... ջրի յեղերքով
Գալարվում են գույգ յերկաթե գծեր՝

Նետված հյուսիսից մի ծանր ձեռքով,
Վոր այս աշխարհի գանձերը հնձեն:
Բանության ուժն ե այս ուղին ձեեր,
Վորի վրայով Մոլոխը սուսի
Պիտի արշավեր դեպի Արևելք՝
Նստելու նրա մտրակված ուսին:
Հենց այս յերկաթի շաչ ու շառաչից
Թվաց՝ պիտի վառվի այս յերկրում մի ջահ...
Բայց փոխվեց հույսը անհույս հառաչի,
Վոսկու լծի տակ գյուղերը իջան...
Հիմա այս գծով հոսում ե մի այլ,
Նորոգված կյանքի արյունը ըստոր...
Վողջուն քեզ, գալիք, պայծառ, հրափայլ,
Վողջոյն՝ ապագան կառուցող այսոր:

Այս Լոռու ձորն ե... ժայռերն անագին,
Վորպես հսկաներ՝ վտանքերը ձորում,
Պահում են իրենց անխոնջ քամակին
Լեռներին կըռթնած գյուղերը Լոռու:
Հենց այս ժայռերից, տարիներ առաջ,
Ժայռերի վրա թառած գյուղացին
Քարերով ձորի այս ճամբան առավ,
Առավ ու կապեց մեծ, կարմիր գծին:
Այդ որից հետո հորդեց այս ձորով
Վերջին կռիվը աշխատող մարդու,
Հորդեց մեծ կամքը այս գույգ գծերով,
Վոր հին աշխարհի հիմքերն ե քանդում:

Այս գուլգ գծերը գնում են, հասնում
Հին Արևելքի գոան, ուր հողի
Յեզ մուրճի մարդը գիշում ե ցատում
Մի նոր աշխարհի պոթիկումով հղի

Այս Լոռու ձորն ե... ալստեղ պղինձն ե,
Պղինձը՝ ձուլված հողին ե քարին,
Պղինձի համար մեր կամքը թըրծել,
Յեղել ենք ահա կրկին պայքարի:
Քանդում ենք ահա արգանդը հողի,
Վոր թագցրել ե գանձերն իր հլու,
Խլում ենք, քամում պղինձը դեղին՝
Նոր աշխարհ, նոր կյանք վերածուելու:
Ահա յեղնում ե ծուխը կաթնագույն,
Ձուլվում ամպերին՝ Լալվարի վրա.
Հալվում ե քարը, կրակ ե թքում,
Ծընվում պղինձը՝ հեղուկ ե կրակ:
Քանդում ենք, չկա հանգիստ ե անդորր,
Կյանքին տրվում ե նոր իմաստ ու ձև:
Դեռ յերբեք, յերբեք այգալիսի խանդով
Մարդը չի քանդել ե չի կառուցել:

Այս Լոռու ձորն ե... գետը սըրընթաց
Նոր մարդու կամքով պիտի կանգնի մի պահ,
Ուռի, գալարվի, մի նոր հուն գտած՝
Հենց ժայռի միջով հոսելու ապու:
Մարի արգանդում վոլտրվելով նա,
Թունելի վողորկ կողերին բախվի,

Հսկա ոձի պես դուրս պիտի սողա՝
Մի ուրիշ ժայռի շրթունքից կախվի:
Խողովակներով սեղմված ամուր
Խոյանա պիտի կրկին դեպի վար,
Մինչև հին հունին հասնի շեշտասույր,
Նրանից արդեն կլինեն քամված
(Մտեղծող մարդու ձեռքերով հղոր).
Անսպառ ուժեր ե լույսեր զվարթ.
Այստեղ մեր ձեռքով կանգնում ե այսօր.
Ձորագետի մեծ կայանը հպարտ:

Այս Լոռու ձորն ե... ուր Ձորագետի
Մեծ ամբարտակն ե, այս ժայռի վրա,
Մեծ մարտնչողի ե առաջնորդի
Հրսկա արձանը պիտի բարձրանա:
Պիտի բարձրանա Լենինը, նա, վոր
Հեղափոխության մեր հանձարն ե մեծ՝
Պողպատե կամքով, վոր միլիոնալոր
Մարտնչողների ուժերը խմբեց
Յեզ հոկտեմբերյան կարմիր որերին
Տվեց բախտորոշ, վճռական գրուհ,
Հին կյանքը մատնեց կործանման հրին,
Վոր նորը ծընվի այդ կարմիր, հրով:
Պիտի բարձրանա արձանը, վորպես
Պայքարի դրոշ, վորպես հաղթանակ,
Վոր նրա կոչով նորեր գան հանդես,
Յեզ կյանքն իր տնհայտ գանձերը բանա:

Այս Լոռու ձորն ե... շուտով այս ձորում
 Անիվներ, փոկեր պիտի դըղըրդան,
 Հուժկու, հոյակապ այգ նոր ժխորում՝
 Փոխվի պատկերը վայրի բնության:
 Ավելի շքեղ, չըքնաղ, գեղանի
 Պիտի փայլիլի դմրուխտն անտառի,
 Յերբ «Ձորագետ» հազարաչքանի
 Այստեղ յերկրային աստղերը վառի:
 Ժաշերը կախված անդունդի վրա՝
 Չեն լինի մռայլ չարքի ոթեան,
 Լուսով վողողված ջրում գիշերվա,
 Յերբ նրանց խորհող գլուխն յերևա:
 Վողջույն քեզ մարդու, նոր մարդու կռիվ,
 Բնությունը փոխող, նոր խմաստ ծընող, —
 Դու լրացնում ես բնության թերին
 Մարդու հոյակապ ստեղծագործումով:

Այս Լոռու ձորն ե... քայլով տխրանի
 Սյուները ձորից բարձրանում են վեր,
 Հասնում տներին այն գյուղաստանի,
 Վոր սեղ լեռների լանջին ե հենվել:
 Շուտով, ո՛ր, շուտով պիտի սյուռնե սյուռն
 Բարձրանան ձորից ասուններ լույսի,
 Անցնեն գյուղի-գյուղ, անցնեն տներ-տուն,
 Խնդությամբ լցնեն ամեն տուն ու սիրտ:
 Նա, վոր թշնամուց քարե կարկուտով՝
 Այս ձորը խլից՝ զարկով մահացու,
 Այդ ձորից, ահա, կըստանա շուտով

Իր զարկի շանթը, լույսը՝ հատուցում:
 Կըստանա լույսը, ուժը կըստանա,
 Վոր խոր ահոսի հին գյուղերն այս մառ,
 Վոր այս կռիվը լարվի, խստանա,
 Վերջին թշնամին վերանա իսպառ:

Այս Լոռու ձորն ե... մեր աչքի առջ
 Փոխվում են նրա անդունդները խուր
 Ու փոխում ե նա մեր կյանքը արագ՝
 Ինչքան վոր արագ նրան ենք փոխում:
 Նա, — ով պղինձ ե ձուլում այս ձորում,
 Ով հսկում ե այս յերկաթե ուղին,
 Ով մեծ կայանի թունելն ե փորում,
 Ով Ձորագետի ընթացքը փոխի,
 Ով այնտեղ, վերե, լեռների ծոցում,
 Փոքրիկ տները խմի հավաքած՝
 Սոցիալիստական գյուղն ե կառուցում,
 Ով ստեղծում ե պայծառ ապագան, —
 Կըրժքի տակ ունի, արյան մեջ, անհուն
 Սերը՝ գալիքին, քենը՝ անցյալին,
 Յեվ այսօրվա մեջ ժանտն ե մահանում,
 Յեվ այսօրվա մեջ աճում՝ անձկալին:

Այս Լոռու ձորն ե... միայն մի անկյուն
 Մեր խորհրդային լայնածիր յերկրում,
 Ուր բանակները համառ, անընկուն
 Համայն աշխարհի նոր բախտն են կըռում:
 Ամեն, ամեն տեղ, ուր վառ հնգաթև

Աստղն ե շողջողում ե կարմիր դրոշ,
 Բոլորնկված են այս նոր ու մշտապես
 Վերակառուցման սաստկացած հրով:
 Այս յերկու գիծը, յերկիր Հայաստան,
 Կապում են հողդ Մեծ Հայրենիքին,
 Յեւ զու ստեղծագործ ուժերիդ վստահ՝
 Կերտում ես այստեղ մասը գալիքի:
 Հինը փլչում ե, նոր կյանքն ե ցընծում.
 Սահմանավորումն ավիլի խորն ե,
 Քան այս ճեղքվածքը լեռների ծոցում,
 Քան այս անդունդը... այս Լուու ձորն ե:

1931

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀԸ

Հայացքն իմ սուր, վոր կտրում ե անծիր
 Լայնություններ, դաշտեր անհորիզոն,
 Յես հառել եմ անա այս մի գծին,
 Սահմանաժրին աշխարհը կիսող:
 Ինչպես կանգնած ջինջ գետափին, կամ թե
 Կամրջող գերանին վտաքդ դրած՝
 Տեսնում ես քո վտաններին հակադիր
 Կանգնած ե մեկը իր գլխի վրա,—
 Ահա, այս սահմանադժում այդպես
 Իրար հակառակ յերկու աշխարհ կա՝
 Վտաները դեմ առ դեմ տված, ասես,
 Հրում են միմյանց համառ վոխակալ:

Հսկում եմ յիս այս սահմանն, անսահման
 Մի վիթխարի հաղթանակի համար,
 Վոր մեր աշխարհից փարոսանման
 Լուսարձակում ե, բորբոքում պայքար.
 Չճանաչելով սահմաններ ամուր,
 Ճեղքելով անցնում բանակներ արթուն՝
 Նա թափանցում ե, հասնում ամեն ուր,
 Վո տեղ մարդն ե դեռ կեղեքում մարդուն:

Հսկում եմ յես այս սահմանը, սակայն
 Մի սահման ե մեր դորձը ճանաչում,—
 Ամեն մի յերկրում մեր հերոսական,
 Բանվոր դասակարգն ե հար մարտնչում՝
 Թշնամու թիկունքում գծած սահման.
 Մեր այդ յերկու սահմանների միջև
 Ճգնվում ե նա՝ մեր թշնամին համառ,
 Մեր այդ յերկու գիծը մի գիծ դառնա մինչև:

Կարմիր աստղը, վոր կա սեպ ճակատիս,
 Մտքիս վորքան պայծառություն, վորքան
 Արիություն ե իմ վորդուն տալիս,
 Կամքիս՝ պողպատ, բազուկներս՝ մկան...
 Յեվ վորպիսի, ո՛ր, վորպիսի դարկով՝
 Ինքնավստահ գալիք հաղթանակին՝
 Յես կարող եմ փշրել բաց, անսքող
 Ժանիքները այն գաղաղած վազրի,
 Վոր խելակորույս, կրակե ողակում,
 Պիտի ծառանա իմ հայրենիքի
 Ապառաժներն ի վեր, իր արնախոտմ
 Յերախը բաց՝ դաժան ե անհողի:

Ահա որն ե բացվում. ե սվինն իմ
 Խաղում ե՝ արևից մի շող կտցած,
 Կաթկթում ե նրանից ցուլն արևի՝
 Շեկ ճառագայթներ են ասեղվում ցած:
 Ո՛ր, նա կարող ե լույսի փոխարեն
 Հենց այսօր, թե մարտի փողը հնչի,

Արյան, կարմիր արյան շիթեր ծորել
 Յեվ մարտնչել մինչև շունչս վերջին:
 Վորքան ել դժվար լինի այդ, դաժան,
 Յես հանուն աւն նոր, անարյուն կյանքի,
 Վոր մենք կերտում ենք այսօր՝ Ժամե ժամ,—
 Ո՛ր, արյուն կարող եմ թափիլ հանգիստ:
 Յեվ այդ կլինի մարդկային արյան,
 Ով գիտե՝ գուցե, հեղուճը վերջին,
 Մարդկային ձեռքով. ո՛ր, հանուն դրա
 Յես չեմ խնայի յերբեք, վոչնչի:

Որն ե բացվում. յերկնի հայելու դեմ
 Իմ կարմիր հայրենիքն այս առավոտ
 Թե վեհաբար կանգնի, իրեն դիտե,—
 Չի ճանաչի իրեն հազարավոր
 Այն նոր հսկաներից, վոր այս գիշեր
 Հասակ նետած՝ մահ են գուժում անսքող
 Այն աշխարհին, վոր չպիտի իշխե
 Այս սահմանից այն կողմ, ինչպես այս կողմ...
 Այս անսահման աճումն իմ մեջ աճում,
 Դառնում ե կամք, դառնում կովի կորով.
 Աճումն այդ, վոր սահման չի ճանաչում,
 Պաշտպանում եմ իմ արյունով, սրով:

Ահա որն ե բացվում: Սահմանից դեն
 Նվազում ե հացը, ցասումն աճում.
 Միակ հացը հիմա զայրույթն ե թեժ,
 Վոր հիմա վերջին կովի յե կանչում:

Աճում ե նա ամեն գիշեր վերքան,
 Հասունանում ե նա որը որին,
 Վոր մի գիշեր, ահեղ գիշեր պռոթկա,
 Ինչպես այստեղ կարմիր Հոկտեմբերին:
 Պիտի պռոթկա և մի սլ առավոտ,
 Սվինները նետած արշունափայլ,
 Հենց այս սահմանում, յեկած իրար մոտ՝
 Պիտի համբուրվեն, ո՛ր, յերկու յեղբայր...

1982

Հ Ա Յ Ր Ը

— Պատանեերիդ վրա, հայրիկ, ի՞նչ հետքեր են,
 Գորպես ճերմակ ապարանջան, ողակաձև...

— Նույն հետքերը կան, զավակս, իմ վտառներին:
 Հին աշխարհի կնիքն ունեն և, վոտ, և ձեռք:
 Շղթաների հետք են դրանք, ճերմակ սպի.
 Շղթաների հին աշխարհի սև, ցարական,
 Վոր կրել եմ Հայաստանից մինչև Սիբիր
 Տասը տարի շղթայակապ, աքսորական:

— Այդ ի՞նչ հետք ե քո ճակատին փայլում, հայրիկ,
 Ինձ պատմում ե նա անցյալից հզոր մի բան...

— Նույն նշանը էա, զավակս, կըրձքիս արի.
 Նա նշում ե մեր յերեկվա անցած ճամբան:
 Հերոսական կավով, գենքով և արշունով
 Խորտակեցինք հին աշխարհի շղթան դաժան.—
 Խորհուրդները ստեղծեցինք արյան գնով,
 Այդ որերից սպիներ եմ պահել նշան...

—Այդ անցյալից յեւ յեկեկ եմ հերոսաբար.
Մասնակից եմ այսորվա մեծ կառուցումին:
Նորի կերտման, հին աշխարհի քանդման, ճնշման՝
Պայքարներում դրած արյանս, ուժիս համար, —
Դասակարգըս ինձ տվեց մի փառքի նշան,
Վոր կրում եմ կրծքիս վրա հերոսաբար:

1932

humboldt
21 volke
wars "humboldt"
humboldt

Բնակեցնելի հետ նա յերկար միտք արավ,
Հին բանավորներ՝ կովի, կամքի մարմնացում,
Հանքահորը կարծես դարձավ «գաղտնարան»,
Յերեք հողով գործի անցան լուռ, անցույց:

Գիշերը լուռ թանձրացել է, խտացել,
Հանքահորում շոշափվում է նա նուշնիսկ,
Խավարի մեջ, հողի տակը ընթացել՝
Աշխատում են յերեք բանվոր անհանգիստ:

Ու կարբիտի փոքրիկ լամպը՝ պահապան
Աչքի նման պլպլում է խիստ դժուշ,
Միայն նա յե տեսնում, լսում գաղտնապահ,
Ինչ անում են բանվորները, ինչ զգում:

Յեվ թվում է լսանվորներին թե՛ մի պահ
Յետ գնացել ամբողջ սթանկեհինդ տարի,
Նիստ են արել, վճիռ հանել գաղտնաբար
Յեվ անցել են ընդհատակյա պայքարի:

Ու թվում է՝ խորախորհուրդ գիշերով՝
Մեքենա յեն գնում այդտեղ պայթուցիկ.
Ու հիշում են հին որերը «հիշելով»
Ամբանում են մկանները պիբի ու ձիգ:

Ու քանդում են՝ լի անսպառ յեռանդով,
Վորոնում են պղնձի մի նոր յերակ,
Հարվածներից կալծ է տալիս ժայռն անթույլ,
Ու սրտերում բոց է տալիս մի կրակ:

Համառությունը՝ վստահ հաղթանակին մոտակա՝
Խլուրդի պես փորում է, հողի սիրտը խարխըլում...
Արդեն, արդեն պղնձի հարուստ շերտի հետքը կա,
Ո՞վ է հիմա հաղթության կարմիր դրոշը խլում:

Սհա, ահա կարբիտի պլպլացող լույսի տակ
Բացվում է գորշ, փայլփլուն հանքաշերտը պղնձի...
Հաղթանակի պես շքեղ, ուրախության պես հստակ՝
Բանվորական աչքերը վառվում են գեղեցիկ:

Հիշողություն քմահաճ... նորից հիշում են նրանք
Հին որերի պայքարից դեպքեր, դեպքեր բնորոշ,—
Ինչպես այս նույն հանքերում՝ յերբ գտան մի նոր
յերակ,
Իսկույն գաղտնի ծածկեցին հող ու քարի շերտով
գորշ...

Ու հիշում են... հիշելով՝ ամբանում են մկաններ,
Կամքն ե աճում, բարձրանում հերոսության հորձանքով,
Մարդիկ հիմա գործում են, վորպես հզոր հսկաներ,
Փառք է հիմա սուրբյա աշխատանքը մեր կյանքում:

Հերոսական ժպիտով ճակատներն են վեհանում,
Բարձրանում են կրժքերը՝ հաղթանակով վահանված.
Այդ կրժքերին նստում է, դրոշի պես վեհանուն,
Աշխատանքի հերոսի նշանը մեծ, վեհապանծ:

Հին կյանքի տակ դժոխային, գաղտնակերտ
Մեքենաներ դրած անեղ, պայթուցիկ,
Պայքարի մեջ մերթ հաղթական, պարտված մերթ՝
Հերոսության մեծ որերը պայթեցին:

Հերոսություն, հոկտեմբերյան որերի,—
Հերոսություն մեծ քանդումի, փլուզման.
Քանդում, վոր հենց կառուցումն եր և նորի,—
Մարմնանում ես որերում այս կառուցման:

Մեր աշխարհում, այսպես, այսօր ամենուր
Հերոսությունն է միշտ աճում, լեռնանում...
Ու նոր մարդը, վոր աճում է ամեն ուր,
Հերոսական իր գործով չի լիանում:

Ու նայում ենք այլ աչքերով, այլ վոգով
Աշխատանքին, վոր եյությունն է մարդու,—
Հենց այս հանքը, վոր քանդեցին յերեքով,
Յերեկ միայն ատում եյինք և ատում:

Ահա այսպես, յերեք հերոս ընկերներ,
Դուք քանդում եք վոչ թե, վոչ թե լոկ պղինձ,
Դուք կերտում եք նոր եյություն, վոր մերն է,
Վոգեփոխում աշխատանքը, ձեզ և ինձ:

1981

ՊՂՆՁԱՔԱՐԷ

Ահա դրված է սեղանիս վրա
Այս գորշ կտորը պղնձաքարի՝
Գեղեցիկ լուռու ձորերեց բերած:

Մի բանվոր ընկեր, վոր տասը տարի
Լուռու ձորերում պղինձ է քանդում,
Նվիրեց ինձ այդ կտորը քարի:

«Պոետի համար, ընդունիր և դու,
Մեր այս ձորերում սրանից... քնքույշ
Նվեր ել չկա» — ասաց նա ժպտուն:

Յերը ձեռքս առա յես քարը այդ գորշ,
Լոկ այն ժամանակ հասկացա լրիվ
Բանվոր ընկերոջ ակնարկը զգուշ...

Իսկ յերը նվերը գրպանս դրի,—
«Չմոռանաս, հա՛, այդ քարի մասին
Անպայման, — ասաց, — մի պոետ գրիր»:

Վորքան յես հիմա կարող եմ հիշել՝
Չկար իր խոսքում վոչ վերավորանք
Յեւ վոչ ել կծու հեգնության մի շեշտ:

Բայց, յերբ հրաժեշտ յես տվի նրան,
Սեղմելով ձեռքը ջղուտ, պողպատե, —
Դեմքիս զգացի ամոթի կրակ:

Ու յերբ հեռացա, ինձ թվում էր թե՛
Ընկերս վոչ թե նախորդիս ինձ,
Այլ սրտիս վրա այդ քարը նետեց:

Կարող եր հենց նա, հենց նա ինձանից
Ավելի պայծառ պոռնակը գրեկ
Այդ քարի մասին, վոր նվիրեց ինձ:

Յես կարող եյի այդ քարը բերել
Հողի արգանդից, հենց իմ քրտինքով,
Յեւ մեր կառուցման յեկրին նվիրել:

Ընկեր, նվերիդ փոխարեն, ահա
Այս փոքրիկ յերգն եմ նվիրում յես քեզ,
Դեռ այն ամոթի կսկիծը պահած, —

Մինչև վոր ինքդ, հենց ինքդ յերգես
Քո նոր շեփորով պայծառ, պղնձե՛
Այդ աշխատանքիդ հմայքը պես-պես.

Մինչև վիճակվի պոռնակն, ինձ ել՝
Կյանք կառուցելու. նաև կուռ բաղկով,
Յեւ յերգը քո վառ հալոցում թրծել:

Իսկ մինչ այդ, մինչ այդ՝ թող հոգիս դժգոհ
Այդ բաժանումից (արդեն չքացող),
Այս մեծ կառուցման մասնակցեմ յերգով:

Բայց արդեն, արդեն դյուրիշ զնգոցով
Ձուլած պղնձիդ և յերգիս միջից
Բարձրանում ե մեր վաղը լուսացող:

1931

Ժ Ա Ն Գ Ը

Հերթափոխի ազդանշանն յերբ յեղավ,
Գործարանում յերբ սկսվեց նոր գրոհ,—
Նա մոտեցավ մեքենային... սրտնեղած
Կանգնեց հանկարծ մռայլված ու մտախոհ:

Մեքենայի գլխի վրա մի սև լաթ,—
Ամոթի սև դրոշակն եր րարձրացել:
Նախորդ հերթից դասալիքը դրոշն այդ
Թողել եր սև ժառանգություն, զնացել:

Նա վճռական մի շարժումով՝ անշվար
Դուրս քաջեց այդ սև կտորը դրոշի,
Նախատինքն այդ նշանը նետեց վար,
Ու զայրույթը փոխվեց կամքի և ուժի:

Լցվեց, վառվեց հերքին ուժով, հրով նա,
Հոսանք տվեց անիվներին, փոկերին,
Բայց անախորժ ճղնջյունով մեքենան
Նորից մի ամպ նետեց նրա հոնքերին:

Աճեց նորից զայրույթը նոր հորձանքով,
Բայց և կամքը մնաց հաժառ և տոկաց.
Մեքենայի մի պտուտակն եր ժանգոտ,
Խանգալում եր անիվներին պտույտ գալ:

Դիտեց, քանդեց, յուզեց անիվ, պտուտակ,
Յուզով՝ ժանգը, կամքով սրբեց ամոթանք,
Փոկը սողաց, սկսեցին պտույտ գալ
Անիվները արագ-արագ դուրդան:

Յերբ մեքենան զարկեց, առողջ սրտի պես,
Բանվորն զգաց, վոր իր սրտում հորձանքով
Արագացավ արյան վաղքը, և կարծես՝
Մեքենայի հետ եր մըցում այդ վաղքով:

Դեղին ժանգից յերբ աղատվեց մեքենան,
Արագացան պտույտները կրկնակի,
Ու բանվորի սիրտն սկսեց հագենալ
Մեծ հմայքով աշխատանքի նոր փառքի:

Դեղին ժանգը, ծուլությունը՝ ժանգի մեջ,
Դասալիքը՝ մարդկային ժանդ մահամոտ՝
Դեռ ապրում են աշխատանքի, կյանքի մեջ,
Ուսեն իրենց սև դրոշը, սև ամոթ:

Աշխատանքը, կամքն աշխատող նոր մարդու,
Մաքրագործող յուզի նման, վողողում
Մաքրում են այդ դեղին ժանգը, կենսաթով
Հերոսության փառքն և միայն շողշողում:

1931

ՅԵՐԿՈՒ ՊՈԵՏ

Հ. Մարգարյանին

1

Հարյուրների մեջ եր,
Հարյուրների նման,
Յես... «Պառնասից լիկե»՝
Հանդիպեցի նրան:
Տեսա աչքերում իր
Գարնանային մի շող՝
Առանց դեգերումի
Յերգեր վոգեկոչող:

Թեև մի ընդհանուր
Բան կար յերկուսիս մեջ,
Վոր պայքարի հանում,
Բորբոքում եր անվերջ,—
Բայց նրա մեջ ինչ վոր
Հերոսական մի գիծ՝
Սուր, շեշտակի իջնող՝
Տարբերվում եր ինձնից:

Յերբ նա ձեռքս սեղմեց,
Յես... սուր ցավ զգացի...
Բայց ժպիտը մեղմ եր,
Դուրեկան և անծիր:
Ճանաչեցի նրան,
Աչքերի մեջ մի շող՝
Յերկսիս միանըման
Մանկությունը հուշող:

Մանկատանը ինձ պես
Պոետ եր նա մանուկ...
Ու խաղի մեջ նա մեղ
Միշտ կռվի յեր տանում:
Բացի պոետական
Իր շնորհքից,—ունեիր
Մարդված, ամուր մկան,
Կռիվների մեծ սեր:

Բաժանվեցինք. ինձ պես
Հիմա ով ե հիշում՝
Թե ի՞նչ յեղանք, ինչպե՞ս,
Անցյալ կյանքի մոլեռում:
Հիմա, հիմա սակայն,
Չարհուշ այդ հին որից,
Կռվում հերոսական
Հանդիպեցինք նորից:

Նա պոետ ե կրկին,
 Կրկին մարտի պատրաստ,
 Առնական ե վոգին,
 Ահազանգին զգաստ.
 Նա կռվի յե հանել
 Մի նոր ջոկատ,— սակայն
 Ել խաղ չի այդ անմեղ,—
 Գրոհ ե հերոսական:

Չունի ընկերս հիմա
 Հրապան ու դաշույն...
 Նոր կառուցման համար
 Նա քարեր ե տաշում...
 Այդ կռվի մեջ ե նա
 Դնում արվեստ ու կամք,
 Միտքը բաղման ընար,
 Արյուն, քրտինք, մկան:

Ահա շենքը կերտվող՝
 Պոետ հերոսական,
 Ստեղծում ե քերթող
 Մի կոլեկտիվ նրան:
 Բառ ե ամեն մի քար
 Պատի ամեն շարքում,
 Տող ե ամեն մի շար
 Վոր պնդում ե, յերգվում:

Այդպես, այդպես հերոս
 Մեր այս բանակն ահա,
 Վորպես նոր Հոմերոս,
 Դարի եպոպեան
 Կերտում ե յերկաթով,
 Քարով, կրով, ջանքով
 Յեվ Լենինյան հաղթող
 Պատգամների զենքով:

Ահա յերկու պոետ,
 Յես՝ բառի, նա՝ քարի,
 Ու պատրաստ ենք զոհել
 Մեզ նույն այդ պայքարին,—
 Չենքք նրա թեև
 Քարն ե, մուրճն ե կոփող,
 Իմը՝ թուղթն ե թեթև,
 Իմը՝ գրիչ դյուլթող:

1981

ՀԱՅԻ ՅԵՐԳԵՐ

ՅԵՐԳ ՀՈՂԻ ՄԱՍԻՆ

Իմ յերկրի համար ի՞նչ առավոտ ե,
Իմ յերգի համար ի՞նչ որ լուսացավ...
Բայց քեզ հիշում եմ... դեռ ինչքան մոտ ես,
Իմ սև մանկություն, հողի վիշտ ու ցավ...

.

Հուլիսն եր իջել մեր գյուղի վրա,
Շեկ ասեղներով արևն եր կիզում.
Հեռւմ եյին թույլ ծառերը լոռի,
Տերևները կախ, վարպես շան լեզու:

Արտերում սուգ եր: Տխուր կույսերի,
Աղջիկների պես, վարսերը թողած,—
Յերազում եյին հասկերը թերի
Ջրերի սերը, համբույրները թաց:

Ջրաուքի որը առնական որ եր,
Յերբ, ինչպես սրինդն իմ, վտիտ առուն
Ջրերի յերգով պիտի որորեր
Հասկերի սերը, ուռճացումն առույգ...

Բայց այն առավոտն, յերբ մեր արտն ի վար
Իջավ յեղբայրս՝ ջրաու բահն ուսին,
Սուգի իրիկուն դարձավ մեզ համար.
Արևը դարձավ մի սառած լուսին...

Ա՛խ, ինչո՞ւ համար ջուրն այնպես քիչ եր...
Մեր արտի կողքին, այդ ջրի վեճով,
Դրկիցի բահը թրի պես իջել,
Ճեղքել եր յեղբորս ճակատն անգիշտող...

Ծարաված արտը ծծում եր, քամում
Նրա արյունը և կյանքը նվաղ...
Հարևան արտում ջրաուք եր անում
Մարգասպան մարդը լուռ ու գլխակախ...

.

Անիծում եմ քեզ, (Ի՞նչ ոգուտ սգալ)
Իմ սև մանկություն... Աճած և Հասուն,
Ինչպես մեր յերկրի այս ներկան զգաստ,
Յես հիմա ուրիշ կյանք եմ յերազում...

Յեզ Բնչ յերազել... փլվում են հիմա
Յեզ սահմանի քար, և՛ վտիտ առու.
Ու մեր արնախում արտերի վրա
Բացվում է կանաչ, համասփյուռ գարուն...

Ձի մնում այլևս և վոչ մի սահման...
Ո՛ր, վոչ, մնում ե, մնում մի սև գիծ,
Վոր այն աշխարհը ծարավի, մահվան,
Բաժանում է մեր այս լա՛յն աշխարհից:

1980

ԹԱՂԱՅՐ ԱՅԳԻ

Պետիկին

Թափուր հանդեր են, — մերկություն հողի, —
Հողի կույտեր են՝ բլրակ առ բլրակ...
Նիրհում է հիմա վորթը խաղողի
Յուրտ այգիներում, հողակույտի տակ:

Սակայն յերբ վառվի արևը գարնան,
Խլրտան աշխույժ հանդերը հղի, —
Զնգուն բահերը յետ պիտի դառնան,
Բաց անեն թաղված վորթը խաղողի:

Պիտի բացվի նա, կանաչի հուռթի
Ու փարթամանա՝ ծածկ կյանք ու լույս,
Յեզ վոստիկներից այդ շքեզ վորթի
Կախվեն ժպիտներ վողկույզ առ վողկույզ...

Գյուղաստան յերկիր, դարերով այդպես
Դու նիրհում եյիր խրճիթներում քո,
Ու Հոկտեմբերյան բահը բացեց քեզ,
Բացված զնգացիր մի ուրիշ կյանքով:

Ահա բացվում ես ընձյուղ առ ընձյուղ,
Փարթամանում ես լի հյուսթով, հույզով,
Յեվ ամեն մի վոստ, և ամեն մի ճյուղ
Բեռնավորված ե բլուրեղ վողկույզով:

Նիրհած ուժերդ զարթնել են արդեն,
Շրջվել ե հողդ կորթ ու դարավոր...
Ձեզ, համայնական հանդեր ու արտեր,
Ձեզ վողջույն ու սե՛ր, կյանքի առավոտ:

1983

Խ Ո Ն Ե Ր

Մի բառ ցորենի, սպանված հերոսի յեվ կարմիր բաճա-
կայինի մասին

Մեր այս նոր կյանքի հերոսավեպի ամեն տողի մեջ
Վորջան փառք, վորջան կռիվ ու կորով, վրեժ ու սեր
կա...
Տարիներ առաջ, յես գալիքը մեր՝ այսորվա ներկան՝
Ո՛ր այնքան պայծառ, այնքան վառ տեսա մի բուռ
հողի մեջ...

Մեր խորհրդային առաջին գարնան վճիտ մի որ եր,
Դեռ նոր եր անցել ձմեռը վերջին՝ դաժան անցյալի.
Կարմիր Բանակի մեր հերոսական գնդից պանծալի
Դարձել եյի գյուղ, վոր ամեն ինչով փոխված ու նոր եր:

Այդ գարնանային ջինջ առավոտյան լի յեր իմ
հոգին

Մի ներքին գարնան անտես ջերմության շողերով
բերկրուն.

Դուրս եյի յելել գյուղից՝ շրջելու արտ ու մարգերում,
Վորոնք ավելի լայն եյին թվում հիմա իմ աչքին:

Նստել եյի յես մի արտի յեղրին, ծաղկած ծառի տակ,
Ծաղիկների հետ արեն իր խինդն եր վրաս ցնցողում:
Ինչպես այդ ծառի ամեն մի ճյուղում, ամեն ընծ-
յուղում,
Իմ մեջ նոր կյանքն եր աշխույժ խլրտում և առնում
հասակ:

Նայում եյի յես հորիզոններին, ուր,—ինչպես պահակ,—
Լեռներն եյին սեպ հսկում մեր յերկրի աճամար
անդորր.

Անդորրությունն այդ հզի յեր կովի ու կերտման խանդով
Ու մեզ համար նա նոր հերոսություն ու փառք եր
պահած...

Նայում եյի յես անափ արտերին, աճուն կանաչին,
Ուր չեր աճելու չեկ ցորենի հետ ել վոչ մի տատասկ.
Ու թվում եր ինձ՝ ամեն ճյուղ ու շյուղ, ամեն
կանաչ հասկ
Հասկանում եր իմ խոկմունքը խորունկ, հույզերս
վճիտ...

Աչքերիս առջ ուրբովում եր թույլ արտն ալեծածան,—
Շեկ հատիկներով արդեն ծանրացած գլխիկների ծով,—
Յեղ իմ նայվածքի աննյութ ու դյուլթված անթի
մակուկով
Շրջում եր հոգիս այդ կանաչ ծովի մի ծայրից մի
ծայր:

Արտի յեղրին մի բույլ, փարթամ աճած, մուգ-կանաչ
ցորեն,

Ալիքի նման, վեր եր բարձրացել արտի յերեսին.
Վորպես կրկնվող, կրկնությամբ դյուլթող մի համառ
տեսիլ,
Քաջում եր նա իմ հայացքի նավը միշտ դեպի իրեն...

Ինչո՞ւ յեր այդքան մի բույլը շքեղ այդ ամբողջ
արտում,

Ինչո՞ւ յեր այդպես փարթամ հասակը նրա հասկերի...
Մի նոր, անծանոթ հափշտակության իմ հոգին գերի
Տարուբերվում եր, ծեքծեքում իրեն ու չեր հանդարտում:

Յես նայում եյի, իմ շուրջը դիտում, վոր իմ սեվե-
ռուն

հայացքը պոկեմ շքեղ կանաչած ցորենի խուրձից,
Քայց նա, հայացքն իմ,—վորպես սովատանջ, թույլ
ու տխուր ձի,—
Ձգտում եր դեպի այդ բուռ կանաչը մոտիկ և հեռու:

Քայց կամքիս սանձով քաշեցի նրան, կապեցի ծառին...
Այդ ծառը ծաղկուն, այդ ծառը... սակայն այդ թնչ,
թնչ ծառ եր...

Այդ ծառը հիմա վորքան ծիծաղկուն, վորքան
պայծառ եր.
Քայց ինչո՞ւ այդպես իմ սիրտը տխրեց առանց
պատճառի....

Այդ տեղ եր, այո, ճիշտ ու ճիշտ այդտեղ, ծաղկած
ծառի տակ...

Ու վորպես դատարկ փամփուշտներ՝ դեպի յետ դուրս
են թռչում

Անցած որերի հուշերը մեկ-մեկ... ահա թե ինչու
իմ սիրտը տխրեց, բաբախեց այնպես ընդհատ ու
արագ...

Աչքիս առջևից անցած որերը նորից անցկացան...
Մեր վերջին կռիվն այս հարթավայրում... ո՞ր բախտո-
րոջ մարտ...

Մի թշնամի աչք ծառի յետևից՝ արնալի, անթարթ.
Այդ անթարթ աչքից կրծքիս յերկարած մի սև հրա-
ցան...

Վերջին դրոհին ել չդիմացավ գունդը թշնամու...
Պոկվեցին մեկ-մեկ քարից ու ծառից, թմբից ու հողից,
(Պոկվեց այն աչքն ել, այն արնոտ աչքն ել փախավ իր
տեղից)
Ու հանձնվեցին անդարձ փախուստի զարհուրած
քամուն...

Այդ ծառի մոտն եր... բայց տեղն իսկական ինչպե՞ս
ճանաչել...
Ինչո՞ւ յե փարթամ բույլը ցորենի որորվում, շրջում,
իբ շքեղությամբ իմ հիշողության հույլերը քշում...
Այո, այդտեղ եր, ուր ցորենի այդ մուգ խուրձն եր
աճել...

Այդ տեղ եր ընկած՝ հոացանը գրկին և յերեսն ի վայր,
Ընկած արյան մեջ ճակատից զարկված իմ ընկերն
արի...

Ընկերս կռվի, ընկերս զենքի ու գաղափարի,
Ընկած մեր գործի, մեր հաղթանակի, մեր փառքի
համար:

Յես նայում եյի հիմա հասկերի այն փարթամ փնջին,
Վոր բռնուն աճել եր նրա ավիշով, նրա արյունով...
Ո, այդ հասկերի քիստերը կանաչ, ասես, արյունոդ
Սվիններ եյին... ու հոսում եյին արցունքներն իմ
ջինջ:

Յերկար նայեցի՝ հսկա արտի մեջ յես այն բուռ հողին,
Վոր իմ ընկերով արյունը ծծած՝ դարձել եր բերրի.
Այդ արյամբ ահա սնուցում եր նա փունջն այդ հաս-
կերի,
Ու հասկերն այնպես ձգտում եյին վեր արևի շողին:

Յեվ այդ ափ հողը տարածվեց՝ իմ դեմ անսահման,
անձիբ,
Ու փռվեց իմ դեմ չքնաղ՝ ճոխությամբ այդ հողին
աճած
Մի հեքյաթային, յերազված աշխարհ՝ շքեղ կանաչած,
Մի շտեմարան մեծ յերջանկության անսպառ գանձի...

Այդ բուռ հողի մեջ, այդ հարուստ աճած հասկերի
խրձում

Ձգացի մեր մեծ հերոսավեպի վոգին տոգորված,
Խմաստությունը մեր պայքարների ու մեր վոգորման
Ու նոր կառուցման ահեղ մարտերի փառավոր ցնցում...

Յես վոտքի յեղա... ծանր խոհերով վերադարձա՞տուն...
Հաջորդ առավոտ մեկնեցի կլկին յես Կարմիր Բանակ...
Ու մինչև հիմա թվում ե թե յես դեռ այն ծառի տակ
Լսում եմ հողի և այն հասկերի շշուռն իմաստուն:

1988

Հ Ա Յ Ը

Մի իմաստություն ուներ մայրս ծեր,
Այնքան հասարակ, վոր վոչ մի անգամ
Յես նրա մասին չեյի մտածել:

Նա մոռացված էր, մոխիրում հանգած.
Սակայն հուշերիս կայծքարից այսոր
Իմաստությունն այդ բռնկվեց հանկարծ:

Յեվ պարզ, գեղջկական այդ խոսքն այնքան
նոր.

Հնչեց ականջիս,— մի հանճար, կարծես,
Դարերի խորքից իր մեծահզոր,

Իր անմեռ յերզը կտակում էր մեզ:
Մայրիկիս խոսքը պատկերացավ ինձ,
Վորպես նոր հնձված ցորենի մի դեղ.

Ու ծղոտների շեկ դեզի միջից
Ցորենի անտես հատիկն հատիկին
Պատմեց իր կյանքը խոր, իմաստավոր:

Ու յես մայրիկիս խոսքերը կրկին
Հսեցի խորունկ, անհուն կարոտով.
Այնքան իմաստուն, պայծառ ու մեկին:

— «Դու հացը յերեք մի կոխիր վոտով,
Հացը կտրիր լոկ ձեռքով, անդանակ,
Հացը սուրբ ե, սուրբ, դատած քրտինքով...»

Ու մեր որերի պայծառ լույսի տակ
Յես նոր հասկացա իմաստն այդ խոսքի՝
Այնքան խորախոր ու այնքան հստակ:

Դարեր շարունակ, մայր իմ կաթողին,
Դարեր շարունակ մեր հացը մաքուր
Հազար արյունոտ, անառակ վոտքի

Կոխան ե յեղիլ ու պողպատակուռ
Պղծված դանակով, սրով հաճախ ել,
Մեր հացն էն կխեղ, մեր սիրտը տխուր:

Մեր իսկ քրտինքով ցեխ են շաղախել
Ու այդ ցեխի մեջ մեր հացն արնադուլն,
Մեր սիրտն են դաժան արորել, թաղել...

Այդ տառապալից, տրորված կյանքում,
Քրտինքով դատած մեր հացի մասին
Մեծ իմաստությունն ստեղծեցիր քո:

Ֆայց քո այդ խոսքը անիմաստ ու սին
Հնչեց աշխարհում, քանի դեռ այնտեղ
Հարուստ և աղքատ կային միասին...

Միմիայն այսոր, մեր արյունահեղ
Մեծ կռից հետո, մեր հացը մաքուր
Ել չի կոխոտվում վոտքերով անեղ:

Ու վոչ մի դանակ, վոչ մի արնոտ սուր
Ձի կարող կիսել մեր հացը հիմա...
Իմաստությունդ վոր այնքան իզուր

Հնչեց հին կյանքում դժնի, արնամած,—
Վորպես անանուն հանճարի մի յերդ,
Վորպես ցորենի հատիկը անմահ,

Հիմա յե միայն առնում ծիլ ու յեղք,
Հիմա յե միայն դառնում իրական,
Ինչպես մեծ հողի անկապտելի բերք,—

Մայր իմ կաթողին, հող անապական:

1984

Գ Յ ՈՒ Ղ Ա Կ Ա Ն

Սիրելի Ակսելին

Այսօր հողիս ապրում ե հրճվանքը մեր գյուղերի,
Վոր ընկել են ճանապարհ և չեն ուզում լինել գյուղ,
Մի անհողգողդ, հզոր կամք նրանց հանած հյուղերից,
Առաջնորդում ե դեպի մի նոր աշխարհ՝ աներկյուղ:

Գյուղը, գյուղը հայկական, հազարամյա այդ կրիան,
Ինչ ընթացք ե վերցրել՝ փոփոխելու ինքն իրեն.
Խլուրդային բույները, տնակներն ընդերկրյա
Բարձրանում են հողից վեր, վոր շնչահատ չնիրհեն:

Փոքրիկ այդ հին տները՝ իրենց հոգսով և ցավով՝
Մեծանում են միաձուլյ, նոր տեսք առած և իմաստ.
Ու ժպտում ե արտերին մի նորաբաց առավոտ,
Արտեր, դաշտեր, վոր անթուժը և անբաժան են հիմա:

Արոր ու սայլ դեռ այսօր ճըռնչում են, բայց արդեն
Նահանջում են արտերից՝ աշխատելու անկարող,
Ու մեքենան, մեքենան, այդ փրկիչը յերկաթե,
Դուրս ե վանում գյուղերից սայլ ու գութան և արոր:

Արտաքինը գյուղերի դեռ տխուր ե, գուցե հին,
Բայց ինչքան ե փոխվել և նոր մալդ դարձել գյուղացին՝
Նոր աչքով ե նայում նա աշխատանքին և հողին,
Նոր իմաստ ե տալիս նա ստեղծագործած իր հացին:

Բայց հողի մեջ և հացի դեռ մնում ե հին մի բան,
Ու կառչել են նրանից դեռ շատերը գյուղերում,
Ինքն իրենից նահանջում, մոտենում ե նորին նա,
Ու ձուլվում ե, լուծվում նա ընթացքի մեջ մեր
յեռուն:

Ու թշնամին դադադած, մեր այդ վերջին թշնամին,
Դավ ե նյութում ընթացքի, արշավի դեմ նոր դյուղի.
Պայքարի մեջ թողնելով իր դիրքերը մի առ մի,
Նահանջում ե՝ հանձնված խորտակման սև յերկյուղին:

Ընթանում ե գյուղը նոր՝ դադարելու գյուղ լինել,
Մոտենում ե, վոր լուծի իր սահմանը քաղաքին...
Հաղթանակը՝ վոր այսօր խորհրդային գյուղին ե,
Դասակարգին ե մեր մեծ վոլշ աշխարհում ահագին:

1981

Ս Ե Ր Մ Ե Ր

Դեղձան ե արտը, դեղնել ե մարդը, վոսկի յե այգին,
Սարայաշ արևը հասեր, ծորում ե վերից բույր ու խեփ,
Իններորդ ամիս, ով գնումայրություն յերկրիս

կաթոգին,

Այս ակնապարար շեկ լիությունը մեզ պիտի բաշխես:

Յերգս քեզ, աշուն, դու հասակն առած, անցած

գարունն ես,

Այս լիությունը մեր ջանքի բերքն ե, գարնան ուժը

մեր...

Նոր գարունների համար վորպիսի՞ հմայքներ ունես,

Ու պտուղներդ՝ գալիքի համար վորպիսի՞ սերմեր:

1980

Ա Շ Ն Ա Ն Ա Յ Ա Ն

Վիթխարի ու գորշ մի ցընցուզ
Շիթերով, թեղի պես բարակ,
Մեր հերկված դաշտերի վրա
Իր թաց գուրգուրանքն ե լցնում:

Դաշտերի սիրառատ կրճքից
Այդ հեղուկ թելերն ի վեր
Ցեխում են կանաչող ծիլեր...
Թվում ե գարուն ե կրկին:

1980

Դաշտերի դեղձան աշունն է,
Հասկերը փոթորկում են ծովը,
Ու հզոր մի ձեռք քշում է,
Նավի պես, մեքենան հընձող:

Անցիր դաշտերից մեր, անցիր,
Մանգաղի անգույն լիրիկա,
Հանրային դաշտերի հացից
Քաղաքի բուրմունքը թող գա:

1980

Այս յերկշաղիլ հունտը, այս հատիկը
Մի յերկվոլթյուն ունի իր ամբողջում,
Ծրվե արձակել նա և մոտիկ է
Նրա մահը, յերբ ծիլն է կանաչում:

Աճում, բարձրանում ես դու, ցողուն իմ,
Յերկշաղիլ այդ հատիկից ամբողջական...
Մեր աշխարհն, ուր վոր մի ափ հող ունի,
Այդ յերկշաղիլ սերմի ցողունները հագավ:

1980

ԼԻՌՈՒԹՅՈՒՆ

Լիանում ե աչքս, յերբ նայում եմ այսպես
Անսահման ե անթումբ այս կանաչ արտերին,
Լեցվում ե իմ սիրտը, ու ծաղկում ե, ասես,
Իմ սրտում խնդության մի կարմիր վարդենի:

Այդ մի պահ ե սակայն, հիացմունքի մի պահ՝
Պայքարներից հետո՝ թումբերը կործանող,
Ինչպես անձրևից վերջ թաց դաշտերի վրա
Խնդությունն ե իջնում դյուրթիչ ծրածանով:

Ահա նորից, նորից կռվի շփոթը, գրոհ...
Ու շարժվում են կրկին միլյոնները մեզ հետ...
Աչքերիս մեջ հիմա՝ մի կասկածի զրոշ,
Ու սրտիս մեջ՝ ժայթքող ատելության գեյղեր:

Արտերն այս, վոր ժպտում են կանաչով լի,—
Ուր հաղթ խըրխնջում եր հենց այս կռվի դարնառն...
Շոգեշարժ ձիերի մի յերկաթե ջուրի,—
Ծվեն-ծվեն եյին թըմբով, քարով, արյամբ:

Փլվեցին թմբերը հենց մեր, հենց մեր ձեռքով,
Ով փլյրեց՝ հիմա ինքն իրեն ե փոխում,
Դա լինում ե ներքին պայքարով ու կրքով,
Ինչպես հոնտոն ե ճայթում, արձակում նոր ցողուն:

Այս քանդումի, այս մեծ ալակերպումի դեմ,
Եյսփոխման, ստեղծման յերկունքի դեմ, ահա,
Վերջին կատաղությամբ նոր դավեր ե նյութել
Թշնամի մի բանակ, դատապարտված մահվան:

Մահվան գալարքի մեջ՝ մագիլներով անգոց
Հետ ե պահում յերթից ուղացողին, նրան՝
Ով չի լուծել սրտում մի յերկվության հանգույց,
Ով տատանվում ե դեռ յերկու ճամբի վրա:

Փակված ե առ ընդմիջտ, լսիր, լսիր, ընկեր,
Փակված ե առ ընդմիջտ այն հին, այն մի ուղին,
Դու, վոր յերեկ մեզ հետ ճանապարհ ես ընկել,
Հենց դու աչք ուր, այդ ուր այն հին ուղին թողիր...

Լայնանում են հիմա այս արտերը, փռվում,
Միանում են նրանց կանաչի նոր շերտեր,
Նոր ուժեր են մտնում այս նոր ձիի կռվում,
Փողփողում ե արդեն հաղթանակը մեր դեմ:

Լիանում ե աչքս, յերբ նայում եմ այսպես
Անսահման, անթումբ, ծավալուն այս արտերին,
Լեցվում ե իմ սիրտը, ու բուրում ե՝ ասես՝
Այնտեղ հաղթության կարմիր վարդենին:

ԿԱՐՄԻՐ ԼԱԶԱԿՆԵՐ

ՔՐՈՋՍ ԼԱԶԱԿԸ

ԼՅՈՒՍԻ ՊԵՋԵԿՅԱՆԻՆ

Տեսիլներ կան չար, չարաչք,
Հուշեր սե, անասելի...
Ձեռ ուղղում, բայց, — ի՞նչ արած, —
Հիշում ես, մարդ ես ելի:

Մեր տուն յեկավ են չարոն,
Վոր քրոջս հավանի, —
Քույրս տասներկու տարու,
Քույրս անմեղ աղափնի:

Հավանեց: Արին հարսանիք:
Քրոջս չարոն տարավ:
Ինչքան լաց յեղավ Ձանին,
«Ճակտի գիրն եր անիրավ»:

Յերկու անգամ յետ յեկավ,
Հայտնեց սրտի մորմոքը,
Հեկեկաց, հատակին ընկավ,
Բայց հայրս անողոք եր:

Ամեն ինչ ել կարճ յեղավ, —
Յետ գնաց՝ ճարը կտրած
Իմ քույրը, խեղճ յերեխա,
Այլևս չտեսա նրան:

Յես տեսա միայն նրա
Հաչակը, վոր արնոտ եր.
Մայրս լաչակի վրա
Լալիս եր իր կարոտը...

Ու ամեն մարտի ութին,
Կարմիր տոնին մեր կանանց,
Սիրտս կարծես պիտ պայթի,
Հոգիս՝ բացվի, մերկանա:

Ա՛խ, գիտեմ՝ քույրս չկա,
Բայց կանանց զրոշը վոր կա՝
Կարծես քրոջս լաչակն ե՝
Նրա արյունով ներկած:

1928

իմպրո

Մ Ա Յ Ր Ե Ր Ը

Հերթափոխի ե գործարանում: Ալլիք—ալիք
Վարդապետի բազմակերպ գործունե հորդում
Ներսիս ե խուժուս մի նոր հորձանք աղմկալի,
Գործարանն ե կրկին յեռում ու վերստում:

Իրիկները նորից իրենց պարն են դառնում,
Մեր որերի հուլուման պես արագ-արագ,
Ու բաժնակն ե անվերջ հոսում առու-առու,
Թեղ ե գառնում ճառագայթի նման բարակ:

Ինչ վոր մի բան կանանց սրտից ու աչքերից
Հոսում ե այդ թեղի հետ անվերջ, անձալի,
Հյուսվում գործվող կտավների բյուր ծալքերին,
Ու ժպտում են կտավները ճերմակածալ:

Յեւ իրիկի ամեն մի դարձ, ամեն պտույտ,
Ճառագայթի նման ձգվող ամեն մի թեղ
Ու կտավի ամեն մի ծալ՝ նրանց սրտում
Նոր յեռանդի հուր ե վառում, մրցման հրդեհ:

Հերթը փոխվում, նորոգվում ե, գործը աճում
Ու կապվում ե մեր աշխարհի աճին արագ,
Ամեն մի հերթ հետն ե բերում մի նվաճում,
Նորոգվում են միտքը, սիրտը, կենցաղ ու կարգ:

Ահա նրանք, վոր բըղխեցին դռներից լայն,
Ցրիվ յեկան հսկա բակում, կարծես մի հողմ
Մի վիթխարի վարդի թերթերը ալվլան
Ցրիվ տվեց դաշտի վրա՝ այս կողմ, այն կողմ:

Ցրիվ յեկան, բայց մնացին կապված իրար,
Վորպես յերգի անքակտելի, շնչող բառեր,
Կյանքը հիմա խորհրդային հողի վրա
Հենց այդպես ե սնում սերունդ, բորբոքում սեր:

Ցրիվ յեկան, բայց խումբե խումբ ահա նրանք—
Հետևում եմ յես հուզմունքով ամեն մեկին,
Նրանց դեմքին խաղում ե մի պաճառ կրակ,
Վոր չեմ տեսել վոչ մի ուրիշ մարդու դեմքին:

Յեւ ինչքան վոր մոտենում են այն սպիտակ,
Նոր շենքերին, գործարանից մի քիչ հեռու,
Այդ կրակը ավելի յե վառվում հստակ
Ու դառնում ե ծիծաղների հոսող առու:

Այդ շենքերում աճում ե մի նոր մարդկություն,
Վոր սնվում ե ազատ կնոջ մաքուր կաթով,—
Մի հոյակապ ամբողջության լի ե խնդուն
Սերմիկները՝ վաղվա կյանքի համար ճալթող:

Ահա նրանք որրոցներում սիպ-սպիտակ,
Վորպես վարդի լի կոկոններ ալնապարար,
Նրանք այգպես, յերջանկության դեռ անգիտակ,
Աճ են ասում մի յերջանիկ կյանքի համար.

Յերջանիկ կյանք, վոր կերտվում է հերոսական
Զոհողությամբ, պայքարներով դժվար ու թեթ,
Կերտվում է նա, ծավալվում է, աճում, սակայն
Դեռ բաղխվում են յերկու աշխարհ իրարամերժ:

Ահա նրանք, բանվոր մայրեր, վոր կերտում են
Բանվորական բանակի հետ նոր կյանքն այդ
Թանգ,

Ահա նրանք, վոր սընում են, վոր կըթում են
Այդ նոր կյանքի համար նոր մարգ, նոր
Երկրամբ:

1981

ԿԱՐՄԻՐ ԼԱԶԱԿՆԵՐ

1

Խնդուն որին ել հուրհրան
Յերբեմն մարդ թախծում է,
Ինչպես պարզ յերկինքն ամրան
Քմահաճ ամպե, ձյունե:

Որերում այս ծաղկող ու շեն
Յես, պարմանի մի արի,
Հաճախ վորսում եմ հուշեր
Լճից անցած որերի:

Մեր վառ արևին հանդիպած
Տեսնում եմ մոմեր շիջող,
Ու տխուր, տրտում մի բան
Սողում է սրտիս միջով:

Բայց յես միշտ հոգեթով մի բան
Վերցնում եմ հնի ծովից,
Վոր սիրտս միշտ ձգտի վաղվան
Ու անցյալը նզովի:

Ահա, ահա տեսնում եմ յես
 Մայրիկիս դեմքը պառավ,
 Պատուհանի ապակու պես
 Զմեռվա բուքից սառած:

Տարիներն ահեղ, մռայլ
 Կնճիւռ են կիտել դեմքին,
 Ինչպես պող ապակու վրա
 Մառչում են շունչն ու շողին:

Ահա, ահա տեսնում եմ յես
 Քրոջս՝ փթթած գարուն,
 Տարածած փոթորկի պես՝
 Ամուսինն անսիրտ արու:

Տեսնում եմ թե ինչպես նա,
 Քույրս, մի ծաղկի ձեւի՝
 Ընկնում է դեղնած, թռչնած
 Այն անսիր մարդու ձեռքից:

Սիւղողիկ, կարծես ինչ վոր
 Մառած արիւց պոկված,
 Մառցապատ ապակու միջով
 Մտնում է իմ սիրտը բաց:

Ու ճիշտ պահած ցավով,
 Յերբ շուռ եմ գալիս մռայլ,
 Տեսնում եմ մի շեկ առավոտ
 Բացված աշխարհի վրա:

Այնպես անզուսպ, անհանգուրդ
 Յեւ տարերային մի տենչ
 Զարթնում ե, վառվում, աղմկում
 Բորբոքված իմ սրտի մեջ:

Յես՝ գալիք արևով լի,
 Յետև՝ խորշակ ու քամի...
 Ու հնին անդառնալի
 Դառնում եմ չար թշնամի:

Ուայն, ինչպիսի հնում կար,
Թող մնա այնտեղ խաչած,
Գովերգում եմ ձեր ներկան,
Քույրեր իմ կարմրալաչակ:

Մայրիկա՝ տանջված պառավ
Ու քույրս՝ կարոտ դարնան
Ապակու վրա սառած
Կհալվեն, կանհետանան:

Ձեր մեջ ինչ կա հարազատ
Քրոջական, մայրական,
Նույնն է, ինչ վոր անազատ
Իմ մայրիկի սրտում կար:

Նա թպրտաց անողուտ
Ու մնաց հնում խաչած...
Ձեր ներկան եմ քնարերգում
Մայրեր իմ կարմրալաչակ:

1928

ՓՈՔՐԻԿ ՏԻԿՆԸ

1

Քեզ յերգեմ յես, թե՛ ամենքին,
Սիրտս լայն է, անսանձ, ագահ,
Քեզ յերգեմ յես, փոքրիկ տիկին,
Քույր իմ, սեր իմ անանձնական:

Ինչ սիրտս ունի՝ ամենքիդ է,
Ինչ կա-չկա վողջն ամենքին,
Սերս հատակ ամուսն գետ է,
Ձուր վերցնի թող ամեն կին:

Թեև այսուր յես քեզ տեսա
Այնպես տխուր, ոտարոտի,
Բայց իմ սիրտը դարձավ հեսան
Բոլոր կանանց փակ կարոտին...

Բայց թե՛ պիտի յիրդս տա ձեզ,
Կամ իմ սերը անսանձ, ագահ...
Ձեզ խինդ կտա առատաձեռ
Մեր նոր կյանքը կարմիր ծագած:

Մի տիկին մտավ կրպակը դեմի...
Գլխի մեջ շողաց մի հին լուսընկա,
Անցած որերի մոռացված յերգ մի
Զարթնեց իմ սրտում և մեղմիկ զնգաց:

Յես սպասեցի. ու դուրս յեկավ նա՝
Փոքրիկ զամբյուղը լցրած մթերքով՝
Այն փոքրիկ, փոքրիկ տիկինը դեղնած
Աչնան թախծալի մշուշի ներքո:

— Բարե՛ ձեզ, ընկեր... կամ... տիկին
այսինչ...
— Բարե... բայց հիվ եք... ո՛հ, ընկեր
նորենց...

— Այդ վճռեղ եյիք, բնչալես եք, — ասի.
Նա ախուր-տրտում դեմքը վոլորեց:

Միասին անցանք մենք փողոցն ի վեր,
Նրա թևից կախ հոգսերը իր տան,
Իսկ իմ սրտից կախ մի կնոջ պատկեր,
Անցած ուրերի հուշերի շղթան:

Պատմելը արժեք չունի,
Ինչ խոսել բարակ յերկար...
Նախ գյուղում ուսուցչուհի,
Հետո յեկ քաղաք յեկա:

Աղջիկ եյի ժպտերես
Անդադար, աշխույժ, տոկուն,
Բայց գերի թռչունի պես
Փակեցին տան վանդակում...

Ամուսին՝ սրտի հսկիչ,
Յերիխա՝ վոտքի կապանք.
Որերս՝ հոգս ու կսկիծ,
Կյանքս՝ կարոտ տառապանք:

Դառնալով տան մեքենա,
Յես կյանքից յետ մնացի՞ր.
Ու սրբեց աչքերը նա,
Աչքերն անուշ՝ կանացի:

Այնքան դեղնած եր այդ փոքրիկ կինը,
Աչքերի շուրջը կապուտակ բակ եր,
Աչքերում տեսա այն անդոր քենը,
Վոր գալարվում եր իր կրծքի տակը:

Այրը ծծել եր նրա շրթերը,
Յերեխան քամեւ յիւրկու ստինքը...
Մեկը հագեցել, մյուսը փթթել եր,
Իսկ լոնքը, լոնքը,— թռչնել եր ինքը:

Ձեր կարողացել տոկալ այդ կինը,
Գուցե անկույտ հենց հաղթելի եր,
Յերխտասարդ ե, բայց լոնք ե գինը,
Արդեն կտրած են նրա թևերը:

Ձեր կարողացել... հին տունը սարդ ե,
Սարդը նրա շուրջ վոստայն հինել եր,
Շատ սովորական եակ եր մարդը
Դեռ այնքան հեշտ չեի հերոս լինելը:

Եւ ուրիշ վոչինչ, վոչինչ չպատմեց
Հին ընկերուհիս, այդ փոքրիկ կինը,
Բայց ինչ վոր ասաց՝ ասածով մատնեց
Հին ընտանիքի ամբողջ ներքինը:

Յերը հասել եյինք ակումբի դռան,
— Ներեցեք, ասաց, յես շտապում եմ...
Ու յես սեղմեցի թույլ ձեռքը նրա,
Վոր դողդողում եր փակված ափում իմ:

— Հին ընկերներ ենք... նույնիսկ... հիշում
եք...

Մեկ անցեք մեզ մոտ, տղայիս տեսեք...»
Հեռվում կիտվում եր աջնան մուտ ու մեզ,
Ազդատնում եր մի պատկեր լուսե:

Յես ակումբ մտա... Ակումբ գնացի
Ընկերներիս հետ շահմատ խաղալու...
Իսկ նա տուն գնաց, յերեխային՝ ծիծ,
Ամ ուսնուն կիրք ու կերակուր տալու:

Խորհրդային արև, դու հար հղոր
 Ու հաղթական յեղնում ես...
 Փոքրիկ կինը, վոր տեսա այսոր
 Դեռ հին տան մեջ դեղնում ե:

Այսքան կամք, այսքան մկան և ուժ...
 Քրտինք ե մեր հոգին ել...
 Բայց այն չորս պատերի մեջ մշուշ
 Դեռ դեղնում ե այն կինը:

Մեր ուժը նոր կյանքի կառուցման
 Համար շատ հղոր, վառ ե,
 Բայց սրբիլ ներսը, ներսը հին տան
 Այնքան դժվար, դժվար ե:

Միայն դու, արև մեր հաղթական,
 Վոր հար ու հաստատ յեղնում ես,
 Պիտի չորացնես գաղջ ողջ այն տան,
 Ուր փոքրիկ կինը դեղնում ե:

1928

ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Ծ Ի Լ Ը

Մի յերեխայի

Յիւր դու, կանաչ ծիւլ, վորպես
 Ճուտի կտուց՝ ձվից ծլած.
 Այն թիւր, վոր թխական մոր պես
 Գեղ լույս աշխարհ հանեց հանկարծ:

Սրիւ վեր, հրեթել կծիկ,
 Զգում ե քեզ, ձգում ե քեզ.
 Վոսկե մի շող ծայրը կտցիդ՝
 Այդ շողն ի վեր բարձրանում ես:

Կանաչ ծիւլ, դու զմրուխտ անգին,
 Մանկություն ջինջ և անապալ.
 Նոր նյութված մի չքնաղ կյանքի
 Առաջին ձև, պայծառ հասակ:

Սպասումով նայում եմ քեզ,
 Կանաչ իմ ծիւլ, դեռ նոր ծլած,
 Իմ սրտի մեջ, կյանքում, վորպես
 Հույսի մի շող վառ ցուցա:

1927

«ԽՈՒԺԱՆԱԿԱՆ»

Յես ել ձեզ պես եմ յեղեր՝
Մի գող ու շրջիկ մանուկ,
Ու հիմա հացի տեղ ել
Ձեր հույզերն եմ գողանում:

Գրում եմ ահա յերգեր,
Վոր ձեր ցավը յես մեղմեմ,
Բայց յերգս թույլ յեղեգ ե,
Ինչպես դուք ձմեռվա դեմ:

Կգան մեր որերն ուզած,
Ո՛ր կգան շուտով, անգամ
Կգա մի պայծառ զուսան
Գրելու «Խուժանական»:

Վհր տեղից պիտի գա նա
Հզոր ու արեգնափայլ,
Այնտեղից, ուր դու հիմա
Շրջիկ ես, անտուն չկլբայր:

Դու ինքդ, ինքդ ես այդ,
Կգա նա հենց ձեր միջից,
Ջայռույթի պես հրացայտ,
Սիրո պես մաքուր, վճիտ:

Պիտի գա նա, պիտի գա,
Այդքան մանուկներ անտուն
Հիմա վորպես խուլիզան
Չպիտի մեռնեն տրտում:

Արդեն, արդեն ջարդել ենք
Կարիքի վողնաշարը.
Դժվարն արդեն հարթվել ե,
Կերտում ենք նոր աշխարհը:

Հիմա, հիմա դուք արդեն
Փողոցից մտնում եք տուն...
Կյանքը կղաճա հանդես,
Ձեր տունը տոն ու խնդում...

Գուսանների պիտի վոգեն
Ձեր «Խուժանական» վեպից
Գուսանական նոր յերգեր
Հպարտ, անողորմ, եպիկ:

1926

ՓՈՔՐԻԿ ԱՂՐԻՆԵՆ

Ո՛ր փոքրիկ ես դու
 Իմ լավ Աղրինե,
 Դո փոքրիկ սրտում
 Ցավեր չլինեն:
 Չլինես տրտում,
 Ցավը այդ հնին ե,
 Մեր կյանքում խնդուն
 Դու բախտ հորինե,
 Թող աչքերդ արթուն
 Սրտես լինեն,
 Բայց դու զվարթուն
 Յերազներ հինե:
 Չքնաղ մանկություն,
 Դո լճի տարին ե.
 Մեծանում ես դու,
 Իմ լավ Աղրինե:

1934

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

1

Անցնում են, ահա, տեսեք,
 Մանուկներն այնպես կաշտառ...
 Մանուկ եմ յեղեղ յես ել,
 Բայց ինչպե՞ս սիրտս խայտար:

Մի ուր որերից այն հեղ
 Չգացի՞ թե ինչե՞ր կան.
 Իմ մտքով անյամլ յերբեք
 Ի՛նչ ե ապագան, ներկան:

Արեից գեթ մի շողիկ
 Իմ փոքրիկ սրտում ցլումց...
 Դիշի՞ր. — ցեխոտ անկողին,
 Յերեկ, — միշտ զրկանք ու լաց:

Անցնում են, ահա, տեսեք
 Մանուկներն արե հազած.
 Հի՛ում եմ հիմա յես ել
 Մանուկ որիս հանգած:

Հիշում եմ, գիտե՞ք, հիմա,
Յերբ սրանց յես նայում եմ, —
Որերս գառի պես հիմար,
Վոր հեռվից դեռ մայում են...

Կարծես թե պարսատիկով
Ճնձղուկ եմ վորսում ելի...
Պատմում ե պարոն Տիգոն
Զրույցը Հայկ ու Բելի:

Մագլցիլ պատի վրա՝
Բներ եմ քանդում ագահ...
— «Աշխա»-նը քանդեց, առավ
Արտաշեսն աշխարհակալ»:

Մորթում եմ՝ հպարտ ու գոհ՝
Ճուտերը նետում եմ ցած...
Իսկ մեր վարժապետ Տիգոն
Ինչպիսի՞ր բաներ ասաց:

Թվում ե թե հորս ծածից
Ճշում եմ մայրիկիս դեմքին...

Նրանց ձայնը հասնում ե ինձ՝
«Վողջույն Մայիսի մեկին»:

Իմ ահանջն ամուր ձգում են,
Սիրտս, սիրտս չնվազի...

Նրանց ձայնը զբնգում ե՝
«Մենք, կոմունայի ծաղիկ»:

Թվում ե՝ լալիս եմ, ճշում,
Դպրոցից փախչում մտադար...

Կրկին նրանց ձայնն ե հնչում՝
«Մերն ե, մերն ե ապագան»:

Սրբում եմ աչքերս ուռած,
Շոշափում գլխիս ուռույցը...

Նրանք կանչում են, — «Ուռած,
Նոր կյանք, ազատ կյանք կառուցել»:

Ահիմաստ ե կյանքը հիմա,
Անիմաստ մանկությանս որեր,
Իսկ դուք, ախ, դառի պես հիմար,
Մուտի մեջ մայել եք, կորեղ:

Մանուկի ինչն ել պակասի՝
Նրա սիրտն ե լի, հոգին՝ լի.
Իրեն թու ե հաշվում Մարքսի,
Թշնամի՝ կապիտալի:

Ամեն սիրտ, ինչքան ել վոր դա
Մանկական ու քնքուշ լինի,—
Լի յե, լի, ընդվզուն, հորդած
Մշտավառ հրով Լենինի...

Միայն դուք յեղաք այնքան սին,
Ո՛ր իմ խեղճ մանկության որեր,
Ի՞նչ յերգեմ, ասեմ ձեր մասին,
Վոր անցաք տխուր, դառնորեն:

1927

Ն Ե Ր Ա Շ Խ Ա Ր Հ

ՅԵՐԳԵՐ ՅԵՐԳԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«ԻՆՔՆԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆ»

Յերգում ես անհուն խորքից
Թվում ե՝ յերգդ քոնն ե,
Ծնել ե նրան հոգիդ՝
Մնել՝ սրտիդ անհունը:

Թվում ե քեզ ես յերգում,
Քո խինդն ու քո կարոտը
Սրտիդ մեջ յերբ իրիկուն,
Յեւ կամ թե առավոտ ե:

Թվում ե թե անպակաս
Սիրտն ե յերգիդ աղբյուրը,
Ու աշխարհը պապակած
Խմում ե նրա ջուրը:

Մինչ դեռ դու, դու յես ծծում
Կյանքի դյուլթիչ հյութերը,
Նա յե քեզ կերտում, թրծում,
Քեզ անհայտ՝ քեզ դյուլթել ե:

Գտել ես դու մի «յերկու»,
 Կյանքը՝ զատ, դու խմաստն ես...
 Բայց քեզնով ի՞նչ ես յերգում,—
 Նա ամբողջ, իսկ դու մասն ես:

1928

ԶԱՐԿ, ՍԻՐՏ ԻՄ

Զարկ, սիրտ իմ, հատու զարկով զարկ.
 Մի Հոկտեմբեր,—հազար զարուհ.
 Թող մի զարկովդ զգամ հազար
 Հազար զվարթ զանգահարում:

Ինչո՞ւ թույլ թալրտալ, ինչո՞ւ
 Տենչալ անթիվ՝ բայց մեղկ զարուհ,
 Վերպես խեղճ թեահատ թռչուն,
 Վոր չունի թև, թափահարում:

Այն, այն ինչ վոր ուղում ենք մենք՝
 Դարեր անցավ մեր մի զարկով,
 Անցնում ե վերելքից վերելք
 Դեպի գալիքն անմահ փառքով:

Զարկ, սիրտ իմ, խոր ու գերզգա,
 Պետք չե հազար տարտամ զարուհ.
 Թող մի զարկովդ հազարն զգամ,
 Հույզի հազար զանգահարում:

1927

ՄԱՔԱՌՈՒՄ

Այս գործը, պայքարը, վերելքը
Ծնում են, սնում են յերգերս.
Սրտում իմ պայքար ե, վերելք ե,
Պայքար են, վերելք են յերգերս:

Կարո՞ղ ես ասել թե վորտեղ ե
Ամբողջը, և վո՞րն ե մասնիկը,
Յերբ գործդ յերգի մի նոր տող ե,
Ու յերգդ գործի մի մասնիկ ե:

Թվում ե հաճախ քեզ՝ թե յերգդ
Անջատ ե գործից քո, անկապ ե.
Քո յերգը, դու, գործդ, յերեքդ
Տարբեր եք, չկա սերտ շաղկապը:

Յերեքը անջատ չեն, ամբողջ են,
Յեռում են, փոխվում են, բաղխվում են.
Մեկում դու զգա իմ ամբողջը,
Ամբողջն իմ մասերի բաղխումն ե:

Ահա յես, իմ յերգը՝ կյանքի մեջ,
Ընկնում ենք, յենում ենք, պայքար ե.
Յես ինքս, ամբողջս, կյանքի պես,
Իմ դեմ եմ սրում մերթ պայքարը:

1981

ՅԵՐԳ ՈՒՐԱԽՈՒԹՅԱՆ

Ճակատիս նա իր կնիքը զարկել և
Ու սրտումս նոր հույզեր և վառում...
Հիմա հատու յեն սրտիս զարկերը,
Յեվ խնդուեթյունս՝ առու-առու

Իմ յերգերն արգեն անխառն ու պարզ են,
Ինչպես ցնցուղը արեգակի.
Յերգս հոսում և, վորպես ավազը՝
Սիրտս և յերևում յերգերիս տակին:

Այս խնդուեթյունը, այս պայծառ սերը
Յեվ այս կարկաչը ուրախ, հոգեթով,
Իրենց թևերը ազատ պտրդել են.
Փոխվել և, կարծես, կյանքը հեքյաթով:

Իմ այս նվագը, խնդուեթյան յերգը,
Մենակ իմը չե, ձեզանից թաքուն,
Այդ յերգն զգում են, լսում ամենքը
Յեվ մեր որերի կամքն և նվագում:

Ամեն մի տողը, ամեն մի բառը
Հենց ամենքից և և ամենքիս.
Ինչքան հատու յե դառնում պայքարը,
Այնքան հստակ և կարկաչը յերգիս:

Յերգերիս նա իր թափը տվել և,
Նոր թրթիռներ և իմ սրտում վառում,
Հզորանում են վոգուս թևերը,
Խինդս հոսում և առու-առու:

1929

ԹԱՆՈՒԹԱՄԱՆԸ

Ճերմակ, ճերմակ հախճապակի,—
Վերը՝ կիսանդրին, Իլիչը,
Կիսանդրու առաջ՝ թանաքի
Խստադեմ ու մուգ լիճը:

Դիտում, խորհում եմ ինքս ինձ,
Զգում գերագույն հաճույք,—
Թվում ե թե՛ դա «Զագեսի»
Մանրանրկարն ե անպաճույճ...

Գալարվում ե զեկավարի
Արձանի հայացքի տակ
Զրի տարերքը վիթխարի,
Փրփրուն, կոհակ-կոհակ:

Դառնում ե նա շարժիչ ուժ,
Դառնում ե լույս ու կրակ,
Բորբոքում կամք ու աշխույժ
Ու փոխում մեր կյանքն արագ:

Դառնում ե միս ու արյուն
Պատգամը զեկավարի...
Նրա կամքն ե հրահրում,
Կառուցումը վիթխարի...

Յեվ ամեն մի տող գրելիս՝
Նայում եմ նրա կիսանդրուն,
Մտքերիս խուրձերը խռիվ
Նրա հայացքով սանրում:

Խորհում եմ լուռ ու հանգիստ,—
Ինչպես այնտեղ, «Զագեսում»,
Այստեղ ել նայվածքը խիստ
Միևնույն բանն ե ասում:

Այստեղ ել տողերով յերգիս
Թող ույժ ե ջերմություն դառնա,
Դառնա լույս, ընթացք տա կյանքին՝
«Զագեսի» մանրանրկարն այս...

Ճերմակ, ճերմակ հախճապակի,—
Վերը՝ կիսանդրին, Իլիչը,
Կիսանդրու առաջ թանաքի՝
Ուժերով հզի լիճը:

Յե՛լնում են նրանից տողեր,
Վորպես հոսանքն ույժի, լույսի,
Կառուցման յերգով վողողին
Յեվ շարժեն ուղեղ ու սիրտ:

1931

ՆԵՐՔԻՆ ՃԱԿԱՏ

Հավաքական կուռ կամքի պողպատե նոր հրաման,
Կռվի ամբողջ ճակատով տեղաշարժ ե, զորաշարժ,
Ընթանում են միշտ առաջ, խորանում դիրք, խրամատ,
Միասնական գրոհ ե, միասնական մեծ արշավ:

Բարձրանում են հսկաներ, փոխում տեսքը մեր յերկրի,
Ու նրանցով փոխվում ե եյությունը մեր կյանքի...
Մեր ընթացքը արգելով թշնամական ձեռքերին
Հատուկ հարվածն ե իջնում պողպատակուռ բանակի:

Քանդվում են արմատներ ցնցումներով, սուր ցավով,
Վերպես ատամն ե քաշվում մի ցնցումով ակցանի,
Արգեն, արգեն անցնում են ցնցումները անցավոր,
Վերջին դիրքի վրա մեր դրոշմ պիտ ծածանի:

Դեռ ճակատներ կան համառ, դեռ կան խըրթին
ճակատներ,
Քողված մեռնող աշխարհի ճանճախոտով, մամուռով,—
Դա հույզերի, դա սրտի, ներաշխարհի ճակատն ե,
Շառաչների դեմ հաճախ անտարբեր ու փակ դուռով:

Սակայն, ահա, գրոհի հարվածներից հաղթական՝
Նահանջում ե թշնամին դեպի վերջին խրամատ,
Ինչքան կուզե՝ թող լարի արնոտ դավեր ու թակարդ,
Վերանում ե հիմա նա, ապրում վերջին դրաման:

Այս հոյակապ բաղխումից, տեղաշարժից ընդհանուր,
Ցընցելում են սյուները մարդու ներքին եյության,
Մարդն ե փոխվում ժամե ժամ՝ ստանալով խթանում
Փոփոխումից ընդհանուր, վոր բերում ե առօրյան:

Հալածվում ե թշնամին, վոր շատ անգամ անընկատ
Ապրում ե մեր հույզերում ու յերբեմն գերում մեզ.
Դեմ առ դեմ ենք պայքարում, մաքառում ենք ան-
• ընդհատ.

Ու հերոս ես մեծանուն, թե հաղթում ես ինքդ քեզ:

1931

Մ Ա Յ Ր Ը

Յես ապրում եմ և քո սերն ապրում ե իմ մեջ,
 իմ մայրենի յերկիր, խորհրդային իմ հող...
 Ծաղկում ենք յես ու դու գլխարթ, վոսկեառեչ,
 Ու յերբ ինձ եմ յերգում՝ քեզ եմ ասում ներբող:

Վորպես քնքուշ մանուկ լիրիկական, վճիտ՝
 Հիմա փարվել եմ քեզ, հերոսական իմ մայր,
 Ու աչքերիդ խորունկ յերկնամասն լճից
 Պայծառ մեր ապագան ժպտում ե ինձ հիմա:

Հերոսութունը քո և՛ իմ կյանքի վրա
 Դնում ե կնիքն իր խոր ու անջնջելի...
 Դարն ե փոխվում ահա իմ աչքերի առաջ,
 Յեվ յես այսօր այն եմ, ինչ վոր յերեկ հեյլ:

Դեռ իմ սրտի վրա կան անցյալի վերքեր,
 Ասղընտում են նրանք յերբեմն ասեղ-ասեղ,
 Ու յերբ ուզում եմ քեզ սրտիս խորքից յերգել՝
 Տխուր խոսքեր ել կան, վոր չի լինում չասել:

Ընդունիր իմ յերգը, վորպես լաց ու ծիծաղ,
 Ու թե գտնում ես դու, վոր իմ լացից հիմա
 Կարող ե մեր դավող, նենգ թշնամին ցընծալ,—
 Յեղիւր սրտանց սիրող, սակայն դաժան մի մայր:

Թող քո սերը լինի նույնքան խոր ու անգութ,
 Ինչպես սերը այն մոր, վոր հիշեցի հանկարծ
 Քո անցյալից և իմ, տարիներից այն մութ,
 Հիմա այնքան հեռու մոխրներում հանգած...

Հալածական,—վորպես չար ուրուրի անից՝
 Գարնանային ձագեր,—մի պուրակում կանաչ
 Մենք թագնավել եյինք, և այդ դաժան պահին
 Մեզ վորոնող խուժանն անեղ և արյունաչ՝

Թագստոցին մեր խեղճ մոտենում եր արդեն.
 Մեր փրկության թփերն այդ խեղճ ու սրբազան
 Կարող եյին դառնալ զերեզմանի զարդեր,
 Յեթե մեր պուրակից թռչեր թեթև մի ձայն:

Մեր աչքերում պահած սոսկումն ամենագոր,
 Շնչառություն և ձայն խեղդած մեր կոկորդում,
 Նայում եյինք անով շարժումներին այն մոր,
 Վոր զարհուրած՝ կաթ եր տալիս գրկի վորդուն...

Տեսնում եմ յես այն մոր աչքերը լի սիրով,
Ու զարհուրանքն աճող խլրտում ե այնտեղ...
Լուռթյունը կյանք ե: Մահն ե անցնում սրով:
Լուռթյունը կյանք ե: Ձայնը՝ վախճան ահեղ...

Ու մանուկը գրկի հանկարծ ճշում ե սուր,
Ո՛վ գիտե ինչ ցավի, կամ խնդության համար...
Յեվ մայրական ձեռքը համբուրելի ե սուրբ
Նրան խեղդում ե սև դահճի ողի նման:

Մահը անցնում ե կույր, ու վայրկյաններն ահեղ
Հաջորդում են իրար ու դեպի կյանք սահում...
Մայրը սրտում թող իր կսկիծները պահե.
Այնքան կյանքեր փրկեց մի մանուկի մահով...

Խորհրդային յերկիր, թեև ահիմանի
Վոչ մի տազնապ չունես, հիշյալ այն մոր նման,
Թշնամիներ բայց կան դաժան ու գիվային,
Վոր մագիլներ սրած քեզ են դավում հիմա:

Ու յեթե իմ յերգը նրանց արնոտ դնչին
Կարող ե տալ թեկուզ մի չարիմաստ ժպիտ,—
Դո մայրական ձեռքով,—յերբ իմ ձայնը հնչի,—
Անմեղ իմ կոկորդը դաժանորեն հպիր:

1980

ՈՏՍՐ ԿԱԹԸ

Ահա յես տուն եմ դարձել
Աշխատանքից՝ աննրկուն,
Յեվ հուզական նոր զանձեր
Շողջողում են իմ հոգում:
Հանքերից այն, քրտնաթոր
Ուր հոգնել եմ և տըքներ,
Մնացել են իմ սրտում
Միայն վոսկու հատիկներ:

Ահա դարձել եմ յես տուն,
Գանձերից իմ խնդության
Յեվ խոհերից իմաստուն
Ուզում եմ ձեզ բաժին տալ,
Իմ զավակներ, իմ յերգեր,
Իմ պտուղներ աշնային,
Վոր իմ արնով եմ յերկնել
Յեվ տվել մեր աշխարհին:

Սիրով մի խոր ու անձայն
Յես շոյում եմ, փայփայում
Վարսերը ձեր այս դեղձան,
Ձեր հոգու խորքն եմ նայում.

Ու... իմ սրտում կասկածի,
Խանդի շիթեր են կաթում...
Ձեր հոգու մեջ զգացի
Ոտար հույզի խլրտում:

Տագնապում ե սիրտս հար
Խանդից այս նոր, նորածե...
Մի թշնամի և ոտար
Ստինքից կաթ եք ծըծել...
Վճրեղ եյիր, պահապան,
Միտք իմ զգաստ, անհանգիստ,
Վոր թշնամին գաղտնաբար
Կաթ և տվել զավակիս:

Թունավորումն այս սակայն
Թող ահազանգ դառնա քեզ,
Վոր յերգերս հուզական,
Չարածձի մանկանց պես,
Չթողնես դուրս, փողոցում,
Առանց արթուն հսկումի,
Յեվ չլինի խանդը ցուրտ,
Վոր հիմա յես զգում եմ:

1980

Մ Ո Ւ Ս Ե Ռ Տ Ը

Վասկեզուլի հասկեր՝ դեղձան մազով,
Ջեփյուռների յերգով ծածան-ծածան...
Համայնական հնձի յերգը այսոր
Սրտիս անծայրածիր արտից անցավ:

Յերև, յերև, վոր յես նույնպես հընձեմ
Իմ յերգերի բերքը համայնական.
Տեսա՝ կային խուրձեր, յերգի խուրձեր,
Վորոնք իմը չեյին, վոչ ինձ համար յերգած:

Վասկեհատիկ հասկեր՝ շեկ ցորենով հղի,
Վորումը կա արտում, մոլախոտեր,
Իմ յերգի մեջ, ահա, Վորումի պես դեղին,
Այդ տողերը ոտար որորվում են, ո՛ր, դեռ:

Ահա հնձից հետո՝ աշնանացան,
Մաքուր հատիկ և պետք, վոր սերմես դու.
Սիրտս աղմկում ե մեքենաձայն,
Կատարվում ե հույզի, յերգի զտում:

1981

ՔԱՆԱԿԱՆ

Իմ յերգերում բաբախում ե իմ սիրտը,
 Իմ արյունն ե կարկաչում իմ յերգերում,
 Բայց իմ սիրտը արդյո՞ք միայն մի սիրտ ե,
 Յեւ այդ սրտում միայն իմ խինդն ե խեղճ,
 Կամ տխրության վայրկյանները անցողիկ,
 Վայրկյանները մաքառողի, թախծողի:

Ո՛վ իմ մոտիկ, կամ հեռավոր ընկերս,
 Ձեռն զգում դու խլրտումը հույզերիդ,
 Յերբ կարդում ես քնարական յերգերս,
 Ձեռն զգում դու մի ծանրություն ուսերիդ,
 Մի ծանրություն, վոր ուսերից պոետի
 Անցել ե իր յերգերին ու իր սրտին:

Մարտնչումի, կառուցումի ընկերս,
 Իմ յերգերում յեթե գտար խորթ մի բան,
 Դա քոնը չե, դա իմը չե, դա հետս
 Հնից յեկած մնացորդ ե գաղափարաւոր,
 Վոր հալում ե, վոր կորչում ե ուրից որ
 Վոգեփոխման ընթացքի մեջ ախ ցնցող:

Յես քամում եմ, յես զտում եմ հույզերս
 Իմաստության, կովող կամքի քամիչով,
 Ու տալիս եմ միտքս, կամքս ու սերս
 Մեծ կառուցման պայքարներին անդիջում,
 Թե իմ յերգում խորթ մի բան ե սպրդում,
 Այդ ել քամի՛ր, ընկեր, այդ ել զտի՛ր դու:

1931

Յ Ե Ր Գ Ը

Անտիպատրոս հելլենական մեծ բանաստեղծ,
Դեռ լսում եմ յես քո յերգը՝ խնդության ճիշդ,
Վոր հոսում է այնպես հստակ, այնպես անեղծ,
Հաղարավոր տարիների մուժի միջից:

Նման է քո յերգը խարտյաշ, վճիտ մանկան
Այն առաջին կանչին ցնծուն, բերկրալի, գոհ,
Վոր թողնում է սրտանց, յերբ առաջին անգամ
Խաղալիք է տեսնում, յերջանկանում հոգով:

Արևի շուրջ քանի՛, քանի՛ հազար անգամ
Խուլ պտույտը յեղավ մեր այս հողագնդի,
Մեռավ քանի՛ սերունդ, վորքան ձայներ հանգան՝
Բայց քո յերգը հասավ այս մեծ՝ մեր սերընդին:

Ջաղացքարի այն առաջին պտույտի մեջ
Յերջանկության մի նոր դարագլուխ տեսար,
Յեվ քո սիրտը աճեց, բացվեց լուսեռուկ,
Յեվ ունեցար հույզեր, հույզեր հազար տեսակ:

Ու յերկնեցիք յերգդ և պարզ, և միամիտ,
Այդ պարզության մեջ իսկ խորիմաստ ու հզոր.
Ու քո յերգով՝ ահա, դարեր հետո, դարեր
Ամբողջ տենչը, շունչը հասկանում եմ այսուր:

Դո այդ յերգից հետո, ջրաղացի առթած
Խնդությունից հետո, վորքան մահ ու անկում,
Դանի՛ վերելք, վայրեջք ու մարտեր սրարբած
Հոլովվեցին աբնով և արցունքով կյանքում,—

Մինչև մարդը հասավ այս անյերկրորդ կովին,
Այս վերելքին՝ դեպի նոր, անարցունք մի կյանք.
Այդ մենք, այդ մենք բացինք այս սահմանում մի
վին,

Այդ մենք ճորտության դեմ վերջին մարտի յեկանք:

Մարմնավորվում է նա՝ մեր արյունով այսուր՝
Անցած հազարավոր տարիների մարդկանց
Մեծ յերազը ահա, արժատանում հզոր,
Հին Մոլոխի սրտին վերջին սուրը զարկած:

Ո, Անտիպատրոս, նա մեծ է, անչափելի,
Վոչ թե քո գետափնյա ջաղացի պես մի բան,—
Առաջին կայանն է այն՝ նոր ճամբաների,
Վորով արջավում է յերթը նոր մարդկության:

Քո ջաղացը փոքր էր, նույնպես ապրումը քո,
Բայց նրա դեմ չերգը քո՝ վորոտում ե մեծ,
Իսկ այս նոր կյանքի կերտումը քրտինքով,
Այնքան վիթխարի չե, իսկ մեր չերգը՝ տխեղժ:

Վոչ թե նվաստացումն ե մեր ձայնը բանդել,
Յեւ վոչ հոգնածությունն ե մեր չերգը խեղդում.
Ո՛, վոչ, մենք ել մեծ ենք՝ ձեր մեծության հանդեպ,
Բայց մեր գործի հանդեպ մեր չերգն ե թվում թույլ:

Այնքան մեծ ե գործը, ձախատն այնպես ե լախ,
Հերոսությունն այնպես ընդհանուր ե ցնցող՝
Հազար տարիներ կուտակումից չեւած,—
Վոր ուզում ե իր պես անհուն չերգերի ծով:

1981

Ս Ի Ր Ո Թ Ե Ր Թ Ե Ր

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ

Արամայիսին յեւ Արախուն

II

Յերբ ձնհալն ընկնի, ձյունը հալչի,
Այնքան թովչություն, այնքան հմայք
կարող ե ունենալ մի աղջիկ,—
կայծկլտուն աչքեր, վարսեր քումայթ...

Իմ սիրտն ել ինչպես իր հույզը պահի,—
Սիրտս արնավառ դրոշի հանգուչն.—
Ինձ թովում ե քո կրծքի վրայի
Մետաղե դրոշը հրագուչն:

Գարունը այնքան ծաղիկ, այնքան...
Ով ինչ բախտ-ծաղիկ ուզի՝ քաղե,
Քո կրծքի վրա կարմիր ծաղկած
կմընս դրոշը մետաղե:

Վոչ մի ծաղիկ այնքան հրապույլ
Ձի փոփոխ իմ սրտի վրա,
Վորքան քո կրծքի ծաղիկն անբույլ՝
Մետաղե դրոշը հուրհուրան:

Գարնան արևը կայծկլտուն,
Գարնան բույրերը կիզիչ...
Այդ թիչ և զարթնել իմ սրտում,
Վոր հուզում, կիզում ե ինձ:

Արեից մի կտոր կրակ
Վառվում ե, ահ, իմ սրտում.
Հոսում են յերակե յերակ
Լույսերը վառ, բոցկլտուն:

Կայծակվում են իմ բերքերում
Գարնանալին բյուր հույզեր.
Ինչպես շեկ կայծակն ե այբում,
Ուզում եմ յես քեզ կիզել:

Բայց հպարտ քո կրծքի վրա
Դու կարմիր դրոշ ես զարկել,
Հույզերիս դեմ հուրհուրան
Անսովոր մի շանթարդել:

Գարունը վորքան խրթին գործ
Պիտի մեր ուսին բարդե,
Վոր իմ ճակատի քրտինքով
Այտերիդ բացվեն վարդեր:

Կառուցման սրբազան մի տենչ
Պիտի մղե յերկուսիս,
Վոր մանենք մեծ ստեղծման մեջ,
Վոր քար առնենք մեր ուսին:

Կառուցման հզոր պահին այդ
Պիտ լեցնեն բյուր խնդուլթուն
Վիժանուտ վարսերդ քումալթ
Գարնանալին իմ սրտում:

Կլեցվի սիրտս՝ վարար
Վարսերիդ պես՝ հույզերով.
Այդ պահին մենք կզդանք ծարավ
Վեհիմատտ մի հոր սիրտ:

Ն Ա Մ Ա Կ

Սիրելի ընկեր և սիրելին կին,
Սպասում ես դու անհանգիստ, մռայլ...
Խոչ պատասխանեմ չես քո նամակին,
Վոր համառում ես սեղանիս վրա:
Նրա տողերը կարծես Ամուրի
Պրկած աղեղի սլաքներ են սուր...
Թվում է՝ վոչ թե կարգում եմ լրին,
Այլ քո կարկաչող ձայնն եմ յես լսում:
Յեվ քո շնչի տակ փթթում են, ծաղկում
Վարդերը հուլզերիս՝ անթիվ, անթիվ...
Դուրսը ցուրտ ե, ձյուն... ինչ վարդեր...

ախ քո

Սիրո նամակն ես մեղկ ու ուռմանտիկ:
Գուցե նրանից, նրանից ես այդ,
Վոր դու ապրում ես ինձանից հեռու,
Այնտեղ, ուր ծովն ե ցոլում լուսաբծաթ,
Իր մշտական ափերը քերում:
Յեվ չգրկելով քո մարմինը պիրկ,
Զհամբուրելով շուրթերդ հասուն,—
Յերբեմն չես ել, այսպես ուռմանտիկ,
Անմարմին ինչ վոր սեր եմ յերազում:

Գիտեմ, կարոտդ ե հուրն այդ ներարկում:
Ու հուզում սիրտս մի քաղցր դողով...
Կհանդարտվի՝ թե հագնեմ վերարկուս
Յեվ չնեմ փողոց.
Կմնա միայն խոր և իմաստուն
Սերը՝ հուլզերիս հատակում նիրհած,
Յերբ հեռուններից վերադառնաս դու,
Կժպտա ուրախ ծաղիկով իր բաց:

* * *

«Ամեն սիրո մեջ,—գրում ես դու ինձ,—
Մի քիչ ուռմանտիկ և քնքշաթյուն կա»
Սերը սիրում ե կարոտ ու թախիծ,
Մշուշոտ ափեր անհայտ, հեռակա:

Սիրելիս, կյանքիդ ուռմանտիկն ե այդ:
Վոր ցուանում ե սիրուդ մեջ անգոհ.
Յեթե չլիներ այդ սերը վհատ,
Նա պիտի պոռթկար ուրիշ ակունքով:
Մեր սերը չեղավ այն լճակը ջինջ՝
Ներհուն և նիրհուն, քնքշաթյամբ գերող:
Վորի թովչական ջրերում՝ աննինջ
Տեսար քեզ ինքդ՝ տխուր աչքերով:
Ու քեզ թվում ե, ով ել վոր նայի՝
Նույն տխուր դեմքը այնտեղ կերերա,
Նույնիսկ արևը, ժպիտ յերկնային,
Նրա ջրերում տրտում կերևա:

* * *

Ձուգադիպումն այս կարծես հեղնում է
 Մեր քնքշությունը, սերը հիմնովին.—
 Նամակդ թողած հիմա գնում եմ...
 Ժողովի:
 Յես, բանաստեղծս, վոր իմ սիրտ մեջ
 Յերբեմն ակամա թեքվում, ընկնում եմ.
 Գնում եմ հիմա մղելու բանավեճ
 Թեքումների դեմ...
 Պոետն յերբեմնի՜ յեթե հոգնում եր,
 Կյանքից թեքվում եր դեպ յեթերն անհուն,
 Թեև ինչքան ել կյանքից թեքվում եր՝
 Վրաքը նույն կյանքի հողին եր հենում:
 Հիմա ինչպիսի թեքում ել լինի,
 Մի իմաստ ունի,—վորոր, մանեման
 Տանում է կյանքդ ու կապում հնին,
 Թողած մեծ ուղին նոր կյանքի կերտման:
 Մեր այս հին սերը, այսպես ուժմանտիկ,
 Ո՞ւր է տանելու մեզ կամաց-կամաց.
 Տարբեր ձևերով չերգում են մարդիկ
 Միենույն չերգը, հաճախ ակամա:
 Ահա, ծիծաղի նման հստակ է,
 Ժպտում է դեմքիս այս լաջվարդ լիճը...
 Սակայն պղտորվեց,—տիզմ եր հառափը,—
 Իսկ իմ նետածը մի փոքրիկ խիճ փր:

Դու սիրտդ զննիր զգուշ, կամացուկ.
 Ինչքան հնություն կա մեր հույզերում,
 Մեր արյունի մեջ, մեղանից ծածուկ...
 Յեվ հին ենք, է՛ նոր,—կամուրջի սերունդ:
 Մեր սերը կարծես մի փոքրիկ խիճ եր,
 Վոր մեր ներաշխարհն այսպես խիստ հուզեց.
 Թողնենք թմբուկի աղմուկն ու ճիչը,
 Մեր ներաշխարհի գետերում սուղվենք:
 Այս սանտիմենտալ սիրով հաղիվ թե
 Նոր իմաստ առնե մեր կյանքը, հաղիվ.
 Չտենք մեր սիրտը, մեր սերը զտենք,
 Վոր նոր կյանքի հետ ներգաշնակ հոսի...

1929

Պ Ա Տ Ի Ժ

Դու ինձ վռնիս չտվիր, բայց դու այն ես ինձ համար
ինչ Բեատրիչեն Դանտեյին, Պետրարկային՝ Հաուրան։
Դու, ինչպես կաս այս կյանքում՝ միշտ քմայքոտ ու
համառ.
Իմ եյության հատվածն ես՝ իմ սրտի մեջ ու՝ արյան։

Դու ինձ վռնիս չտվիր, բայց ստացա քեզանից
Այնքան գանձեր շողողուն, վոր անհայտ են
աշխարհքին.
Ի՞նչ ե հիմա պակասում, ի՞նչն ե հիմա հուզում ինձ,
Վոր տխուր եմ, յերբ ուրախ աղմկում ե իմ հոգին։

Դու չստացար ինձանից նույնպես վռն մի, վռն մի
բան,
Յերբ ուզեցի նվիրել քեզ ամեն ինչ, ամեն ինչ.
Դու մնացիր անուրախ, ու հոգուդ մեջ դադարապահ
Մի անկատար իզձ մնաց՝ մշտախռով ու կիզիչ։

Տառապում ե իմ հոգին տառապանքիդ հորձանքում,
Յերբ ինքը մեծ վիշտ չունի և ապրում ե քո ցավով.
Տո՛ւր ինձ, տուր ինձ քո վիշտը, անցավ յեղիւր նոր
կյանքում,
Թող յես կրեմ պատիժը, յերբեք չեղած հանցավոր։

ՓԻՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դիտում եմ գլուխդ վոսկեգանգուր
Յեվ աչքերդ՝ արշալույսներ յերկու...
Ու յես հասկանում եմ, վոր մի անգուլթ,
Մի անամոք թախիժ ե հեկեկում,—
Թեհաստ մի կարոտ կա քո կյանքում,
Վոր սրտումդ միշտ իր յերգն ե յերգում։

Թող լինի, թող լինի նա անկատար,
Թքիւր դու թախիժին ու մաղձին,
Թող քո կամքը, կամքը՝ վորպես թարթառ,
Ջրասույզ անի ցավդ հնածին,
Յեվ քո կյանքը շարտի անվըթար
Մեր ափը՝ յեղբի, կառուցման, հնձի։

Միայն, այդ միայն կրուժե հոգիդ,
Կլեցվես ահեղ վրեժով մի դու,
Մեղամաղձության փոխարեն՝ կրկին
Պայքարի, կռվի յերգը քո սրտում
Պիտի վորոտա, պիտի մըրկի
Անսանձ մի ցասում և կյանքի թընդուն
Խառնե մեր կռվի հզոր հորձանքին։

Միայն ամենքով և ամենքի հետ
 Կդառնա կամքդ վճռական, ամուր.
 Թող անհատական ամեն արահետ,
 Ընթացիլ մեր լայն ճամբով ընդհանուր,
 Յերբ ամբողջի մեջ քոնը կռահես՝
 Քո կամքը կղզա մի նոր խթանում:

Յերբ զգաս, զգաս, վոր զարկդ հատու՝
 Մեր միասնական բռունցքների մեջ՝
 Կյանքի խոցերի կծիկն է քանդում,—
 Քո սրտում կրկին կրացվի նոր եջ՝
 Կովի, կառուցման, սիրո մի անդուլ՝
 Նոր հմայքներով լեցուն յերևեջ:

Յերբ կամքդ, կյանքդ իր մասը բերի
 Այս մեր ընդհանուր, մեծ (կատարումին,—
 Քո սրտի զարկված աչք իդձը թերի
 Կթվա չնչին, և հաղար ու մի
 Իդձեր կկանչեն քեզ նոր ավերից՝
 Մռանց տանջանքի և գալարումի:

1931

Ա. Չ Ք Ե Ր Ը

Այնքան խինդ կա քո աչքերում,
 Վոր թաղված է տխրության տակ,—
 Ինչպես հստակ, վճիտ լճակ,
 Վորի դեմքին՝ քամին բերում,
 Փոշու քող է քաշում բարակ:

Վառվում է, տես, մեր որերում
 Նոր կյանքի մի նոր արեգակ,
 Մեր ամենքիս կրծքերի տակ
 Պայքարելու կիրքն է չեռում
 Յեղ կերտելու տենչը անհագ:

Այս որերում հրահրուն՝
 Կլրծքիդ տակից սիրադ արագ
 Թող խնդության թափով վայրագ
 Քո աչքերից վանե հեռու
 Տխրության աչդ քողը բարակ:

1931

Ս Ի Ր Ո Յ Ե Ր Գ

Հաղթանակի տարեգարձ, ցնծության տոն, ցնծութիւն,
Հոկտեմբերը աշխարհին՝ նոր առավոտ, ալիարաց.
Ամբողջ աշխարհն է ցնծում, չես եմ ցնծում, ցնծա դու
Յեւ յնծությամբ՝ սրտիս դեմ ցնծուն սիրտ ալիւ բաց:

Թող ցնծության այս տոնին վոչ մի ստվեր մեր
սրտում

Մեր խնդության լուսերի ծփանքները՝ չաղոտի,
Միայն կովի կրակով բոցալառվենք չես ու դու,
Ալրենք բոլոր թեւերը չերազանքի, կարոտի:

Հոկտեմբերը թող հորդի մեր սրտի մեջ է արլան,
Համահնչուն բաբախն սիրտ չերակն որվա հետ,
Թող անձնական իմ սերը, քնքուշ չերգերս անվարան
Այս տոնական ծփանքին ձուլվեն անդարձ, թերթ առ
թերթ:

Ու թող ներքին կրակից՝ դեմքիդ վառվեն ժպիտներ,
Դրոշներին նման այս, վոր ծփում են քաղաքում.
Դրոշներին ծփանքը, վոր մեր կյանքի ժպիտն է,
Պաշարներով է սընվում և արցունով է ծաղկում:

1931

ՀԱՄԻՌՈՒՅՐ

Կատային

Դու փոքր ես, բայց պարզ ու պաշտառ
Բո աչքերում՝ աչնքան հստակ
Տեսնում եմ մի ամբողջ անցյալ
Հիմնակործան ու ավերակ,—
Լեզենդի պես Փարվանայի,
Վոքի լճի տակը կան դեռ,
Յեւ կտեսնի՝ ով վոր նայի
Բանդված ու հին բլուր պալատների:

Դու փոքր ես, բայց քո աչքերի
Կապույտի մեջ տեսնում եմ չես
Հեռու հեռու աշխարհներին
Անդրադարձումն արևադեպ,—
Ինչպես չերկինք ջեռ հարավի,
Վոր ճամբորդին ավազուտում,
Այնքան կարոտ ու ծարավի,—
Միրաժներով է միշտ դլութում:

Դու փոքր ես, բայց քո աչքերում՝
Այնքան վճիռ, անապական,
Յես տեսնում եմ հազար գարուն,
Յերջանկության մեր ապագան,—
Ինչպես կախարդ մի հայելի՝
Արտացոլիչ ու լուսածիր,
Վերի մեջ մարդը նայելիս
Գալիք որերն ե տեսնում իր։

Դու փոքր ես, բայց չեմ համբույրում
Փակում եմ քո աչքերը ջինջ,—
Թվում ե թե գիշեր ե զով
Մի ամառվա՝ այնքան թովիչ,
Ու կռացած առվի վրա՝
Ուր ցոլում են աստղ ու լուսին,
Յես խմում եմ ջուր ու կրակ,
Յերկինք, չերկիր՝ վողջ միասին։

1934

ՅԵՐԳԵՐ ՄԱՀԻ ՄԱՍԻՆ

Մարգոյի հիշատակին

Պ Ա Յ Ք Ա Ր

Ընկերունդս, մանկանասիկ Մարգոյի
մահվան առթիվ, (նամակ գրված Յե-
րիշե Զսրենցին, «Եպիկական լուսա-
բացը» կարդալուց հետո։)

Գրում եմ քեզ հիմա, սիրելի Յեղիշե,
Յերբ կարդացի գիրքդ, սրտիս այնքան մոտիկ...
Վրաս իջել ե մի տխրության մառ գիշեր,
Յեվ սպասում եմ չես նորից առավոտի...
Կյանքի ամառ ե, շոգ, չերկինքը պարզ ու բիւ.
Յեվ վերելք ե, և՛ վաղք, քրտինք և կռուցում...
Իմ սրտի մեջ կաթեց թույնի մի սև կաթիլ,
Ամառվա չերկինքը թափեց անձրև ու ձյուն...
Ո՛, վորպիսի տագնապ, ո՛, վորպիսի անկում՝
Գահավիթում սիրո անաճալ առավոտից
Մինչև գիշերն իմ այս նոր յերկվության, անքուն,
Մինչև անդունդները անհաղ այս կարոտի...

Հիշում ես դու քաղաքն՝ այն անտառի չեղրին,
Ուր դու ինձ հյուր չեկար, սեզ քնարդ ջարդած.

Վերջին հրաժեշտ տված անեղբայրական սերիդ
Յեւ ուսերիդ վշտի հոգնութիւնը բարդած:
Հիշում ես թե ինչպէս լսում եյի չես քեզ՝
Գլուխս վար հակած և ձեռքս ծնոտիս,
Յերբ կերկերուն ձայնով և զղճումով մի հեղ
Կարդում եյիր վերջին լերդդ «De profundis»...
Ո՛ր, լի յեր իմ սիրտը պայծառ մի նոր սիրով,
Ոտար եր ինձ վիշտը, տառապանքը՝ նանիր,
Սակայն պոետական սիրտս լայն ու սիրող
Հասկանում եր հոգուդ տաղնապը խոր, անսիրհ...

Հիշում ես դու, պոետ, այն աղջկան ժպտուն,
Պայծառ՝ վորպէս արեւ, քնքուշ՝ վորպէս յերազ,
Աչքերի մեջ հատակ՝ տխուր մի խնդութիւն,
Սիրո ցոյն առաջին վարդ շրթների վրա...
Վողողված եր կյանքս նրա սիրտին անդին,
Միաձուլ եր հոգիս կամքին իմ մաքառուն,
Ու ներգաշնակ կյանքի լիահնչուն դարկին՝
Բաբախում եր սիրտս և չերգում եր առուջ...
Նա բարձրացրեց ինձ վեր, կատարները մինչև,
Կապույտ չերջանկութեան վոլորանները անահ...
Անագորույն մի ուշժ բաղդիս դեկը շրջեց
Ու խորտակված բնկա՝ ջարդած սիրտ ու քնար...
Նա գրկիս մեջ, ընկե՞ր, փարված ապրող մարդուն,
Վերջին անգամ ժպտաց, վերջին, վերջին, անգամ,
Զգացի թե ինչպէս մի սե՛ռ ակընթարթում
Գրկիս մեջ ու սրտիս յերկու արեւ հանդան...
Հանգան...

Յեւ անա յես՝ իմ այս սրտով թափուը,
Ինչպէս յերբեմն դու, պայքարատենչ պոետ,
Շրթներիս մի այրող, մեռած կնոջ՝ համբուըր,
Բայցում եմ լուս, կովի գնացող բանակի հետ...

Զգում եմ չես, զգում չես ու դեռ այս վեհ,
Անորինակ վերելքն ու տաղնապը աճման,
Այդ վեհ թռիչքի հետ և՛ իմ սիրտն է թեկը,
Վոր կյանքն այսպիսի թափ առնի, աճի հիմա...
Ահա, նույնիսկ հիմա, կամքս՝ վորպէս պահակ,
Գնում ե, վոր իրեն հանձնած դիրքը հսկի,
Սակայն այրում ե ինձ նրա կարոտն անհագ,
Արնոտում ե սիրտս մի անողոր կսկիծ...

Անքակտելի և խոր յես կապված եմ այս մեծ
Մարտնչումին, կովին, աճման վերասլաց,
Խնդութիւնն այս անխառն, ընդհանրական,
անեղծ,

Վոր շառաչով, — դարնան ջրերի պէս չեւած, —
Վողողել ե կյանքը ստեղծարար շնչով,
Համակել ե ինձ ել ու տանում ե, տանում...
Բայց հին աշխարհի պէս, ճարձատյունով փլչող,
Հուզերի փլուզում ե սիրտս հեռատանում,
Յեւ տաղնապ ե ճնշող և՛ կարոտ ե անսանձ...
Ո՞վ ե հասկանում, ո՞վ, իմ չերկվութիւնն այս
խոր, —
Իմ արտաբութեան մեջ ո՞վ խնդութիւնն տեսալ,
Ու իմ ժպտի մեջ ո՞վ վիշտս զգաց այսոր...

Յերգե՛լ սրտիս տաղնապն, և քնարս հնչի՛ր
 Կսկիծն աչն կարոտի, մահի սերն անողոք,
 Յերգե՛լ նրա ժպիտն ու նայվածքը վերջին
 Յե՛վ աչն սիրող սիրալը, վոր ծածկեցին հողով...
 Թե՛ շրթներս կրճեմ ու լուռ քայլեմ կրկին
 Յե՛վ աչքերս կանչող կատարներին հառեմ,
 Ու վերեւքի աչս մեծ, լիահնչուն լերգին
 Հեծեճանքի վոչ մի հնչյուն չեա չխառնեմ...:

Նրա մահվան ցավն ե իմ սիրալ մտրակում:
 Թող նոր կովի համար թրծվի ու կարծրանա...
 Ինչպես քոնը անցավ՝ կանցնի վիշերս անքուն,
 Յե՛վ նոր առավոտս բացվի, պայծառանա...
 Գրում եմ քեզ հիմա տխրությամբ մի հանդարտ,
 Սրտիս աչնքան մոտիկ գիրքդ չեբբ կարգացի...
 Վողջույն վերադարձիդ հերոսական, հպարտ,
 Վողջույն եպիկական քո նոր լուսաբացին:

1930

Տողերիս ԴԱՍԱԿՆԵՐՈՎ

Տողերիս դասակներով մահի դեմ զրոհ գնամ,
 Սրտիս կսկիծը խեղդած, առնական, խրոխտ գնամ.
 Կյանքի հարաճուն ծառից մահը քեզ պոկեց տարավ,
 Մահի դեմ քո այդ անհեջ մրմուռի հրով գնամ:

Սկսված դեռ անավարտ անաղոք մի կռիվ կա,
 Ծառացել ենք հնի դեմ,—դեռ մի վերջին մրբիկ կա,
 Կավարտվի այդ մարտը մեր, չերթ թշնամին ցրվի գա,
 Գուցե չեա այդ կռվի մեջ թշնամու սրով գնամ:

Հե՛յ, կռից հետո կգան բիւ, կապույտ որեր, գիտեմ,
 Ու նոր կռիվ կլինի բնության ու մահի դեմ,
 Առանց քեզ թեե, ախ, յես կուզեցի բարկ, արնադեմ
 Այդ մեծ, վեհամաստ կռվում վորպես վառ զրոյ գնամ:

Ինձ ել կրճում ե համառ աչն ցավը, վոր քեզ տարավ,
 Դե՛կ նման չեա ել կանցնեմ՝ ապրել-կռվելու ծառավ,
 Բայց քանի աչքս բաց ե՝ թող յերգս հոսի վարար,
 Ու աչս կյանքից, անուշ ջան, թող ուրախ գրով գնամ:

1929

ԱՐԵՎԻՆ

Հիվանդ եմ, բարի արև, շողմ, շողմ...
Մ. Մեծարենց

Արևն ե բարի գլխով յայն մի քույր,
Շողերը նրա՝ սրտկման ասեղ...
Սրտկիր, արև՝, կյանքի հուրը քո
Սիրտս, վոր հիմա քո զեմն եմ պարզել:

Մի բաժակ տուր ինձ հեղուկից քո լույս,
Հաղի գեմ, արև՝, այս չար հաղի գեմ.
Այսքան սեր, բաղձանք, քնքշություն, մոլուցք
Կրճքիս տանկ պահեմ... պահեմ հաղիվ թե...

Այս ծաղկեփունջը սեղանիս վրա
Շատ քիչ է, արև՝, ո՞ քիչ է, քիչ է.
Գարուն ե դուրսը, կյանք ե հուրհուրան.
Այս փունջ ծաղիկը ծաղր ե, քրքիջ ե:

Դուրս տար ինձ, դուրս տար՝ ծաղիկներ յի մեջ,
Լողամ լույսերի ծիծաղի ծովում...
Սրտկիր, արև՝, կրակ, կիրք ու տենչ,—
Դուրս գամ, դուրս, կյանքը ինչպե՞ս ե թողում:

1927

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐՑԱՆԻՆ

Վերադարձիր, ո՞ վերադարձիր...
Յե. Չարենց

Նա յեր քեզ ասում, վոր դու անցել ես,
Կյանքը խանձել ե «յերգերդ թքոտ»,
Ել մեզ հեն հուղում յերգիդ գանձերը
Յե՛վ այնքան աղնիվ տխրությունը քո...
Իսկ հիմա նրա կարոտն անծիր ե՝
«Ո՛ր, վերադարձիր...» այդ ի՞նչ հրաշքով
Քո անկարելի վերադարձին ե
Սպասում նրա սիրտը մորմոքող:

Սիրելի պոետ, հեռավոր Տերյան,
Քո տխրության մեջ յես զգացել եմ
Այսօրվա խի՜նդը,—ինչպես ցուրտ ձմրան՝
Խորով խոտի տակ կյանք առնող ծիլը.
Յե՛վ խնդրության մեջ իմ ամենօրյա,
Ինչպես ամառվա քնքուշ անձրևը՝
Քո տխրությունը յերգերիս վրա
Յես զգացել եմ, յես զգացել եմ:

Ե՛յ հասակն առել ու մեծացել ե՛
Այն ինչին տվիր ե արյունը քո.
Հիմա աճել ե, ծառ ե այն ծիլը,
Փարթամանում ե նա մեր քրտինքով:
Արդեն անցել ե կյանքից ձանձիրը,
Վոր սողում եր լուռ քո կրծքի ներքո...
Ո՛ր, դրա համար կարոտդ անծիր ե,
Վոր մորմոքում ե Չարենցի յերգով:

Սիրելի յերգիչ, յերգերիդ մասին
Չարենցն եր ասում, թե հնացել են,
Բայց նա յերգերի իր կարմիր թասին
Քո գինուց ինչքան, ինչքան ածել ե:
Քո մեղմ թախիծը, տխրությունն ազնիվ
Մենք զգացել ենք, խոր հասկացել ենք.
Մինչև քո յերգի բարձունքին հասնի
Յերգին մեր պետք են յերգիդ դանձերը:

1930

ԻՄ ՎԻՐԳԻԼԸ

Հովհ. Թումանյանի հիշատակին

Դեռ հիշում եմ տխուր՝ կյանքն այն մահազարհուր,
Աշխարհն այն մուլթ, անհուր, դժնի անտառն այն, ուր
Մոլորվեցի յես, դեռ նկուն մանուկ անթև,
Ինչպես մռայլադեմ մեծաքանքար Դանթեն:

Դեռ հիշում եմ յես սլաքդ՝ ինչպես առյուծ, հովա
Ու գայլ, վորպես որհաս, գալիս եյին վրաս,
Հին Լաբիրինթոսում, պղտոր այն քառսում,
Ուր արյունն եր հոսում, կյանքը մեռնում, դոսնում:

Արնոտ այդ ճամբերին կորչում եյի կրկին,
Դո՛ւ, հայկական յերգի, խոսքի անմահ Վիրգի
Լարիլինթում անծայր հանկարծ յերևեցար
Այնքան մեծ ու պայծառ, այնքան մեծ ու պայծառ:

Ու հանճարիդ ուժով ինձ վարեցիր դժոխք
Այն աշխարհի միջով, ուր չկար վոչ մի շող.
Ու յես, ով մեծ վարպետ, լուռ քայլեցի քո հետ՝
Մինչև թողինք անհետ կյանքն այն սև, չարադետ...

Ո՛ր, ինձ արդեն պետք չեւր վոչ մի Բեատրիչե,
Վոր աղանջիս հնչեւր սիրո խոսքերն իր ջերմ...
Նոր աշխարհի շեմքին՝ ինձ հանձնեցիր կյանքի
Թարմ ու մեծ հորձանքին, նրա անհուն յերդին:

Յեւ ահա մենք անդուլ աչն անտառն ենք հարթում,
Ջարդում ենք ու քանդում այն դժոխքը անդուռ...
Ընթանում ենք անհաղթ, կերտում ենք կյանք ու
բախտ,
Հիմնաամուր անխախտ մի յերկրային դրախտ:

Բայց յես զգում եմ դեռ իմ ուսերին մի բեռ,
Իմ սրտի մեջ մի յեռք, վոր դեռ չի դարձել յերդ...
Ո՛ր, նա շուտով մի նոր շողշող խոսքի հունով
Հին կյանքի գեմ քրնոտ պիտի պոռթկա թույնով:

Այն ժամանակ ելի, մոռցած դարհուրելին,
Կհիշեմ սիրելի իմ մեծ, մեծ Վիրգիլին,
Վոր հին կյանքում անցած, այն քաոսում անծայր,
Ճամբիս յերեւցալ այնքան մեծ ու պայծառ:

1933

ՅԻՐ ՈՒ ՅԱՆ

Ա. Բ. Վ.

Ամենից վեր, ամենից վառ ծաղկած արե,
Լույսի ցնցուղ,
Լույսերի տակ լողանում են ծաղկուն ծառեր,
Ծափող, ցնծուն:

Ի՞նչ մերկություն, գիրդ ու փարթամ ինչ մերկություն
Արեալող,
Ի՞նչ ներդաշնակ, համապարփակ սիրերգություն
Հալող, ձուլող:

Ստեղծագործման հզոր մղում, վորպիսի թափ,
Սերմնաթորում.
Ամեն քայլում, աներևույթ և լույսի տակ
Բեղմնավորում:

Ամենից վառ, ամենից վեր բացված արե
Լույսի ցնցուղ,
Յնցուղի տակ ծիծաղում են ծաղկուն ծառեր,
Ծիլ ու ընձյուղ:

1927

ՇՈՒԱՅԼՈՒԹՅՈՒՆ

Գարհւն, շռայլ ես, չռայլ ես աշնքան,
Չունես վոչ մի կշիռ, վոչ մի հաշիւ:
Ինչքան սեր կա ու խինդ արեգական,
Աշնքան մտորմունք ու աշնքան հաշիւ:

Այս վառ ու պայծառ ծառերի վրա
Վորքան ծաղիկ կա սպիտակ, սաղափե,
Հանկարծ... կարող ե մի քամի սուրալ,
Ծառերից անթիւ ծաղիկներ թափել:

Ինչո՞ւ յես այդքան դու ջքեղ, շռայլ
Ու սերդ այդպես ահեղ անհագուրդ...
Կարող ե յերկինքը կարմրաշռայլ
Մաղել ե այդքան ծաղկասպան կարկուտ:

Թող սիրտս հիմա բույրերը ծծե,
Ծաղկանց արբունքը թող հանցնի իզուր...
Յես այգեկուծին չհասնեմ գուցե,
Ծաղկանց

1927

ԱՅԳՆԵՐԻՔ

Հզոր գաղտնիք՝ մահին դավող,
Անտառներում, սարում, ձորում
Աշնքան զգուշ, խորհրդավոր
Սերմնավորում, բեղմնավորում:

Ամեն, ամեն զգայարան
Ձի զգում այդ վայրկյանը սուրբ,
Սիրտը, սիրտը... միայն նրան
Հասնում ե այդ սաբսուռը նուրբ:

Բողբոջումներ, ծլում, ծաղկում,
Սիրտ ուժը համատարած,
Դալար սրտեր սիրով ծաղկուն,
Ծաղկուն վոստեր իրար վարած...

Աշնքան հզոր, վեհ ե, ազդուն
Պարնան ուժը... բայց իմ հոգում
Կա մի բաղձանք ել իմաստուն,
Ա՛հ, ուզում ե նա այգեկուծ:

1927

Այսքան բազմազբաղ գլուխ,
Մկան՝ պնդապիրկ, համառ.
Ուսեր՝ բեռի տակ հլու,
Բեռներ՝ կառուցման համար:

Այսքան մշտաթուր՝ քրտինք,
Այսքան ստեղծման ուղի.
Մտքեր՝ ներդաշնակ սրտին,
Սրտեր՝ գալիքով հղի:

Տանենք, յեղբայրներ հույսի,
Բեռներ կառուցման համար.
Ձեզ հետ գալիս եմ՝ ուսիս
Տաշված մի կտոր մարմար:

Արյուն թե թքեմ կրկին,
Ճամբին ուշանամ տկար,
Թող բեռս դառնա շենքի
Դռան սանդուղքին մի քար:

Հոգ չե, թե ընկնեմ անհաս,
Միայն քարս չկորչի,
Միայն չմնամ անմաս
Շքեղ կառուցման գործին:

Ա Ճ Ո Ւ Մ

Ամեն ինչ յեղնում ե, հառնում,
Հղի յե նորով մեր հողն ել.
Նույնիսկ ամենափոքր առուն
Այս նոր ջրերն են վողողել:

Վոչ մի կորթ հող չի արգելի
Համառ ծլումն այդ, աճումը.
Այստեղ կորթ եր. այսոր յելիլը,
Յեվ տես, քարն ել կանաչում ե:

Աճում ե և թվում ե թե
Անհայտ ուժն ե, վոր վարում ե
Համառ ընթացքն այդ յերկաթե
Յեվ այդ անեղ վարարումը:

Յերբ անցնում ե յերակ-յերակ
Քո արյան հետ մեծ աշխույժը,
Զգում ես վոր կյանքի վրա
Թևածում ե հենց այդ ույժը:

Փոխում ես դու շուրջդ համառ
Ու նա նույնպես քեզ փոխում ե.
Ու այդ ամբողջն ե կենարար
Վոր մեր կյանքը վողողում ե:

Ամեն ինչ յեղնում ե, յեռում,
Բարձրանում ե վեր մեր հողն ել,
Նույնիսկ վտիտ, փոքրիկ առուն
Այդ նոր ջրերն են վողողել:

1928

ՀԵՔՅԱԹԸ ՄԱՅՐԻԿԻՎ:

Ինչպես խուսափուկ մութում
Մի աշնան հին յերազի՝
Իմ մոր հեքյաթն եմ հիշում՝
Մարդու թռիչքի մասին:

Պատմում եր՝ թե ինչպես նա
Կախարդը իր հեքյաթի,
Թռչում եր անմեքենա՝
Հեծած մի աթուռ փայտե:

Կախարդը մեծ, վիթխարի,
Դարձած վոգի մի թեթև
Սլանում եր յոթ սարի
Յեղ յոթը բիլ ծովի հեռե:

Այնտեղից բերում եր նա
Աղջիկներ հուր-հրեղեն,
Վոր, իբր, հողի վրա
Յերբեք, յերբեք չեն յեղել:

Բերում եր արև ու լույս
Յեղ ջրեր անմահական,
Վոր հողի մարդը հլու
Չարվեր մահին ազահ...

Ու յես, մանուկ մտորուն,
Հսում եյի շնչազուսպ,
Փակած աչքերս ցնորուն՝
Թռչել եյի յերազում...

Խեղճ իմ մայր, այն ե հեքյաթ,
Վոր անցել ես ու հանգել,
Յեղ այն ցնորուն տղադ
Այսոր շարում ե հանգեր:

Ի՞նչ հեքյաթ, ի՞նչ յերազ, ցնորք,
Ի՞նչ թռիչք և ի՞նչ կախարդ.—
Այսոր այստեղից նյու-Յորք
Թռչում ե, եյ, ամեն մարդ...

Վորքան, վորքան ինքնաթիռ...
Հիշում եմ հիմա հաղիվ
Վախճանը քո հեքյաթի՝
Կատարումն իմ յերազի:

1926

ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՐԳԸ

Նդուարդին

Յերազեղ եմ յես մի ուր
Այս լեռների դմբուխտը,
Ժայռերն այս սեպ, ահա՛վոր,
Դեղին, դեղին այս տուղտը,
Ծաղիկները՝ բույր ու շող,
Կանաչները՝ թավիշե,
Առվակները սեր հուշող,
Սարի վրա պարզ գիշեր:

Բայց իմ հոգին, իմ հոգին՝
Արբշուռ ուրիշ մի յերգով՝
Սլանում ե մոլեգին
Այս հաճույքի յեղերքով,—
Ինչպես ահեղ մի բազե,
Թողած անծիր մի գետին՝
Սուր սլացքովն իր վաղե
Զարկե ուղիղ մի կետի...

Կխաղաղվես, իմ հոգի,
Շանթաքլաց իմ բազե,
Յերբ կյանքն առանց մորմոքի՝
Դաշտերում իսկ ավազե
Տրտիկե մի խնդուծյան,
Յերջանկուծյան մի զարկով...
Հիմա ահեղ դղրդա
Պայքարի մեջ քո յերգով:

Կանդրադառնամ յես մի ուր
Այս լեռների դմբուխտին,
Ժայռերին այս ահա՛վոր,
Դեղին, դեղին այս տուղտին,
Ծաղիկներին՝ բույր ու շող,
Կանաչներին՝ թավիշե,
Առվակներին՝ սեր հուշող,—
Սարի վրա պարզ գիշեր:

1931

ԱՐԱԳԱԾԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐԸ

ՍԱՎԱՌՆՈՒՄՆԵՐ

Սիրելի Աւագանին

Կ Ա Ր Ո Ւ Ս

Պատվիր, պատվիր, կարուսեյ,
Յես քո յերդը վաղուց եմ լսել...
Վ. Տ ե ը յ ա ն

Կարծես յերազ լինի այդ. յերազի պես վաղանցուկ
իմ մանկության որերից պահված հուշի մի բեկոր...
Թող հուշիկն այդ,—մնացած իմ հին կյանքից՝ պաղ,
անձուկ,—
Նոր թև առնի, թևածի իմ այս յերգում գեթ մեկ ուր
Մեր որերի կրակով թող տաքանա, կյանք առնի
Փոքրիկ թռչնակն իմ՝ սառած հին աշխարհի խիստ
ցրտից,
Թող մեր՝ անամպ կապույտում նա մի անգամ
սավառնի
Յեվ իր յերկրորդ կյանքի մեջ մի անգամ ել ժպտա
ինձ...

* * * * *

Իմ մանկական ջինջ հոգին, վանդակ ընկած թռչնի
պես,
Տենչաց կապույտ մի յերկինք և դաշտերը լացածիր...
Ուզեցի վեր սլանալ, սակայն անզոր, վհատ յես
Դիմեցի իմ մանկական միակ ուժին՝ իմ լացին:

Յես լաց յեղա՝ արցունքով ամոքելու վիշտ ու ցավ,
Յեվ մայրիկը իմ բարի,—վոր ծնել եր ինձ անթե,—
Սրբեց աչքերս արցունքոտ, գուրգուրանքով խոստա-
ցավ

Տալ ինձ այդ որն անպայման թռիչքի պես մի պարզե:

Հոգիս՝ լցրած հույսերով և աչքերս ծիծաղով
Իմ ցնորքին գնացի՝ մայրիկիս հետ թե թեի...

Ինձ պես վորքան մանուկներ յեկած ծափով ու
խաղով,

Ուզում եյին տիրանալ չնաշխարհիկ պարզեին...

Յես նստեցի կարուսեի... Ու իմ անշունչ, փայտե ձին
Սիրտս լցրեց խնդության մի ճախրանքով հոգեթով,
Յերբ, ինձ անհայտ մի ուժով, կարուսեի շարժեցին,
Ինձ թվաց, վոր թռչում եմ իմ յերազած կապույտով:

Փայտե ձիուս բաշը շեկ ամուր պահած ձեռքիս մեջ
Յեվ վրտներս պիրկ հպած ասպանդակին գրնդուն,—
Թռչում եյի և այդպես ինձ թվում եր թե անվերջ,
Անվախճան եր սլացքս, և իմ վոգին՝ աննկուն:

Յերազանքից սթափված յես տեսա մի վայրկյանում,
Վոր իմ ձիու առջևից ընթանում եր մի այլ ձի,
Ինչպես և իմ յետևից մի ուրիշն եր սլանում...
Այդ ամենից յես անցնել, առաջ թռչել տենչացի...

Բայց դուր հոգիս տագնապեց և դուր անցնել ուզեցի,
Միշտ նույն չափով հեռավոր՝ յես մնացի նույն
տեղում,

Շրջագծում շղթայված իմ խաբուսիկ փայտե ձին
Դառամբակ դուրեց լոկ իմ բորբոքված ուղեղում:

Յեվ խորտակվեց իմ յերազն ու թևաթափ ընկավ վար,
Յես լաց յեղա հուսախաբ, թշնամացա իմ մոր հետ.
Բայց մի կարոտ, մի մարման կյանքիս յեղավ
կառավար,—

Ինչ ել լինի՝ սանձաթող, աղատ լինել մի որ գեթ:

Յես մեծացա... բայց կրկին իմ ձին մնաց փայտե ձի,
Կյանքը մնաց կարուսեի, շարժվող անհայտ մի ուժով.
Ու յես իզուր անզգա իմ գրաստը ծեծեցի,
Զուր փորձեցի այդ անպետք ձին փոխել մի ուրիշով...

Իմ յետևից արշավող չհասավ ինձ վոչ մի մարդ,
Ինձնից առաջ քշողին յես ել, ավաղ, չհասա.
Շրջագծից այդ անմիտ չծուկեց մի ակնթարթ
Վոչ մի, վոչ մի ձեռավոր՝ ինչքան շարժեց խաբազան:

Յես խորտակված հույսերով վերհիշեցի մի առ մի
իմ մանկական որերը և կարուսելն այնքան վարժ,
Ու հասկացա յես նրա գաղտնիքն այնքան միամիտ,
Որենքն այդ խենթ շարժումի, անմիտ շարժումն

այդ անշարժ

Բայց այն, լուր յես մնացի այնպես անկամ ու անզուր
Միշտ նստած նույն վայտե ձին՝ շրջագծում կախարդե-
ված,—

Մնացել եր առեղծված անլուծելի, անալուր,
Վոր հաշմում եր իմ հոգին, ինչպես դաժան մի կաթ-
ված...

Սակայն յերբեք, ո՛ր, յերբեք չդադարեց իմ հոգին
Ազատության թևերով թռչել, ճախրել տենչալուց...
Հանձնվեցի յես կրկին իմ մշտանույն մորմոքին
Վերջալուսից՝ արշալույս, արշալուսից՝ վերջալույս...

Ու յես ինչքան ուղեցի ազատության յիրգ հյուսել
Յեվ ինձ մղել թռիչքի՝ կամքի, մտքի և վստու,—
Կյանքն ինձ թվաց շարունակ չարագուշակ կարուսել,
Նրանից դուրս թռչելը՝ լուկ մի պատրանք անողուտ...

Բայց հետո մեր աշխարհում կայծակեց մի առաւիտ,
Հոկտեմբերյան լուսածագ՝ շողոուններով հրածին.
Յերկու հսկա ուժերի բաղխումներէից անալուր
Կայծակների շեկ խուրձեր անմարելի շողացին...

Խորտակվեցին շղթաներ, գալար-գալար վորպես ոձ,
Ստեղծագործ մեր վոգին լեցվեց կերտման կրակով,
Շրջագծից դուրս յեւան բանակները սանձակոծ
Յեվ աշխարհը փոխեցին աշխատանքի հրաշքով:

Յես հասկացա, տեսա, լուր առաւիտն այդ շողշողաց,
Շղթան խզվեց, կախարդված շրջագծիժը պատառվեց
Իր անսահման լարումից, ամբողջ ույժը ժողոված,
Այդ ջերմությամբ շիկացավ արշալույսը և վառվեց:

Յեվ անա իմ առջևն և մի լայնություն մշտաբաց,
Իսկ իմ յետև ընկած և մի խորտակված կարուսել.
Ու յերազող իմ վոգին՝ ազատությամբ այդ արբած՝
Հիմա յերկնում, ուղում և մեծ թռիչքի յերգ հյուսել:

1983

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

Մազերիս մեջ տեսնում եմ արդեն քանի՜ ճերմակ թեւ,
Վոր անցյալիս յեռեսուն տարիներն են արծաթեւ:

Այդ տարիներն իմ անցած, այդ ուղին ձիդ, վոլորուն
Մազերիս մեջ՝ դառնում են մի վայրկյանի մտորում:

Յեւ այդ ճերմակ մազերիս արահետով վայր ու վեր
Մլանում են հուշերն իմ դեպի մթին հեռուներ:

Ո՛ր, կարոտից են նրանք այդքան արագ սլանում,
Միտ անհաղթ մըրթին և նրանց քշում և տանում.

Թե՛ մեծ ատելությունն և ժառանգորդներն իր ծնում,
Վոր յերամբ հուշերիս դեպի յետ են թոցընում...

Ո՛ր, յետ դարձեք, յետ դարձեք այդ մազերիս արծա-
թով,
Իմ հուշերի տատրակներ, հեշատակներ մահաթով...

Մռայլ կյանքի այն ուղին, վորով մի ուր անցաք դուք,
Հիմա մահն և տրորում, այնտեղ հիմա ցուրտ և, բուք:

Այն ահեղի մացառում, ուր ձեր րադձանքն և ծնվել,
Կիճճվեք, կմնաք թեւատ, ծվեն ու ծվեն:

Ո՛ր, յետ դարձեք, յետ դարձեք, այդ մազերիս ծփան-
քով,

Ձուլվեցեք իմ ներկային և զնգացեք այս կյանքով:

Լեռնալանջից, յետ գիտեմ, այնքան հեշտ և սահել վար,
Միայն փոքրիկ մի շարժում՝ ու կգնաք ինքնաբար:

Բայց յերբ հասնեք մի կետի, ուր սահմանն և
աննշմար,

Արդեն ուղին ձեր դարձի դառնալու յի շատ դժվար...

Ո, յետ դարձեք, յետ դարձեք, այդ մազերիս ալիքով,
Այսորն ի վեր բարձրացեք՝ դյուրթված չողող գալի-
քով:

Սակայն, հուշեր, դուք թեթև թեւեր ունեք ու ճախ-
րանք

Միայն գեպի անցյալս, արդեն մեռած մի աշխարհ:

Դեպի այնտեղ, ուր հուշը չի կարող թեն իր պարզել,
Դեռ սլացիր, խոհերի բարձրաթուխ իմ բաղե:

Մազերիս մեջ տեսնում եմ արդեն քանի՜ ճերմակ թեւ,
Վոր իմ գալիք որերի կատարներն են արծաթեւ:

Դու սլացիր արծաթե այդ գծերով դեպի վեր,
Դեպի պայծառ գագաթը՝ միշտ կորովի, անվեհեր:

Դու սլացիր միշտ առաջ, ուր չի ճախրել վոչ մի հուշ
Թող այսօրը դառնա հուշ, մնա պայծառ և անուշ...

Ու այն ճերմակ բարձունքին յերբ բարձրանաս, նայիր
ցած,
Դեպի այնտեղ, ուր մի պահ այս մտորումն ունեցա:

Վայրկենական մտորում, անբռնելի ակնթարթ,
Յերբ և՛ յետ և՛ վար սահում և՛ առաջ ե թռչում մարդ...

Վայրկենական մտորում հուշերի և խոյանքի,
Հանգույց անցյալ հուշերի և խոհերի նոր կյանքի:

1988

ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆ

Յես խորհում եմ աշխարհի մեծ տաղնապի մասին այս.
Կրկնվում ե իմ հոգում անցած սիրո մի ցերեղ:

Ինձ թվում է՝ աշխարհը տաղնապում ե ճիշտ այնպես,
Ինչպես, վաղուց, պատանի իմ հասակում եյի յես...

Փակվում եյի սենյակում, խորհում եյի և շրջում
Յիմ կամ, հակված սեղսնիս, այն աղջկան անըջում:

Լեցվում եր իմ սենյակը կարոտներով անձկությին,
Յեմ կարոտի ծովում այդ տառապում եր իմ հոգին:

Տեսնում եյի կարոտի ծովի ափին մի փարոս,
Իմ մեծ սիրտը լեցվում եր նրա լույսով հեթանոս:

Շառաչում եր ծովը խոլ, ցնցում յեզերք և ընդերք,
Այդ շառաչում չես մեկին լսում եյի մի նոր յերգ:

Յեմ զգում եր իմ հոգին, վոր յերկունքն այս փառա-
վոր

Առյուծով պիտի պսակվի, դառնա սիրո առավոտ...

Զգում եյի, վոր ահա նրա վտտներն են բաղում,
Նրա հեռու ժպիտն ե սիրտս անտես կրակում:

Զգում եյի, վոր ահա յեղնում ե վեր, բարձրանում,
Ահա շեմքիս ե հասնում և իմ դուռը բաց անում:

Ու բացվում եր դուռս լայն, ու լույս դռնից մտնում եր
Այն աղջիկը սպասված, զարնանային կյանքի սեր:

Ու մնում եր ինձ անհայտ լոկ վայրկանն այն, մի
վայրկյան,—

Դուռն արդյոք յե՞ս բաց արի, թե՞ նա բացեց ու յեկավ:

Յես խորհում եմ աշխորհի մեծ տաղնապի մասին այս
Կրկնում ե իմ հոգում ահա նման մի յերագ:

Յեվ այն ինչ վոր ապրեկ ե մի պատանի բանաստեղծ,
Այսոր աշխարհն ե ապրում, հողագուհը մեր այս մեծ:

Արդեն վեր ե բարձրացել ու այցի յե յեկեկ քեզ.
Քեզ, ժվ աշխարհ, աղջիկը, այն աղջիկը հրագես:

Զգում ես դու, վոր ահա պիտի բացվի դուռդ փակ,
Ու ներս խուժեն նրա սերն ու լույսերն իր անապակ:

Դուցե անհայտ մնա քեզ, անհայտ մնա մի վայրկյան,—
Արդյոք դուռը դու բացիր, թե՞ նա բացեց ու յեկավ:

1938

Ձ Ա Հ

Հորիզոնի անսովոր իմ հին հողին թեալոր
Լայնություններ յերագեց և աշխարհներ հեռավոր:

Բայց դարերի տանջանքում ազնիվ թեերն իմ հոգու
Կորցրեկ եյին ուժն իրենց, և հողիս եր մորմոքում:

Հողիս այդպես թալտաց հողի վրա արնաթաց,
Ինչպես բաղե վիրավոր, կապույտներից վար ընկած:

Յերեկը մառ, անարև, գիշերն անասող, մթաթև
Անցնում եյին, բայց մնում կյանքի նման մշտառև...

Յեվ հավաքեց իմ հողին մի ուր ուժերն իր կրկին
Ու սլացավ հողից վեր՝ բախվելու բիլ յերկնքին:

Ներհաժ ուժեր մարդկային, ինչքան հոգուս մեջ կային,
Նորից զարթնած՝ վարեցին իմ թռիչքը յերկնային:

Ու թեաճեց հողիս վեր՝ հողագնդի վրա մեր,
Բայց աշխարհն իր յերագած յերկրի վրա չկար դեռ...

Նա սլացավ նորից վեր... աստղերն յեղան ծաղիկներ,
Վորոնց վրա նստեց լուռ հոգիս վորպես մի թիթեռ:

Սակայն նորից մի հին ցավ իմ հոգու մեջ արթնցավ.
Յերկինքն անհուն, անեղեր, նրան թվաց քարանձավ:

Յեւ յերազեց նա կրկին յերկնքի մեջ յերկնքին,
Նոր աշխարհներ յերազեց աստեղաճեմ իմ հոգին:

Մեր աշխարհից հեռացած, աստղերի մեջ վերացած
Նորից աշխարհ նա ուզեց, նորից տենչաց իջնել ցած:

Ու ցած իջավ, ցած իջավ՝ յերկրի վրա աքնաջան,
Բայց ուր արդեն վառվում եր շքեղալույս մի վեհ ջահ:

Յերազանքը դարերի, վառված ջահը վիթխարի,
Անչափելի, անձավալ լույս եր տալիս աշխարհին:

Այն աշխարհն, ուր իմ հոգին մատնված եր մորմոքի
Շողջողում եր՝ բաց արած ցընձուլթյուններ կաթոգին,

Բոսորալույս ջահի տակ նույն աշխարհն եր բազմե-
րանգ,

Բայց յերազը դարավոր ստացել եր մարմին, կյանք:

Յեւ իմ հոգին տենչասեր աստղերի մեջ անեղեր՝
Այդ աշխարհից վերացած՝ այդ աշխարհն եր յերազել:

1934

Յ Ե Ր Ա Ջ Ա Ն Ք

Ով ապրում ե հիմա մեր հայրենիքում նորաստեղծ
Ու զնում ե գեթ մի քար կառուցման մեջ նրա մեծ,

Ով վեհ լարումն իր մտքի, կամ աշխատանքն իր
բազկի
Չուլում ե մեր աշխարհի ստեղծող ուժին՝ բազմադգի,

Ով իր սրտի ավյունն ե տալիս կերտվող մեղ կյանքին,
Կամ իր շքեղ յերազն ե ձոնում նրա գալիքին, —

Վերածնվում հոգեպես ու փոխվում ե ուր որին,
Հայրենիքի նման մեր՝ հակոտնյա հին աշխարհին:

Նրա սրտում ե հոգում, ներաշխարհում նրա խոր
Կարկաչում են նոր հույզեր, ցանկություններ նորա-
նոր.

Նոր գանձեր են շողջողում, խնդություններ անձանոթ,
Տեսնում ե պերճ յերազներ՝ հեռունեքում ծածանող...

Սակայն պահեր դեռ ունի քողված թեթե թախժու-
թյամբ,
Ինչպես լեռան սեղ լանջին մնացած մի թեթե ամպ:

Բայց նոսրացած, աննըկատ այդ շերտ ամպիկն ե
ցնդում,

Յեւ արեւ մաղում ե վար շերմություն ու խնդում:

Ու ցնծում ե մարդ նորից, ճախրում հոգին թևաբաց,
Իր այդ անամպ կապույտի պայծառությամբ դո՛հ,
արբած:

Նրա հոգում ծնվում ե կրկին մի նոր բաղձություն,
Վոր նոր սլացք ու սույր ե տալիս մտքին այդ
մարդու:

Իմ վերածին կյանքում ել՝ որեւր յերկրորդ մանկության,
Դեռ թախճության ժամեր կան և ժամեր կան անձ-
կության:

Իմ թախճության պահերին յես գալիքն եմ անըջում,
Անուրջով լի իմ հոգին դեպի գալիքն ե թուշում:

Սալառնում ե իմ հոգին կյանքի վրա այն գալիք,
Յեւ արծվենի հայացքով վար ե նայում անձկալի:

Յեւ տեսնում ե իմ հոգին յերանալոր այն կյանքում
Մի մենավոր բանաստեղծ, վոր յերազում ե անքուն:

Այն յերջանիկ գալիքում նա գալիքն ե անըջում.
Նրա յերազն, ասես թե, իմ յերազն ե մշտաչու:

Խորհում եմ թե՝ անցյալում քանի՜ քերթով մենասեւ
Իրենց կյանքում թախճելով՝ իմ որերն են յերազել:

Նրանց յերազն յես եյի, ուրիշն՝ յերազ ինձ համար
Մարմնավորված յերազը նորն ե ծնում մշտաբար:

Յեւ իմ հոգին, կարծես թե, սիրով: Լած այդ տեսիլքով
Յես ե դառնում լցված նոր իմաստությամբ և յերգով:

Իմ վերածին կյանքի մեջ, կյանքում յերկրորդ ման-
կության,
Դեռ թախճության ժամեր կան և ժամեր կան անձ-
կության:

Իմ անձկության ժամերին յերազում եմ նորանոր
Ինձ անծանոթ աշխարհներ, անըջային, հեռավոր:

Յեւ անուրջի հրաշքով բացվում են բյուր ճամբաներ
Հոգիս անխոնջ ուղևոր՝ ճամբորդում ե անվեհեր:

Ու բացվում են իմ առջ դարբասները բյուրարյուր
Աշխարհներում այդ շքեղ, քաղաքներում վոսկեղուն:

Շռայլության, պերճության վոստաններում մշտալույս
Թափառում ե իմ հոգին, վորպես անտես քննախույզ:

Նա տեսնում ե, վոր մարդու վոգին մեծ ու սրբազան
թպրտում ե վանդակում, ինչպես զարկված մի գազան:

Ընկնում ե մերթ այդ վոգին ու դառնագին հեծեծում,
Ատերությամբ բոցավառ իր վանդակը մերթ ցնցում:

Աչքերի մեջ պայքարի, մեծ կռվի սուրբ հուրը կա
Յեվ յերազը մշտավառ՝ կյանքի հանդեպ հեռակա:

Այդ յերազն ե նրա մեջ մարտի սերը բորբոքում.
Յերազում ե այդ վոգին հայրենիքը իմ հողում:

Ու լցվում ե իմ հոգին նոր մի ուժով անսասան,
Հպարտությամբ, ցնծությամբ ու սիրով վեհ, սրբա-
զան:

Յես ե դառնում կրկին նա մրկարշավ, հողմասույր
Դեպի հողը մայրենի, խորհրդային հողը սուրբ:

Ու վերածին իմ կյանքում, կյանքում յերկրորդ ման-
կության,
Զքանում են ժամերը թախծության և անձկության:

1984

ՄԱՐՄԵԱՎՈՐՎԱԾ ՅԵՐԱԶՆԵՐ

Մեր յերկնահեց լեռներում, մեր ձորերում խորախոր-
Մեր նորահերկ դաշտերում, ուր բացվել ե ուրախ որ:

Մեր հնամյա գյուղերի, քաղաքների վրա մեր
Յես տեսնում եմ՝ թռչում են յերազների յերամներ:

Յերազների յերամներ, բյուր կարոտներ և իղձեր՝
Աչքան մաքուր, վոր անցյալ վոճիրներն իսկ չեն
պղծել:

Նրանք թռած գալիս են, Էյ, դարերի յետից,
Յեվ որե որ աճել են մինչև յեկել, հասել ինձ:

Ու տեսնում եմ յես, ահա, թռչուններն այդ տարադիր,
Վոր ծնունդ են դարերի տառապանքին կրկնակիր:

Ո՛, շատերն ինձ ծանոթ են, գուցե մի որ մանկական
Իմ հոգուց են դուրս թռել, վոր այսոր յես կրկին
դան:

Գուցե նրանք թուել են մի տքնաջան հոր սրտից,
Մի մայրական ջերմ կրծքից, վոր լույս-կաթ ե տվել
ինձ...

Գուցե նրանք հույսերն են, դարեր առաջ, մի չեղբոր,
Վոր տքնում եր անպտուղ, մնում նոթի, ահնկոր:

Կամ հեռավոր մի քրոջ սրտի իղձերն անկատար,
Վոր ազատ սեր յերազեց՝ սրտին կապանք ու կապար:

Գուցե քերթող մի սրտի՝ արջի կոտորած փեթակից
Փախած յերգի մեղուներ, վոր փնտրում են հիմա ինձ...

Բայց շատերն ինձ եյությամբ անծանոթ են և ոտար.
Ե՛յ, ով գիտե, ծնվել են ինձնից առաջ քանի՛ դար:

Բայց ամենի թևերին մի նիշ կա ինձ հարազատ,—
Տառապանքի կնիքը՝ հույսի շողով հարազարդ:

Յեվ այդ նիշն ե, այդ նիշն ե անջնջելի միշտ գրված.
Վոր մեր աշխարհը նրանց դարձրնում ե հանգրվան:

Ահա, վորպես թիթեռներ՝ միշտ ծաղկասեր, լուսաբաղձ,
Նրանք իջնում, թառում են մեր դաշտերին նոր ծաղ-
կած:

Նրանք, վորպես լույսի շիթ, վորպես կաթիլ արևի,
Ծորում են վար ու ծեփվում մեր նոր տաշած
քարերին:

Վորպես հույսի պսակում, վորպես կամքի կարմիր
փայլ,

Շողշողում են աշխատող դեմքի վրա տիրակալ:

Մանուկների աչքերում, մեր ջրերի պես վճիտ,
Խլրտում են այդ իղձերն, իբրև ծիծաղ ու ժպիտ:

Ու հիմա յեւ, յերբ յես այս յերգի տողերն եմ գրում,
Նրանք իբրև լույս իմաստ փոփում են իմ տողերում...

Ո՛ր, ամենուր, ամեն ուր, վոր նոր կյանքն ե խլրտում,
Մարմնավորված իջնում են այդ յերազներն ու նստում.

Նստում են մեր լեռներին, մեր ձորերին խորախոր,
Մեր դաշտերին կանաչած, ուր բացվել ե ուրախ որ:

1933

ԱՐԱԳԱԾԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐԸ

ՆԱԽԵՐԳ

Յես մշտարադձ, սիրով անհուն
Բարձրանում եմ Արագած,
Ինչպես յերգիչն այն մեծանուն
Մի որ գնաց դեպի Հարց:

Ո՛վ մեծ Հայնե, դու բարձրացար
Լեռները Հարց՝ յերկնահաս,
Վոր բարձունքից այն՝ վեհաբար
Ներքե նայես ու ժպտաս:

Խոցով ժպտով՝ նայես ներքե
Մարդկանց ճղճիմ, հեղձպարիշտ,
Նրանց սրտում բանաս վերքեր,
Քնքուշ խոսքով տաս մեծ վիշտ:

Դու բարձրացար լեռները Հարց,
Վոր անցյալի մեջ նայես,
Խրճիթներում խոնարհ մարդկանց՝
Յերգեր յերկնես, հմայես:

Վոգեկոչես անցյալը պերճ,
Ապետական ու գերող՝
Կախարդական տեսիլքի մեջ
Սեր վորոնես յերգերով...

Ինչպես վոր դու, մեծ Անհանգիստ,
Ճամբա ընկար դեպի Հարց,
Բարձրանում եմ յես վեհանիստ
Շքեղ մեր լեռն՝ Արագած:

Բարձունքներից իմ հայրենի՝
Դիտեմ կյանքը մեր նորոգ,
Մեր աշխարհը հնամենի՝
Վերածնված, լուսորոգ:

Հայրենիքիս հիանալի
Ներկան տեսեմ առնական,
Նրա անցյալն արյունալի,
Յերանավետ Ապագան:

Ինձ քո մտքի թռիչքը տուր
Յեվ քնքշություն, նրբություն. —
Ինձ անհաս են խոսքերդ սուր
Յեվ հեղնանքդ՝ վերք ու թույն:

Յեղիւր ինձ հետ, հանձար անմեռ,
Վոր բարձրանանք հիմա Հարց.
Ընդունիր մեզ հայրենի լեռ,
Հրաշալի Արագած:

1934

ԱՐԱԳԱՅԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐԸ

Հույս ե տալիս յերկամբ դարեր
Ու վառվում են միշտ անշեջ
Սուրբի մաքուր արցունքները
Յուզի տեղակ նրա մեջ:

Հովհ. Թու մանյան

...Անկե լցված, անոր ջինջ արտա-
սուքեն՝ յուզի տեղ,

Պլպլացող քաղցրությամբ, պլլ-
պլպլեք միշտ կանթեղ...

Վ. Թեքեյան

Հավատացին նրանք քեզ,
Վոր կախված ես դու այդ տեղ՝
Արագածի մշտակեղ
Ցնորական հիւն կանթեղ:

Այս աշխարհում՝ հորդաբուղիս
Արցունքն եր լոկ միշտ առատ.
Կարծեցին, Վոր իբր յուզ՝
Վառվում ե նա անարատ:

Հավատացին թե քո մեջ
Վառվում ե նա և բարի
Հույս ե տալիս, հույս անշեջ,
Մեր մթամած աշխարհին:

Արագածի բարձունքին
Քեզ յերբեք վառ չտեսան.
Հավատացին արցունքի
Ուժին միայն սրբազան:

Արցունքն յերբեք աշխարհում
Ուժ չի յեղել փրկության,
Չի ցոլացել խավարում,
Հույս չի տվել վոչ մի տան:

Արցունքներից առավել
Մշուշելով աչք ու սիրտ՝
Ցնորել են, տառապել
Մեր հայրերը միամիտ...

Նրանք հեռուն չտեսան,
Նեղ պատյանից չեկան դուրս,
Այն ցնորքի լույսից դատ
Չունեցան այլ վառվող հույս:

* * *

Մահայն դու յերբ վառվեցիր,
Կանթեղ, քեզ յերբ վառեցին
Արագածում ձյունածիր,
Մեր աշխարհում վերածին:

Իրական ես դու, շքեղ
Կարմիր կանթեղ մշտակեղ.
Աստղերի պես գունազեղ
Բյուր լույսեր են պատել քեզ:

Աշխատանքի, տքնության
Մարդկանց ձեռքով վառված հիր
Նոր, ճիշտ ուղին փրկության
Մեր աշխարհին ցույց տվիր:

Դու վառվեցիր՝ մեր հոգում
Յերբ արցունքի տեղ անդոր՝
Մեծ զայրույթն եր բորբոքում
Ատելությունն ահավոր:

Դու վառվեցիր, յերբ մեր հոգը
Հալատի տեղ՝ ույժը մեծ
Տվեց կռիվ կամք ու սուր,
Հաղթանակի փառք տվեց:

Դու վառվեցիր, ցնորքի
Այն կանթեղը փշրվեց,
Յերբ մարտնչող մեր վոգին
Կապվեց պայքարներին մեծ:

Դու վառվեցիր, Հյուսիսից
Յերբ շողշողաց Այդը մեծ
Ու մշտավառ էր լույսից
Քեզ վառվելու ույժ տվեց...

Ու վառվում ես հիմա դու
Մեր լեռներում՝ ամեն տեղ,
Ազատության լուսատու
Նայեմքերյան մեծ կանթեղ:

1984

Կ Ա Ն Զ

Թանկագին Ավ. Խաչակրանին

Անցել ե նա այստեղից,
Գուցե՝ նստել այս քարին,
Սրտում կարոտ ու թախիծ,
Ապավինած քնարին:

Յերազել ե՝ աչք հառած
Յերկնի դալուկ կանթեղին,
Յերազն ե այդ՝ կյանք առած՝
Գուցե՝ թիթեռն այս դեղին:

Ունկընդրել ե ջրին այս,—
Տարված տխուր մի սիրով՝
Այս ջրերգի նման պարզ
Սիրո յերգեր հյուսեղով:

Յերգել ե նա հիացքով
Ծաղիկները այս անբիծ,
Վոր Զարոյի հայացքով
Նայում են դեռ հիմա ինձ...

Յերազել ե ու յերգել,
Հայացքն՝ յերկնի աչերին՝
Թողել յերգեր ու վերքեր
Արագածի լանջերին:

Յերգել ե նա սեր ու վիշտ,
Սիրո արցունք, յերկնի ցող,
Ու յերգերի վրա միշտ
Տխրության մի անանց քող...

Ե՛յ, հեր ես դու, հեռավոր,
Իմ բարեկամ, անձկալիս.
Յերգիդ նման թևավոր՝
Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ չես գալիս:

Նստած ահա այս քարին,
Ուր նստել ես մի ուր դու,
Քեզ հմ կանչում, ե՛յ, արի՛,
«Ծովից թե առ, արի տուն»:

Արի՛ նորից Արագած,
Տես՝ թե չքնաղ մեր յերկրում,
Գարնան հազար գույն հագած՝
Ի՜նչ կյանքով ե նա բերկրում:

Դեռ յերբեք նա չի տեսել
Այապիտի կյանք ու գարուն,
Այսքան խորունկ սիրտ ու սեր,
Յնծութ յունենի վարարուն:

Ծաղիները յերբեք դեռ
Ձեն ցուացել այսքան վառ՝
Սրտերի մեջ սիրաջեր,
Աչքերի մեջ մեր պայծառ:

Ձինջ ջրերի կարկաչին
Այսքան դաջն վռչ մի ձայն .
Ձի զողանջել այս լանջին,
Քան յերգը մեր խնդութ յան:

Սև տխրութ յան վռչ մի ամպ
Մեր սրտերին չի չոքում,
Կյանքն անստվեր խնդութ յամբ,
Արևում և մեր հողում:

Մեր աշխարհում՝ բյուրեղի
Արագածն և շողում վառ,
Այսքան շքեղ չի յեղել
Քո յերգերում վռսկեբառ:

Ասողերն իջել յերկնից ցած՝
Վառվում են այս լանջերին.
Մասիսն հեռվից հիացած՝
Ձի հավատում աչքերին...

Յես խնդութ յամբ բռնկած՝
Արագածի այս կողին,
Կանչում եմ քեզ Արագած,
Քեզ, Արագածն յերգողին:

Ապավինած քնարիդ՝
Շատ ես տխրել այստեղ դու,
Հեռուններից տուն արի,
«Մենք քեզ կտանք խնդութ յուն»:

Նստած տհա այս քարին,
Ուր նստել ես, թախծել դու,
Քեզ եմ կանչում՝ շճատ արի,
«Ծտից թև առ, արի տուն»:

1934

ՀԱՂԻ ՁԱՅՆԸ

Հարյուրամյա մի ծերուկ ինձ ասաց՝ «տես,
ձերմակել եմ Արագածի գլխի պես:
Ծերացել եմ, սակայն հոգով,—այդ հիշիր,—
Մնացել եմ դեռ պատանու նման ժիր:

Դուռնի դուռը կրծքի վրա այս մեծ մոր,
Լսիր նրա սրտի զարկը կրծքում խոր,
Վոր հասկանաս թե հասակում այսքան ծեր
Հոգիս ինչպես պատանի յե մնացել...»

Յես գլուխս դրի հողին քարքարոտ
Ու լեցի կարծես խեղդված մի վորոտ,
Ձայնը խուլ էր, ձայնը խոր էր, հեռակա...
Պատրանք էր այդ, դոլթմնք, թե՞ ձայն իրական:

«Ջրի ձայն ե, լսում ես դու, ջրի ձայն,—
Ջրի ձայնով՝ ուրախ ասաց ծերուկն այն,—
Յես ականջս հողին դրած՝ այդ ձայնի
Յերգն եմ լսել ու մնացել պատանի...»

Կենդանության, կյանքի ձայնն է այս հողի,
Վոր բացել է իրեն համար նոր ուղի:
Զնգացել է հողի վրա դարերով՝
Վողջագութով՝ լեռնաշխարհի արևով...

Կարկաչել է ջուրն այս լեռան լանջն ի վար,
Ուրախության յերգի նման կենարար...
Բայց դարերով մի ահեղի տառապանք
Խորտակում էր այս աշխարհում ամեն կյանք...

Ու բռնակալ հորդաներից առաթուր՝
Չգտնելով ազատության վոչ մի դուռ
Ջուրը անգամ, հողի ձայնը մշտարթուն,
Ընտրեց իրեն ստորհույցա մի նոր հուռ:

Երբ ավեր էր մեր կյանքն ամբողջ, անապատ,
Վորոտում էր ջուրն ընդերքում անընդհատ,
Կենդանության միակ նշանն աղեկեղ
Բարախում էր վերավոր մոր սրտի պես:

Յես գլուխս դրած կրծքին այդ խորտակ
Նրա սրտի զարկն եմ լսել կենսունակ,
Ջրի՞ ձայն էր, կյանքի՞ ձայն էր, կամ թե այն
Վտնածաճյուն էր միշտ ընթացող պատմության...

Յես լսել եմ և զգացել վոր անմեռ
Այդ ձայնը միշտ մոտենում էր, յեղնում վեր-
Այդ ուժով մեծ, հողի ձայնը կենդանի
Պահել է իմ վոգին այսպես պատանի:

«Ծերուկ, դուցե դա պատրանք ե, — հարցրի,—
Յե՛վ վնչ ձայնը քո սպասած այն ջրի...
Մեր կյանքն արդեն զրնդում ե, կարկաչում.
Այդ քնչ ձայն ե դեռ հնչում քո ականջում»:

Ու ծերուկը պատասխանեց ժպտալեմ,—
«Զրնդում ե մեր աշխարհը, այդ գիտեմ,
Ու հենց ձայնը մշտակենդան, ջուրը այն
Քարձրացել ե, վռոռգում ե կյանքն համայն»:

Կարկաչում ե կյանքը հիմա նոր, անհուն,
Ու տալիս ե խոր արձագանդ ու գանգյուն,
Յե՛վ այնտեղ, ուր կյանքի ձայնն եր խուզ թնդում,
Հիմա նրա արձագանդն ե զղրդում...

Դու գլուխդ հողի կրծքի վրա դիր,
Հողը՝ մեծ մոր սրտի նման՝ վշտակիր՝
Քեզ կավանդե միայն ձայնը ճշմարիտ,
Ու թող կրկնեն այն՝ լարերը քնարիգ»:

1984

ՔԱՐԵ ՎԻՇԱՊՆԵՐ

Զարնուրելի վիշապներ
Քարամարմին, քարասիրտ,
Ձեզ յերբեք չի՞ շոշափել
Ժամանակի ձեռքը բիրտ,
Վոր կանգնել եք անվթար
Այդպես անեղ, դարեդար:

Ժամանակը, այդ անահ
Միակ գաղանն անընտել,
Ձեզ չի տվել ահ ու մահ,
Դուք եք նրան կուլ տվել
Ու կանգնել լուռ, ակնապիշ
Ինչպես հեզնոդ հարցանիշ:

Պատմում եք դուք համբարար
Թե՛ քանի՜ ազդ ու աղինք,
Տիրակալներ անհամար՝
Սպառազեն կամ անզենք
Անցել են այս աշխարհից
Փռել ավեր ու թախիծ:

Արդյոք անդ ե, միայն անդ
Իմաստը ձեր գոյության,
Թե հայացքում ձեր անթարթ,
Ծալքերում ձեր լուսթյան
Մի հին խորհուրդ կա խորին,
Վոր անհայտ ե բոլորին:

Այն յերկրում հին, հեռակա,
Ուր Նեղոսն ե դեռ հոսում,
Սֆինքսներ կան խողական,
Հասկանում են ձեր լեզուն.
Դուք խոսում եք նրանց հետ
Ձեր լուսթյամբ անհեթեթ:

Դուք բլուրամյա մարդկության
Մանկությունն եք միշտ հիշում,
Ինչպես յես իմ մանկության
Որերն արնոտ մշուշում,
Ո՛վ պատմության վկաներ,
Անսիրտ ու լուռ հսկաներ:

Փոթորկվում ե իմ հոգին
Անցյալի դեմ մթասև.
Իսկ դուք լուռ ու անհոգի
Վորքան վոճիր եք տեսել
Ու նայում եք, նայում դեռ
Ամեն ինչին անտարբեր:

Թե դարավոր արնածով
Ավերումին աղեկեղ
Ականառես լինելով
Ձեք դիմացել, և այսպես
Սոսկումներից ահագին
Քար ե կտրել ձեր հոգին:

Տեսեք, այս հիշ մեր յերկրում,
Որբանում ձեր մանկության,
Մենք կերտում ենք ու յերկնում
Բախտն յերջանիկ մարդկության.
Ժպտացեք դուք գեթ հիմա,
Ո՛վ սֆինքսներ մեր անմահ:

1984

ԼՆՌՆԱՅԻՆ ՄԱՂԻԿ

Գեղադիր մի ժայռի վրա բարձրաբերձ,
Վոր չի հոգնել դեռ դարերը համբելուց,
Շողշողում ե կենսաթրթիւ, յերկնամերձ
Լեռնային մի չքնաղ ծաղիկ անմարուցյ.
Բույր ե տալիս, թույր ե տալիս ու համբույր.
Միայն սարի զեփյուռներին մշտաօույր:

Քանի՜ զարուն, քանի՜ սերունդ նա այնտեղ
Ծաղկել ե վառ ու ժպտացել առանձին.
Մինչ ներքեռած՝ մարգերի մեջ՝ մի ահեղ
Խշրտոցով որորվել ե գերանդին,
Նա պահել ե ժայռի վրա թույր ու բույր՝
Միշտ անմատուց ավերներին առաթուր:

Իմ լեռնային ու հին յերկիր, Արագած,
Վոր բացվում ես անմարելի գույներով,
Դու պահել ես դարեր, դարեր հավաքած
Գույներ, բույրեր ու մշտավառ մի կորով.
Պահել ես այդ, չերբ մեր յերկրում ամեն ուր
Մուրը հանած թափառել ե մահը կույր:

Ինչ պահել ես քո ժայռերում անմատուց,
Հիմա այս մեր արևի տակ նոր ծագած,
Հողի վրա այս արգավանդ, հինավուրց,
Փարթամորեն աճում ե, ո՛վ Արագած.
Աճում ե այս նոր աշխարհում բազմաթույր
Յեղ ունի յուր բույրը հատուկ, գույնը յուր:

1984

Մ Ա Յ Ի Ս 1920

ՀԻՇՈՂՈՒԹՅԱՆ ՅԵՐԵՎԱՆ

Սոր սրտի պես սիրով՝ ջահը գեղանի
Մաղում ե վար ջերմությունն իր աննվազ,
Գուրգուրելով գլուխները ալեմազ,
Վոր հակված են լայն, թավշերես սեղանին:

Պարտիզաններ, բանվորներ են ապստամբ,
Հերոսական, պերճ փայլ տալով սրահին՝
Նրանց կրծքին, սպիների վրա հին,
Շողշողում են նշանները վահությամբ:

Նրանք,—ինչպես գուսաններն են վիպերգում,—
Պատմում են սեզ հերոսական դրվագներ
Մայիսյան մեծ ընդվզումից, նվաճներ,
Վոր զոդանջով ծավալվում են մեր հոգում:

Շչաղներն են դուրսն աղմկում տենդադին,
Գնացքներն են զվրդացնում շուրջը մեր...
Բայց կլանված ու պահած մեր շունչը, գեռ
Ունկընդիր ենք միայն նրանց նվագին:

Ու ներկա յե դառնում անցյալն արնալերդ,
Իսկ մեր ներկան դառնում գալիք անձկալի՝
Ու գնում ենք մարտի ընդդեմ անցյալի
Այս ապստամբ բանվորների գնդի հետ...

1935

Մ Ա Յ Ի Ս Ի Ն Ե Ր...

Մայիսին եր, վոր զնգաց մեր աշխարհում մի նոր հիմն,
Կովի կարմիր բառերով,
Մայիսին եր, վոր անցավ ըմբոստության մեծ վոգին
Մեր ձորերով, սարերով,
Մայիսին եր, վոր բացվեց դարունը մեր յերկրում հին,
Ուր ձմեռ եր դարերով:

Վորքան վարդեր բացվեցին մեր աշխարհում ավերակ,
Վորքան սրտեր վարդի պիտ,
Վորքան աչքեր բացվեցին հոկտեմբերյան լույսի տակ,
Վորքան հույսեր հրակեզ,
Վորքան վեր եր բարձրացել փրկության մի արեգակ,
Վորքան մոտիկ եր նա մեզ:

Մայիսին եր, վոր նորից ձմեռ յեղավ տարածում,
Ո՛ր, բռնության չար վոգի,
Մայիսի վառ վարդերը վար թափվեցին այդ դաժան
Շառաչի տակ սառ բուքի.
Մայիսի մեծ ընդվզման հերոսները՝ դրոշակ՝
Հանձնվեցին խարույկի:

Գարնան շունչը, սակայն, խոր թափանցել եր ամեն ուր,
Վորքան բուքը գաղաղեր,
Գարունը մեր պիտի դար, բերի վարդերն իր պուրպուր,
Բերեր նոր կյանք ու նոր սեր,
Գարունն աշնանը յիկավ, բերեց այնքան կամք ու հուր
Յեւ վերածնեց կյանքը մեր:

Նոյեմբերին Մայիսյան յերգը զնգաց, մի նոր հիմն,
Վերջին կովի բառերով,
Նոյեմբերին սլացավ ազատության մեծ վոգին
Մեր ձորերով, սարերով,
Նոյեմբերին բացվեց վառ դարունը մեր յերկրում հին,
Ուր ձմեռ եր դարերով:

1985

ՄԵՔԵՆԱՎԱՐԸ

Նայում եմ քո աչքերին, մեքենավար ալեղարդ,
Այնտեղ վորքան կրակներ, հուշեր կան ինձ հարապատ:
Թովում ե քո աչքերի խորությունը հեռավոր,
Ինչպես վճիռ անբյուրն ե կանչում մարդուն վերավոր:

Քո հայացքի դեերով,—ուղեփակն ե արդեն բաց,—
Խոյանում ե հայացքս, վորպես գնացք սրբնթաց:

Քո աչքերի դոներով թափանցում եմ հոգիդ ջինջ,
Ուր բացվում ե մի աշխարհ տեսիլքի պես հմայիչ:

Այդ աշխարհում, ո՛ր, վորքան հարստություն, վորքան
զանձ,

վորքան հուրեր մշտարծարծ, վորքան կյանք կա
կուտակած:

Այդ գանձերից մեկը թող հիմա հանեմ ասպարեզ,
Յերգս զուգեմ նրանով ու այդ յերգն ել ձոնեմ քեզ...

.

Ահա որերն հեռավոր տարիների յետևում...
Համատարած խավարում թնչ լույսեր են յերեւում:

Յերկու պողպատ գծերի վրա մի վեհ խստությամբ
Զրահապատ գնացքն ե ահա կանգնել ապստամբ:

Նրա աչքերն են կիսում խավարն ամբողջ շրջակա,
Ուր մի հզոր պոռթկումի, ըմբոստության շունչը կա:

Նրա աչքերը, վորպես ազդանշան ընդվզման,
Գուժում են խիտ խավարին սկիզբն ահեղ փլուզման:

Ու պոռթկում են դուրս ահա բանակները տքնության,
Վոր մահամերձ մեր յերկրին ազատություն ու
կյանք տան:

Ու ծագկում ե Մայիսը կրակներով բյուրավոր՝
Կրճքի վրա մեր յերկրի, վոր ընկած եր վերավոր:

Ու Հյուսիսի այդը մեծ, հոկտեմբերյան շունչը տաք
Ջերմացնում ե մեր կյանքը, վորպես անմար արեգակ...

Զրահապատ գնացքը, վոր սլանում ե ազատ,
Դո՛ւ յես վարում ապստամբ, մեքենավար ալեղարդ...

.

Յես քո հոգու մեջ գտա այն որերի մեծագոր
Ըմբոստության կրակը, վոր վառվում ե մինչ այսօր:

Այդ կրակով շողշողա թող հոգերուդ յերգն իմ այս,
Վոր յես քեզ եմ նվիրում, մեքենավար ալեմադ:

ՄԵՐ ՊԱՏԱՆԻՆ

Ղուկաս Ղուկասյանի հիշատակին

Քսանամյա պատանի,
լերան արծիւ անդադար,
Քեզ թիւ տվեց տիտանի
Ըմբոստութեան հուրը վառ:

Պատանեկան քո հոգում
Այդ թնչ ուժ էր առնական,
Վոր քեզ այրում, բորբոքում,
Մղում էր դեպ ապագան:

Պատանեկան կարկաչի
Յերգը՝ հոգում քո արի՝
Զուգակցում էր շառաչին
Յեւ ամպրոպին պայքարի:

Պատանեկան հայացքիդ
Խորութեան մեջ աշխարհի ջինջ
Վառվում էին մեր կյանքի
Կրակները հմայիչ:

Քսանամյա պատանի,
լերան արծիւ հոյափառ,
Քեզ թիւ տվեց տիտանի
Ըմբոստութեան հուրը վառ:

Բանաստեղծին անվանի
Ո՞վ է տալիս անմահ բոց,
Վոր մեզ դյուրեւ ու տանի
Յերգի հանճարն ալեկոծ:

Կամ վարպետին ձևերի
Ո՞վ է տալիս գույն ու գիծ
Վոր շոսյլ է անթերի
Դեռ պատանի հասակից:

Այգալիս եյիր դու լցված
Ըմբոստութեան տարիւրքով,
Դա հանճարն էր՝ բռնված
Ազատութեան յերկունքով:

Քսանամյա պատանի,
Լերան արծիվ նետահար,
Քեզ հիվ տվեց տխրանի
Ըմբոստուգթյան հուրը վառ:

Տառապանքը ահավոր
Հողի մարդկանց քրտնասուճն՝
Դրեկ եր քո հոգում խոր
Ըմբոստուգթյան սաղմը սուրբ:

Լենինյան մեծ հանճարի
Արևի տակ բուռն աճեց
Քո այդ վոգլին քաջարի,
Ու պատանի՝ դարձար մեծ:

Այգարացին վողջակեզ
Դարձար, սակայն դեռ քանի՝
Կովի դու մեզ կտանես,
Քսանամյա պատանի:

1985

ԽԱՐՈՒՅԿԻ ՎՐԱ

Ս. Ալահվերդյանի, Բ. Ղարիբջանյանի
յեւ Ս. Մուսայելյանի հիշատակին

Այստեղ, ձորակում այս քաղաքամերձ,
Ձեր դահլճները՝ արնաշուրթ վոխի
Կատարեցին զարշ պղծություն իրենց,
Ձեր շքեղ կյանքը դարձրին մոխիր:

Դուք, վոր ուզեցիք յերկրում ավերակ
Մեր կյանքը շարժել, վարել նոր հունով,
Այրվեցիք արնոտ խարույկի վրա,
Ինչպես վոր այրվեց Ջորդանո Բրունոն:

Դուք նահատակներ դարձաք, միջոտ անմահ,
Վիլաներ մի նոր, վեհ դավանանքի,
Վոր այսօր շողում, վառվում ե անմար,
Վորպես վոգլին մեր այս ազատ կյանքի:

Այն աշխարհը սե, մոռալ, անհողի,
Վոր ձեզ խարույկով դարձրեց նահատակ,
Հիմա, հանճնված մի խղ խարույկի,
Փլվեկ ե արդեն մեր վոտները տակ:

Ու նրանք, վոր ձեր կյանքը մեծագոր
հանձնեցին խարույկին, — այսոր մարած, —
հիթողնեն կյանքում արյունոտ մի շոր
Ու մի սև անուն՝ հավերժ խարանած,...

Իսկ դուք չեք դարձել վոգեսպառ մոխիր,
Վոր մոռացությունը հողմահարի,
Դուք կաք և ամեն մեր քայլափոխին
Հանդիպում եք մեզ մեծ ճանապարհին:

Մեզ հետ եք դուք մեր պայքարում ահեղ,
Մեզ հետ եք ստեղծագործության ժամին.
Մենք ձեր վոգին ենք մեր սրտում պահել,
Վորքն անգոր եր այրել թշնամին:

Դուք դեռ ապրում եք և կապրեք դարեր,
Սերունդների հետ, քանի կապուտակ
Ցերկնքում շողա մի պայծառ արև
Ցեղ կյանք բարախե այդ արևի տակ:

1985

ՍՈՆԵՏՆԵՐ

ԿԱՏԱՐԻՆԵՅՆ

Անցյալի նման ծանոթ, պարզ ես դու,
Ցեղ բաղձալի յես դու, վորպես գալիք,
Առավոտվա պես թեթև, անձկալի,
Վորպես յերեկո՝ ծանր ու խմստուն:

Ցերք աչքերիդ մեջ լուռ խոհն ե նստում,
Կամ խինդն ե հոսում ալիք առ ալիք, —
Լսում եմ չերզը արևագալի,
Կամ մայրամուտի մեծ վեպն եմ թերթում:

Ցեղ ինչ՞ա յես գու, ո՞վ իմ ցանկալի,
Այդքան հարադատ և այդքան ազդուն, —
Ո՛ դու բերել ես քո հետ անցյալից

Ինչ միայն լավն եր, և այն ունես դու
Ինչ վոր տալու յե գալիքն ըղձալի, —
Վաղվա հույզերիս չքնաղ կենսատու:

1982

ԴԱՐՆԵՐԻ ԱՌԱՎՈՏ

Առավոտներ կան, վոր բացվում են բյուր
Դարերի համար և սերունդների,—
Անհուն առավոտ մեծ Հոկտեմբերի,
Գալիք դարերի առատ լուսաղբյուր,
Բացված ժպտում ես կարմիր, համասփյուռ
Մեր մեծ աշխարհի բոլոր ծերպերին,
Ու մեր աշխարհի գյուլթիչ ավերից
Հորձանք ես տալիս աշխարհում հանուր...
Յեւ ողակ-ողակ այս մեր մարտերի
Առավոտների միջով ընթանում,
Դու, վոր մեր յերկրին նոր կյանքը բերիւ,
Գալիքի համար մեր փառքն ես տանում,
Մեր պայքարի մեծ վոգին, անթերի
Ստեղծագործության կորույն անհատնում:

1982

ՆԱՀԱՆՋ

Կան նոր կարոտներ և նոր հույզեր կան,
Նոր բաղձանքներ կան՝ դեռ ինձ անծանոթ,
Վոր վառ գույների նոր ծիածանով
Գոտեորում են իմ աճող ներկան:
Տեսնում եմ արդեն յերգերս չերգած՝
Դրոշների պես հեռվում ծածանող,
Նրանք դաշնում են հոգեբուլիս ձայնով
Իմ նոր հույզերի քայլերգը զնգան...
Յեւ եմ նրանց դեմ սիրտս բաց անում
Վոր տիրեն հույզերն այն նոր աշխարհի,
Ինչ կառուցվում է մեզնով, ինձանով...
Այդ տիրապետման հաղթական պահին,
Իմ ներաշխարհի մի խուլ կածանով
Նահանջում են իմ կարոտները հին:

1982

Այսոր մի ձայն՝ ներքին, մտերմական՝
Աշխատանքի ժամին իմ ականջին
Անբառ խոսքեր ասաց, և բազմաձիչ
Գործի շառաչի մեջ հալլեց, հանդալ...

Սակայն աշխատանքից յերբ տուն յեկա,
Արձագանքը այդ անբարբառ կանչի,—
Նման հեռվից հնչող մի զոզանջի,—
Յերգի մարմին առավ, տողեր հագավ...

Ու փողփողաց աչքերիս դեմ վճիտ,
Վորպես դրոշ կարմիր, վորպես պատգամ,—
Ու չիմացա՝ յե՞րգն եր այն իմ գրչի,

Թե՞ այն գործի վողին, թեք հագած,
Սավառնում եր գլխիս և կանչում ջինջ
Ինձ դեպի մեր գալիքն անկողնական:

1982

Սրտի անհուն տրոփով եմ սպասում
Ամեն գիշեր՝ ձեզ քվող կարմիր լուսալգին,
Անցած որվա իմաստությամբ իմ հոգին
Բեռնավորված՝ նոր որվան ե միշտ վազում...

Մեծ առորյան,—վոր նույնիսկ այս ավազում՝
Շաղախի մեջ նոր կառուցվող այս շենքի՝
Հույզ ե դնում,—իմ սրտի մեջ կրկնակի
Կուտակում ե հազար բաղձանք ու հուզում...

Ահա մղված այդ ուժերից անձկագին
Յեմ ապրելով փոխանցումի փրկում,
Յես փարվում եմ առավոտին այն կյանքի,

Վոր կերտվում ե ամեն վայրկյան քրտնասուն.
Ու տենչում ե հոգիս նրան անհանգիստ
Ամեն վայրկյան, նույնիսկ, նույնիսկ յերազում:

1982

— յՊոետի համար ել չկա յերազ...
Մեր կյանքն ավելի շքեղ է, թովիչ,
Քան բյուր ցնորքի, տենչանքի հովիտ,
Քան հազար սիրո հեքյաթ ու միրափ...

Յեկեր, քնարիդ լարերի վրա
Հնչեցրու յերգը կովի, կորովի,
Յերգի հորձանքով կյանքը հոլովիր,
Միմիայն հովին վոտդ պինդ դրած...»

— «Սակայն, բարեկամ, փոթորկոտ ծովի
Քաղխումների մեջ մեր այս առուրյա,
Պոետի վոգին մաքսուման, կովի

Հզոր թռիչքի սուր թևեր առած
Պետք է վեր թռչի, հաճախ յերգով իր
Տեսնի դեռ անհայտ ափեր վարարած:

Հազարամյա նախնազանգ

Վար հազարամյակն է հիմա կյանքիդ,
Արարատյան աշխարհ, դու հին յերկիր
Անվարձ տքնության ու լացող յերգի,
Լկտի նախնիքների, խրախճանքի:

Յերբ եր, մարդդ՝ վստահ անդուլ ջանքին՝
Գծեց իր առաջին ակոսն հերկի,
Վոր հետո նրան արյունով ներկի
Գալիք ամբողջ բանակն աշխատանքի:

Ո՛ր, քանի՞ դար կովի, տառապանքի
Սերմ ես ցանկի և սպասել բերքի,
Տխրել և սպասել մեծ բերկրանքին:

Դեռ նոր բացվեց պռավոտդ անգին,
Անցյալդ է մի գիշեր, նա նման է յերգի՝
Հերոսական վեպի նախնազանքին:

Նոյեմբերյան կրակ

Տարիներով հեռու յենք մենք գիշերից այն,
Նոյեմբերյան ցուրտ գիշեր, մահադուլժ աշուն
Կյանքն անհույս մի յերգ ուներ սրտմաշուկ՝
Մարդուն դեպի մահ հրավիրող մի ձայն:

Սակայն պայթեց մի ըմբոստ հրացան,
Նավարում շողաց փրկության դաշույն...
Գիշերը քաշեց թևերն արնաշուք,
Կյանք ու առավոտ մեկից լուսացան:

Ու վորտաներից այդ առավոտյան,
Դրոշակներից վառ կենսաշշուկ
Պոետներն իրենց կրակն ստացան:

Կույր հոգիները շատ ուշ իմացան,
Վոր այդ կրակներն, յերգերն հրաշունջ
Անթեղված հյին գիշերում անցած:

1982

Յ
Վերելի լուսառձակ

Տքնություն եյիր, քրտինք ապարդյուն,
Տառապանքի դեմ լոկ լռին բողոք:
Ապա դու քենով լեցվեցիր, վոխով
Ցասմամբ, զայրութով վրիժառու մարգու:

Հետո ընդվզում, կռիվ դարձար դու,
Վեհ ըմբոստության դրոշ փողփողող,
Ապստամբության մեծ սուրն անողորմ,
Վոր միշտ արյամբ ե իր ուղին հարթում:

Հիմա դու կյանք ես և ազատություն,
Դու նոր աշխարհն ես պայծառ, լուսողող,
Յեվ յերգ ես սրտում, և՛ հաց ես արտում:

Գո դեմ գալիքն ե բաց հուրհրատում,
Ու լուսավորված նրա շեկ շողով
Գո վերելակն ես կառուցում անդուլ:

1982

ԱՆԿԱՊՏԵԼԻ ԳԱՆՁ

Թոթափել ե լողիս ազատ բեռը հին,
Յեւ միտք, ե՛ս սիրտ հոշոտող մի դեզին մաղձ,—
Հազարամյա մոլություններն ընչաքաղց,
Վոր դարեդար տիրում եյին աշխարհին:

Պաշտամունքը չունիմ հանդեպ իրերի,
Ձկա նախորդ մարդու տենչը՝ լոսկերաղձ,
Ինձ տրված ե անկապտելի մի նոր գանձ,
Մեծ պարգևը հոկտեմբերյան ուրերի:

Աշխատանքի դու իրավունք սրբազան,
Աշխատության հաճույք վեհ ու կաթոգին,
Վոր տիրում եք մեր աշխարհում անսասան:

Դուք լցրել եք նոր հույզերով իմ հոգին,—
Գանձ անսպառ, անկապտելի, լուսավոր,
Վոր շատանում, մեծանում ե որից որ:

1934

ՅԵՐԿՈՒ ՊՈԵՄ

ԻՐԻԿՈՒՆ

Հայաստանի Ղենիսյան
Կոմյեքիտմիությանը

Նախերգ

Վերջին շինքը մեր գեղեցիկ,
Այս քաղաքի ծայրաթաղի՝
Այն հին շենքն է, յեկեղեցին,
Վորպես պահակ հին կենցաղի:
Վորպես փառքի ավարտ պսակ
Թեև գմբեթն ել չի ցուում
Շեկ ցերեկվա արևի տակ
Կամ իրիկվա ոսկե ծովում.
Իր թևերը գոհ ու միստիկ
Ել չի փռում խաչը նրա,
Վոր քաղաքը հանգիստ նստի,
Ինքն որհնություն թափե վրան:
Նա գլխիվայր ընկել է ցած,
Փշրված է փառքն իր հիմա.
Կարմիր աստղն է վերև ցցված՝
Հին խաչի տեղ մի նոր իմաստ:
Ել չի հնչում կերկեր ու զող
Ժամերգություն ու պատարագ.
Պյունեբական յերգն է հաղթող,
Յերգը ռիթմիկ, հատուկ, արագ:

Յեկեղեցին ակումբ է նոր
 Ողակներին պոռներական,
 Յեկեղեցին նոր չե բեմով,
 Մի նոր կյանքի բեմ է սակայն:
 Ու կարմրաթև աստղի ներքո,
 Բայց շենքի մեջ յեկեղեցու,
 Նոր սերունդը մի նոր հիմքով
 Իր կենցաղն է նոր կառուցում:
 Ու պիտ մի ուր հինը փրվի,
 Հիմքը յեկեղեցու տակ.
 Նոր կենցաղը պիտի փռվի
 Յեւ մահնուր տիրի, խայտա:
 Բայց դեռ վերջում մեր գեղեցիկ,
 Այս քաղաքի ծաղրաթաղի՝
 Այն հին շենքն է, յեկեղեցին՝
 Խառնուրդ հին ու նոր կենցաղի:

Ի Ի Ր Ի Կ Ո Ի Ն

1

Յերեկո. շեկ մայրամուտ.
 Հորիզոն՝ լիճ վոսկեջուր.
 Արևը շիկնած, վարանոտ
 Լողանում է վոսկե լճում:
 Սուզվում է կամաց սահուն
 Արևը վոսկեշեկ ծովում.
 Միայն վարսերն են լուսահյուս
 Ջրերի վրա ծածանվում:

Սուզվում է լեռնածոցում,
 Խեղդվում է արևն հրակ
 Այն վոսկելիճ հալոցում.
 Վոչ վոք չի ոգնում նրան:
 Ու մայրամուտից հետո
 Կապտում է այն ծովը շեկ.
 Կամաց փռվում է դյուլթող
 Մի կապույտ, մուգ կապույտ գիշեր:

2

Ծառուղի. անց ու դարձ է.
 Խառնվել են մարդիկ իրար,
 Ուզում են գնալ, կարծես,
 Արևին փրկելու համար:
 Բայց ուշ է. խեղդվել է նա,
 Կյանք նրան չեն հասցնի.
 Բայց զխոհն, լոր նա գնաց,
 Հրաշափառ կվերածնի:
 Ո՛ր մայրամուտը լավ է,
 Վար արևը նոր հրով գա,
 Բերե լավեր ու լավեր,
 Բերե որեր ապագա...
 Աստղերն են արդեն զուգել
 Հորիզոնն արևակուլ...
 Հաղարտ հոսում են դույզեր
 Անտառից մինչև ակումբ:

Ակումբի բակը մութ է,
 Զույգեր են գալիս, գնում.
 Ակումբում յերեկույթ է,
 Ակումբում «Կարմիր Կնուռ»:
 Ակումբը արդեն լիքն է,
 Լեցվել է բերնե բերան,
 Հորդ է, հաղթ է գալիքը...
 Հին տեղը նեղ է նրան:
 Բայց հո ձեռներ չենք ծալի,
 Վոր նորը ինքնիրեն գա.
 Այսոր այս է ցնծալին,
 Մինչև բերենք ապագան:
 Քերել է պոռնիկ-բյուրոն
 Հավաքել մի տաս մանուկ,
 Հատուկ հրավերով, հյուրով,
 Կազմակերպել է «Կնուռ»

Թնդում է շառաչը յերգի,
 Յերգը «Ինտերնացիոնալ»...
 Վերջացավ յերգն ել վերջին,
 Գալիք սերնդին ձոնած:
 Ակումբից դուրս են թափվում
 Մայրերը,— ժպիտ, հույզեր...
 Մայրերը տուն են շտապում
 Գրկած մանուկներ լուսն:

Մանկիկներ, չիմացաք, այս եր-
 Դեռ ծեսի մի լուրջ հանաք.
 Բայց վաղը հպարտ պիտ առեք:
 «Ձի կնիքի վեգ ֆահանան»:
 Իսկ մենք պիտ ջանանք ելի,
 Վոր այս հին յեկեղեցում
 Չկրկենք հին, ատելի,
 Սին ծեսի և վոչ մի ցույց:

5

Դիշեր ե. լոռթյուն չորս կողմ-
 Դատարկ ակումբը փակած,
 Հերթապահները չորսով
 Անցնում են բակով կամայ:
 —Սը՛ս, շշունջ, փռափսուկ.
 —«Նստիր, դե նստիր, կըծկիր...»
 —Ո՞վ եք, ով, չե՞ք լսում:
 Լուցկի, լուցկի, լուցկի...
 —Կաց, կաց, եյ կաց. փախավ.
 —Փախավ.— Դու պիտի փախչի.
 —Մեկը փախավ.— վճիռ կողմ, տղա...
 —Մեկն ահա, կխամբերկ... աղջիկ...
 —Ա՛խ դու, համ հետ ես դու...
 Յեվա, Յեվա, Յեվա...
 Լոռթյուն. քար լոռթյուն.
 Մեկն սկսեց հեկեկալ, հեկալ

Յեզ անցավ բերնե բերան
Իրիկվա այդ դեպքը չար,
«Ասեղը դարձավ գերան»
Անկյուններում քչփչան:
Գնում են բակն ակումբի
Հաճախ խմբեր մարդկային.
— «Ահա կողքը այս թումբի,
Յետևն այս շիրմաքարի...»
Ու մեկ մեկ ասվում է այն,
Կարծես թե իրենք տեսան.
Ո՛ր, քաղաք գավառական՝
Բուժ ու փուռ ստերի հասան:
Հանուց, ծիծաղ, հանաք,
Նոր մի նյութ դառարկ վեճի
Ու լեզենդներ բամբուռակ...
Լուրը գնաց բջիջին:

Բջիջում նոր եր ընդունվել,
Նրան նոր աշխարհ եր սա.
Անփորձ եր դեռ, անընտել
Նոր տասնհինգ գարուն տեսած:
Իեռ շրջանն հարազատ այս նոր
Վոչ իր նորությամբ, վոչ ել
Տասնուհինգ տարին անցնող
Չեն տվել նրան վոչինչ:

Նա կակուղ, — կակուղ խմոր՝
Նոր եր այդ շրջանն ընկել
Յեզ վորից կենցաղը նոր
Պես կերտել մի պայծառ ընկեր:
Բայց հինը դարան մտած
Դավում է ամեն նորի,
Թեև նա փլվում է փտած,
Բայց ուզում է ապրել նորից:

Տարիներն անցած, ստվեր,
Վորպես ջրախառ գինի,
Նրան արբունք, հափրանք էյին տվել,
Ուզում եր... ինչ վոր բան լինի:
Շնչում եր հաճախ, ինչո՞ւ.
Ինչ-վոր անձանոթ մի բան
Սահում եր մարմնի միջով
Մի անսովոր քաղցրությամբ:
Յերը գարնան շնչով կրակ
Ծաղկում եր յերկիրը շեն
Ուզում եր՝ կրծքի վրա
Գարունը մի բան նշի:
Ու հաճախ մտորում եր,
Տխուր եր կարծես Յեզան,
Յերբեմն նա խորհում եր
Չար լինել, ջարդել մի բան:

Մի որ մոտեցավ նրան
Անտառում ոտար մի դեմք.
— «Բարե՛ ձեզ, որիորդ Յեվա,
Մենք, գիտե՞ք, հին ծանոթ ենք...»
Շիկնեց նա, վռչինչ չեր հիշում.
Ջրմացավ լուրջ եր, թե՛ հեգնեց.
Ու Յեվան, կարծես մշուշում,
Նրան իր ձեռք մեկնեց:
Մի փրփրիկ գրույց, վռչինչ ել.
Պինդ սեղմեց ձեռքը Յեվայի.
— «Ձեք ուզում ինձ հետ իջնել»,
Ասաց նա ժպտով ներվային:
— Վհչ՝ ասաց Յեվան. Ու նա իջավ.
— Նորեկն ընկեր եր, հին ծանոթ եր սա...
(Ուզում եր բարկությամբ ճշտել)
Բայց ինչո՞ւ «որիորդ» ասաց...

Այնուհետև վրձակ անել.—
Յեվան ուր ուզե՞ր գնալ,
Ճամբի վրա նրան եր
Հանդիպում անակընկալ:
Հաճախ անտառում նստած
Տեսնում եր՝ մոտեցավ կամաց,
Ժպտաց, բարեկեց վստահ...
Ինքն ել ժպտում եր ակամա:

Անցել եր շաբաթ. (ամառանոց, ամառ)
Բայց ալդքան բավ եր մեկեն,
Վոր Յեվան յերբ տուն դառնար,
«Ուղեկից» ունենար մեկին:
Մի շաբաթ միայն, և ահա,
«Ակումբում կարմիր կնուք»,—
Կարդում են նա ու Յեվան,
Իրիկունն ակումբ գնում:

III ԲԱՆԻՋՈՒՄ

1

Բջիջի գանգակ նիստը
Բաց հայտարարեց կարոն.
Թեև արտաքուստ հանդիսա եր,
Բայց այլովում եր ներքին պայքարով:
Ընկերները լուրջ ու խոհուն
Սպասում հյին ակընդետ,
Ծանրությամբ հյին խորհում,
Ո՞վ պիտի խոսի հակառակ, դեմ:
Ամեն մեկը վորոճում եր
Միայն մի միտք հրատապ,
Ինքն իրեն վորոշում եր,
Թե ինչ վճիռ պիտի տա:
Ու ահա սեղանի վրա
Կարոն այդ հարցը հանեց.
Բացվեց վարագույրը մռայլ,
Սկսվեց տաք բանավեճ:

—«Հեռացնել, նրա վարքը
Ամենքիս վարկաբեկեց».
—Այդքան է միայն մեր վարկը
(Սա խոսքն ուրիշ կողմ թեքեց), —
Ձե՞ր ընկնի մեր վարկը, յեթե
Մենք հանենք խակ վորոշում
Ու մեր ընկերը նետենք
Փողոցի ցեխում, փռշուտ.
—«Ի՞նչ ունենի Յեվան. ի՞նչ գործ,
Ո՞ւմ հետ. ի՞նչ աստիճան, մինչ այն...
Հիմա ել թող գնա գլխիկոր,
Ուր յերթա այն տղան մեղչան»:
—Վոր պոռնիկ դառնա անողորմ
Փողոցի նեխված ճահճում.
Այդպե՞ս է մեր կենցաղը նոր
Հին կենցաղի դեմ մարտնչում:

—Ընկերներ, ասաց Կարոն,
Մի ընկեր զոհե՞նք հսին.
Կոմսոմոլը պայքարող՝
Նախապաշարմունք չունի.
Նախապաշարմունքը վատ
Պետք է թողնենք անցյալին:

—«Գալստը դեռ ոտար է շատ
Քո ասած նոր կենցաղին»:
—Մի անփորձ ընկեր հսից
Խարված է, պետք է միթե
Հեռացնենք մեր շարքերից
Մատի շարժումով թեթեւ:
—Թողե՛ք թող խոսի ինքն էլ,
Առաջարկ. իսկ ո՞վ է դեմ.
—Լուսթյուն, լուսթյուն, ընկեր,
Յեվա, խոսքը քեզ. խնդրեմ:

Նա ուղեց բարձրանալ տեղից
Հզարտ ու ինքնավստահ,
Բայց շուջը թվաց նեղիկ,
Ու ճնշված մնաց նստած:
Առաջին ամոթի նման
Գլուխը կախ եր, մռայլ.
«Առաջին մեղքն» իր ծանրությամբ
Ծռում եր վիզը նրա...
Ուղեց ինչ վոր բան ասել
Ու կարծես ասեց մի բան.
Ո՞վ լսեց. վոչ վոք չլսեց,
Ու վոչինչ չասաց Յեվան:
Ու... դարձավ կրկին մեղսախույզ
Սուր հայացքների հետան.
Նա վոր ծաղիկ եր ծիծաղուն,
Նոր տասնհինգ գարուն տեսած:

— «Վիճելու ել նյութ չկա».
 Մի քանիսն ասեցին արագ,
 մե բազմը մատաղ աղջկա
 Բարձրացավ մատներին վրա:
 Ձեռնպահ վռչ վռք չեղավ.
 Դուրս հանել. կամ խիստ բողոք:
 — Ո՛ր, ի՞նչ եր այս վճիռը խախ.
 Աղջկան նետել փողոց.
 — Ինչո՞ւ անպայման փողոց.
 Ո՞ւր ե այն սղան հարուստ,
 Թող գնան, հեգնեց, փողով
 Մտեղծեն կարգին ապրուստ...»
 — «Կարծում ես անո՞ր ե, անց ե կենում».
 Վճռեց մի շարժում մատի.
 Հարցը գավկում ե դնում.
 Գավկումն ել պիտ հաստատի»:

IV ԲԱՆՎԱՆՈՒՆ.

1

Ընկել եր քաղաքում շշուկ.
 Դարձել եր փաթաթան մատի,
 Թե՛ «կոմսոմոլն ել դուրս ե քշում»
 Աղջկան այն դեռատի:
 Վերադարձի չկորչի նա,
 Ձհասնի ալիլի վատին,
 Ասացին, պետք ե գնա
 Ու գործը հանձնի գատի:

Այս ե, միայն մի պահանջ՝
 Մնացած վերջին ուղին,
 Պիտք ե դատով անհանձն
 Աղջիկը հանձնել տղին:
 Թե չե, այն ո՞վ ե, վոր
 Կառնե աղջկան «ապրած»
 — «Կմնա նա տանը իր հոր.
 Վորպես ցեցակեր ապրանք»:

2

Կգնանք գործը դատի՝
 Թե հերոսն այն հնածին
 Չծղվելը սուս ու հանդարտիկ
 Հաջորդ ուն իսկ արկածի.
 Յեվ, վորպես պատիժ յերկուսին,
 Մի մահի՞ճ կլինելը առաջարկ,
 Յերկուս տալը ամուսին՝
 Կապված գիպվածով մի չար:
 Ու չանցած յերկու ամիս,
 Դե՞ «գիպվածը» չմարսած,
 Բեմ յեղինը այս անգամին
 Վերջնական... ապահարդան:
 Թե՛ այլ յեղը, լուծում ուրիշ
 Պիտի այս գործն ստանալ.—
 Հերոսը մի յերկու տարի
 «Նստի» ու... հանգստանալ:

Բայց հերոսը արկածի,
Հենց դեպքի հաջորդ յերեկոն,
Իր տանը հանգիստ պառկած եր
Գոհ տարած. «հաղթանակով»:
Վերադարձել եր քաղաք,
(Վոր այնքան հեռավոր չեր)
Ուր կան դեռ անկյուններ տաք
Անհայտ մնացած վորջեր,
Դարձել եր քաղաք, վոր ջանա
Ապրելակիրպն իր յերկարել.
Վոր կյանքը տիղմով լճանար,
Ճնշված կողերով քարե,
Կարծում եր կենցաղը նոր
Մի ափ ջուր ե ճահճի յերեսին.
Իսկ ինքը ընկած ե խոր
Ու վռչինչ իրեն չի հասնի:

■

Յերբումն ել նա... վիճում եր,
Մարդկանց դեմ բաշկ զազազած.
— «Հա, նորը, նորն ել ինչո՞ւմն ե...
Յերբ չկա սերը ազատ»:
Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ պիտի նա
Ելի անկարելի գնով,
Հնի պես ճգնի տիրանալ
Ամեն մի դյուրթիչ կնոջ:

Ինչո՞ւ չսիրի ազատ
Հենց սիրած հանդիպողին,
Իսկ յերբ վոր մարմնին հասավ
Փնտրի մի նոր անկողին...
Ու նա պնդում եր թե՛
«Այդ ե կենցաղը գալիք որվա»,
Ինչո՞ւ ախոր այս խորթ ե»,
Փնչում եր նա վրդովված:

■

Նա այդ եր պնդում, այն ինչ
— Վորպես անտառում խոնավ
Փթած տերևների միջից՝
Հնի ավիշով սնած,
Յելնում ե զվարթ ծիլ առ ծիլ
Ծառերի սերունդ մի նոր.—
Բացվում ե կենցաղը նորածին
Պաշարված փթած հնով:
Բայց որվա արևը շեկ
Ժպտում ե ծիլերի աճին,
Վոր վաղը ընձյուղներ քշեն
Ու կյանքը շքեղ կանաչի...
Տերևները մզված ու զեջ
Հանկարծ լուռ, տխրաթուխիծ
Կտհսնեն՝ փռված անվերջ
Մի անտառ սաղարթախիտ:

1

«Բջիջի զոնփակ նիստը
Փակված է» — ասաց կարոն,
Վոր արտաքուստ հանգիստ էր,
Բայց այրվում էր ներքին պայքարով:
Ուզում էր մնալ նստած
Ու մենակ լինել մի րոպե.
Վոր սիրտը դադարնի չփնդատար,
Վոր ազատ ու լայն արտփեր...
Յերբ դուրս էր յեղնում աղամա
Միջանցքից դեպի լայն մի բակ,
Թվում էր՝ սրտից ամպաված
Պիտ պոսթիկար ուշացած մի բան:
Ուշացած. բայց ով առարկեց,
Վոր այլևս հասնել չի կարող.
Ու սիրտը հատու զարկեց,
Ու արագ քայլեց կարոն:

2

Իրիկվա վճռից ել հատու
կարոն վճիռն իր հանեց.
Թեև նույնպես իր սրտում
Յեղել էր պայքար, բանավեճ:
Մտքերի մաքուր քամին
Գնել էր մշուշը մռայլ,

Վոր հնուց մնացած անմիտ
Ծանրացել էր մտքի վրա:
Ու սրտից մշուշը կաթնաթույր
Քշվում էր, շնու հեռանում.
Բացվում էր լիճ մի մաքրաջուր
Ու... լողում էր Յեվան նրանում:
Ու ելի զղաց կարոն,
Վոր խոսքը դատարկ է, սին,
Վոր պետք է գործի պայքարով
Քայքայել ֆետիշը հին:

3

Վաղուց էր. լուսեղեն մի կարթ՝
Ցուրումով ճառագայթի
Ու... կարոյի սիրտը կը թալտալ
Կախված լուսեղեն կարթից:
Վաղուց էր Յեվան նիզակել
կարոյի սիրտը անդրահ,
Բայց կարոն չէր խիղախել
Միրո խոսք ասել նրան:
Գտել էր, վոր դեռ շուտ է,
Թող նորով Յեվան ամբաս.
Ու կամքով իր քշում էր
Հույզերի հոսանքը նա:
Իսկ հիմա որն էր հերթի,
Վոր կարոն ամեն ինչ բանա
Ու «մեղան» հնի կոկորդին
Դնի մի բացված դանակ:

Գալիքի շող-շող ունգերով
 Պայծառ եր դեմքը Կարոյի,
 Աչքերում ինչ վոր բան կար գերող
 Հմայքը վաղվա կարոտի:
 Զգում եր կրկին Կարոն՝
 Հանձնված քաղցր անուրջին՝
 Վոր չկա վռչինչ խանդարող,
 Վոր իրենց սիրը չի կորչի:
 Թող շուրջը լինի փսփսուկ
 Յեւ կամ բաց ճակատ պայքարի,
 Կկորչի փսփսուկը քսու,
 Կհաղթե իր կամքը արի:
 Ու տեսնում եր պայծառ Կարոն
 Իր առաջ փռված ճամբան,
 Ու տանում եր առաջ պայքարող
 Իր վճիռն հատու, հասապան:

Զգում եր Կարոն, մի անկեղծ
 Հավատով, համոզմամբ լեցուն,—
 Հարցը վոր կոմիտե տարվեց՝
 Կստանա ուրիշ լուծում:
 Կհաստատվի՞ միթե
 Այդպիսի սխալ վորոշում
 Կոմյերիտմիության կոմիտեն,
 Ո՛ր վռչ, կրեկանի անշուշտ:

Այն ժվ եր վոր ճիշտ ասաց՝
 «Ձի վճռում շարժումը մատի,
 Կյանքն ունի վճիռ անասան...»
 Կոմիտեն չի հաստատի...»
 Յեւ այդ համոզման հենած
 Հանեց վճիռներ և այլ
 Ու հանգիստ քայլերով, մենակ
 Նա գնաց դեպի Յեւման:

ՎԵՐՋԵՐԳ

1

Վերջին շենքը մեր գեղեցիկ,
 Այս քաղաքի ծայրաթաղի
 Այս հին շենքն է, յեկեղեցին՝
 Մռայլ պահակն հին կենցաղի:
 Յեկեղեցին ակումբ է նոր
 Ողակներին պոռներական,
 Այդ հին շենքը նոր չե բեմով,
 Մի նոր կյանքի բեմ է սակայն:
 Հին ժամտունը և նոր ակումբ
 Խառնվել են իրար հիմա,
 Պայքարում են մի նորագույն
 Յեւ մի հինցած, գիշուկ իմաստ:
 Գիտենք—հինը պիտի փլվի,
 Հիմքը յեւնի արևի տակ,
 Նոր կենցաղը պիտի փռվի
 Յեւ ամենուր տիրի, խայտա...

Դրիկուն, դու իջել ես
 Հին յեկեղեցու վրա.
 Ներսում մոմերը շիջել են,
 Հողկարք ե անկրակ:
 Վորպեսզի, ով չենք դու հին,
 Քո հողկարքը չ'երկարի,
 Ու հողկարքիդ ժամին
 Չունենաս տենչ պայքարի,—
 Մենք խրել ենք արդեն
 Սրտիդ մեջ դառնակսկիծ
 Աստղը սույրսայր, հնգաթև
 Հենց այս գմ եթի գլխից:

1925

ՓԵՆ ՇԱՊԻԿԸ

ԱՊՐԱՅԻՍ ՆԱՆՇԻՐԻ

Անան չար քամին, շաչուն, սառ քամին
 Սուրում, սրվածում, սարսուռ ե փռում,
 Կարծես հազար տեղ հենց մի անդամից
 Դանակներ, սուսեր, սուրեր են սրում:
 Դեղին տերևներ՝ անթիվ անհամար,
 Պարտված դորքի պես գերի խուճապին,
 Չվում են անկարգ, փախչում քամահար,
 Ունկընդիր միայն սոսկումի չափին...
 Բոթարեր, խոժոռ նայիրյան աշուն
 Ամեն տեղ սուլում, դուլում ե փռում,
 Կարծես հազար տեղ սրում են դաշույն,
 Հազար տեղ սուրսայր սրեր են սրում:

Արշավ... Բաղխմ կարա Բեկիր փաշան
 Կարսը առավ, առավ առանց կըռվի...
 Ել լինչ կռիվ, բանակ, զինապաշար...
 Ինչ դրոշ կա՝ թող գա գետին փըռվի...
 Ով չմեկնեց խաղաղ հաշտության ձեռ,
 Թող պարտության ճերմակ դրոշ պարզե...
 Նայիրյան ցուրտ աշուն, ձմեռ, ձմեռ.
 Պաշտպանության ժանդոտ գորշ հրազեն...

Արշավ... Գազիմ կարա Բեկիր փաշան...
 Խուճապ ու կրկին խուճապ, ո, կրկին
 Տունդ այրիր, փախիր դու անպաշար,
 Մահը արշավում է, հոգիդ փրկիր...
 Գաղթ: Հայկական սայլերը ճըռնչուն,
 Յեզներ, գոմեշներ՝ կրիայի քալով,
 Մահը գալիս է, դու դարձիր թռչուն,
 Թե չես չես աղատվի յեզան սայլով:
 Մարդը կիսամարդ է, կիսագազան,
 Վախն է միայն, վախն է հիմա սրտում...
 Ահա լեղապատառ ու մահասատո
 Փախչում է մայրը՝ նետած վորդուն...
 Գաղթ է: Խուճապ է: Պարտության սեւավ:
 Սավառնում է հսկա մի գիշատիչ թռչուն:
 Ձեռն աղատվելու հայկական սայլով:
 Ձուր ես յեզների վրա մռնչում:

Գյումրու կայարան... վաղն, արշավույսին
 Նա յե աղատվում, ով նստեց գնացք...
 Մի կերպ բարձրացիր կողքինիդ ուսին
 Ու քեզ վազոն նետիր ուղադնաց:
 Ով վոր մնաց՝ մնաց մահի բերան,
 Իսկ մահն արշավում է փախիր, փախիր...
 Մագլցիր գոնե վագոնի վրա
 Միրտդ չալայթի թող մահի վախից:
 Այս արհավիրքում առանց մայրիկի,
 Փոքրիկ, քրոջ գտնեյիր գոնե...
 Կյանքն ելի քաղցր է, դու մի ընկրկի,
 Մտիր, թագնվիր տակը վագոնի:

Ո՞ւր ես գնում, գնացք, հւր ես տանում
 Խուճապի ալիքը... կիջեցնեն գնացքից.
 Վոչ մեկը տեղ չունի վրաստանում:
 Վոչ մեկը չունի ազատ անցագիր...
 Քոլագերան: Հետո՝ «չեղոք Լոռի»:
 Հիմա սրտոտ է պահակը վախկոտ,—
 «Իջեցրեք, վա՛ր իջեցրեք բոլորին,
 Ով անանցագիր նստել է վազոն...»
 Վագոնի տակից, փոքրիկ՝ դուրս չգաս,
 Չհաղաս, կուլ տուր քո մաղձը լեղի:
 Թեքիրդ ուժ տուր, յեղիր դգասա:
 Ահա գնացքը կշարժվի տեղից...

Արթուն հսկիր, չար աչք, արթուն յեղիր՝
 Քանի կա կյանքը, արևը ծագող,
 Մահից փախչողը կարող է տեղին
 Մողոսկել նույնիսկ ասեղի ծակով,
 «Հանցանք՝ խիստ պատժի արժանի», սակայն
 Արդար, արդար ու սրբազան «հանցանք»—
 «Չեղոք գոտուց» այնքան մարդիկ, այնքան,
 Անբեւոյթ կերպով սամանն անցան...
 Վագոնի տակից, փոքրիկ, կամացուկ
 Մողոսկիր, արագ դուրս յեկ, մի մնա,
 Սառնում ես արդեն, ցուրտ է մահացու,
 Հենց այս առաջին շեն գյուղը գնա:

1 ԱՆՔՈՒՆ ԱԶՔԵՐԸ

Հանդերում չէա ել հովվի կրքակ.
Հանդերն ու արտերը թափուր, թափուր...
Դեղնած, սպրդնած դաշտերի վրա
Յերկինքն իր ճերմակ թախիծն է թափում:
Հանգչում և գյուղը: Ամեն տան գրան
Մռայլ կանգնած և աթարի մի գեղ՝
Վոր գլխին ճերմակ փափախը դրած՝
Մի յափընջավոր պահակ և ասես:
Ամեն խրճիթից ու ամեն տընից
Մե ծուխն և բղխում պալան-պալան,
Ու քամին ծուխը կտրի բերանից
Խլում, քշում և, վորպես թալան:

Ճնշիչ ու ծանր գիշերն և նստում,
Յեվ ամբասնում են գյուղում փակ ու նիզ,
Այստեղ ու այնտեղ շներն են վրնդստում.
Բամին ծեքծեքում և դուռ ու տանիք:
Իրար են փարվում քամի, մութ ու ձյուն.
Յեվ նրանց գրկում վախկոտ, կիսաթաղ
Ճրագներն են լուկ հատ: Կատ առկայծում,
Ինչպես գալերի աչքերը խարդախ...
Խրճիթից խրճիթ Մորփեռոսն և շրջում,
Բաշխում և ծանր յերազ ու ցնորք:
Յեվ կարծես գյուղում վոչ վոք չի շնչում,
Անեացած են ահով ու քնով:

Գյուղի կենտրոնում սակայն դեռ անքուն
Ճրպճրպացնում են աչքերը պղտոր
Դինետունը գաղջ, տամուկ ու տաքուկ,
Յեվ նրա տերը՝ մշտարթուն Բրդդոն:
Ուռչում—իջնում և դեռ տիկը գինու,
Վորպես վիթխարի, ալանդակ մի ծիծ,
Ծորում և, ծորում անվերջ, անհատնում
Թթվաշ ու կարմիր կաթը նրանից:
Ու մազնխապող սեղանին կպած
Դեռ մի քանի մարդ թասեր են քամում,
Զրույց են անում զվարթ, սրտաբաց,
Ուղք չեն դարձնում կատաղած քամուն:

Անկյունում կանգնել և րատրակ Համզոն,
Թոչնած նայում և Բղդոյի թասին,
Սպասում և, վոր գինու նոր թասով
Բղդոն հրամայի, մի նոր բան ասի:
Նա ցանք և թափում, իրեն ստիպել
Անքթիթ նայել, հրամանը վորսալ:
Բայց վիզը՝ թռամած տանձի կոթի պես,
Զի կարող պահել զլուխը պարզած:
Իզուր և նայում ճրագի բոցին,
Գունը աչքերից նրանով քշելու...
Ախ, ի՞նչ կլինի աչքերը գոցի,
Վոր չձակասվեն անպուր փշերով:

Հավդոյին թվաց, վոր ահա այս եր
Միակ յերազած ցանկալի բախտը,

1 ԱՆՔՈՒՆ ԱԶՌԵՐԸ

Հանդերում չկա ել հովիի կըրակ.
Հանդերն ու արտերը թափուր, թափուր...
Դեղնած, սպրդնած զաշտերի վրա
Յերկինքն իր ճերմակ թախիժն ե թափում:
Հանգչում ե գյուղը: Ամեն տան դրան
Մռայլ կանգնած ե աթարի մի գեղ՝
Վոր գլխին ճերմակ փափախը դրած՝
Մի յափընջափոր պահակ ե ասես:
Ամեն խըրճիթից ու ամեն տընից
Սե ծուխն ե քղխում պալան-պալան,
Ու քամին ծուխը կտրի բերանից
Խլում, քշում ե, վորպես թալան:

Ճնշիչ ու ծանր գիշերն ե նստում,
Յեվ ամբանում են գյուղում փակ ու նիզ,
Այստեղ ու այնտեղ շներն են վընգստում.
Բամին ծեքծեքում ե դուռ ու տանիք:
Իրար են փարվում քամի, մութ ու ձյուն.
Յեվ նրանց գրկում վախկտա, կիսաթաղ
Ճրագներն են լուի հառ հառ առկայծում,
Ինչպես գալիերի աչքերը խարդախ...
Խրճիթից խըրճիթ Մորփեռոսն ե շրջում,
Բաշխում ե ծանր յերազ ու ցնորք:
Յեվ կարծես գյուղում վոչ վոք չի շնչում,
Անհասցած են ահով ու քնով:

Գյուղի կենտրոնում սակայն դեռ անքուն
Ճրպճրպացնում են աչքերը պղտոր
Դինետունը գաղջ, տամուկ ու տաքուկ,
Յեվ նրա տերը՝ մշտաթթուն Բրդգոն:
Ուռչում— իջնում ե դեռ տիկը գինու,
Վարպես վիթխարի, այլանդակ մի ծիծ,
Ծորում ե, ծորում անվերջ, անհատնում
Թթվաշ ու կարմիր կաթը նրանից:
Ու մագնիսացող սեղանին կպած
Դեռ մի քանի մարդ թասեր են քամում,
Զրույց են անում գվարթ, սրտաբաց,
Ուռք չեն դարձնում կատաղած քամուն:

Անկյունում կանգնել ե րատրակ Համդոն,
Թոշնած նայում ե Բրդոյի թասին,
Սպասում ե, վոր գինու նոր թասով
Բրդոն հրամայի, մի նոր բան ասի:
Նա ցանք ե թափում, իրեն ստիպել
Անքըթիթ նայել, հրամանը վորսալ,
Բայց վիզը՝ թոռած տանձի կոթի պես,
Զի կարող պահել զուխը պարզած:
Իզուր ե նայում ճրագի բոցին,
Բունը աչքերից նրանով քշելու...
Ախ, լինչ կլինի աչքերը գոցի,
Վոր չձակոտվեն անպուր փշերով:

Համդոյին թվաց, վոր ահա այս եր
Միակ յերազած ցանկալի բախտը,

Յերբ Բղդոն մի կողմ հրելով Թասը,
Յերկար հորանջեց՝ ճքնելով վախտ ես:
Սեղ սնին կպած հյուրերը՝ չուզելով
Մի կերպ պոկվեցին տարտամ ու անկամ...
Համզոն դուրս յեկավ քաղցր հուշերով,
Յեվ գյուղում վերջին ճրագը հանգավ:
Դրսում քամին է սլանում, սուրում,
Գյուղն անից, ասես, լսել է, մնջել...
Համզոն քնած է յեղան մսուրում
Յեվ յերազում է, ով գիտե, ինչե՛ր:

Ինչ վոր տեսել է, ապրել, զգացել՝
Նորից տեսնում է Համզոն յերազում.
Քմահաճ բախտը դրանով գուցե
Համզոյին անվերջ տանջել է ուղում:
Քունը դառնում է ծանր մղձավանջ,
Քամու վոռնոցը թվում է նրան
Խիլագար աղմուկ, անհույս ճիչ ու կանչ
Հուսահատ գողթի կույր ճամբի վրա...
Ձարթած խորհում է մսուրում այդ մութ՝
Աչքերը հռած դեպի առաստաղ.
Վերից նայում են անիմաստ ու բռն
Յեղան աչքերը, ինչպես սառած աստղ:

Ու միտք է անում պատանի Համզոն,
Մոտիկ դեպքերը սարսուռով հիշում,
Անցած օրերի ցավի դեմ անզոր՝
Դեպի գալիքն է մըտքերը քշում:

Արդեն հասել է մի կտոր հացի,
Բայց այսպես ապրել, յեղան մսուրում...
Ո, վոչ, յերբ կանաչ գարունը բացվի,
Այլևս Համզոն չի մնա այս օրում:
Ինքը, վոր այնպես խելոք բուն արեց
Յեվ մինչև հիմա պահում է թաքուն,
Կարող է նորից մի բան հնարել...
Առայժմ բավ է մսուրը տաքուկ:

II ՀԱՐՑՆԵՐԻ ՀԱՆԳՈՒՅՑ

Կյանքն այսպես չարքաշ՝ մահվան համազոր,
Գոնե ձմեռը յե՛րբ պիտի անցնի,
Իր ցավի մասին ճամ պատմի Համզոն,
Մի բարի խորհուրդ ունի՞ց հարցնի:
Բղդոյի շունը յերջանիկ է, քան
Բղդոյի բատրակ Համզոն այս գյուղում:
Յերեկն անդադար հաղար գործ ու բան,
Գիշերն ել անքուն մզլած նկուղում...
Ել ով կա գյուղում իրենից լացի,
Վոր այդպես չարքաշ սե հաց է ճարում:
Ո՛, նրանք շատ են, արի՛ հասկացի՛ր
Վորքան բատրակ կա ամբողջ աշխարհում:

Լսել է Համզոն, վոր Հայաստանում
Արդեն հանգիստ է, վոչ կռիվ, վոչ գողթ.
Լսել է Համզոն, բայց չի հասկանում՝
Վորտեղից պիտի գար այդպիսի բախտ:
Իսկ գինետանը ծորում եր պղտոր,
Փըրփըրուն գինին թասերում անհագ...:

— Բողբիկները, ասում եր Բղդոն,
Քանդել են յերկիրը հիմնահատակ...
Բատրակը ուրիշ մի խոսք ե ասում,
Ուրիշ խոսք՝ ասողն հարուստ ե յեթե...
Ա՛խ, ձյուն չլիներ, տես ինչպես Համդոն
Անձամբ պիտ գընար ճիշտ խոսքի յետե:

Կարմիր դրոշը բոբը ծածանվում ե...
Նրա հմայքը հասնում ե, թռվում,
Ու անտես մի ձեռք համառ ցանում ե
Հաղթության սերմեր արգավանդ հողում:
Յեվ գյուղում, ասես, անտես մի խլուրդ
Քանդում ե անդուլ արմատ ու հիմեր...
Իսկ այնտեղ, մոտիկ լեռներում այն լուրթ
Արդեն թընդում ե հաղթական հիմեր:
Իրարանցումը՝ փոփսուկից խուլ՝
Աճում ե, դառնում ե սպառնալի...
Հիմքն ուրույնում ե, խարխուլ ե, խարխուլ,
Չկա փրկության վոչ մի բանալի:

— «Սպիտակ արջը դալիս ե կրկին» —
Խոսեց ժողովում վարժապետ Տիգրան,
Հիմա ավելի կատարի լլվիկ...
Թողնելու յե մեզ միայն վարտիկով:
Ինչ ունենք չունենք պիտ սրբի, տանի
Բողբիկ հորդան... յես պարզ եմ ասում՝
Ինչ որի հասցրին մեծ Ռուսաստանին,
Նույնը պիտ անեն այստեղ, Կովկասում:

Պիտի կորցնենք տուն, նստուս ու կին,
Յեթե անտարբեր մրափենք հիմա,
Ամենքս, վորպես մի սիրտ, մի հոգի,
Պատենք պիտ կապենք թշնամու դիմաց».

— «Վարժապետն, անշուշտ ճամարիտն ասաց,
Գալիս ե նորից մեր հին թշնամին» —
Յեվ կուլակ Բղդոն թընդյունով հազաց,
Ապա ծոր տվեց բառեր մի առ մի. —
Ծառը ընկնում ե կացնի հարվածից,
Կացնի կոթն ել հենց նույն այդ ծառից ե...
Այդ դրսից յեկող թշնամուց բացի,
Մեր ներսում ունենք թշնամի գուցե:
Դըրսի թշնամուն տեսնում ենք հիմի,
Կըռվի դուրս կգանք, անվախ դեմ առ դեմ:
Հապա ի՞նչ անենք, յերբ մեր թշնամին
Հենց մեր ներսից ե պայթեցնում բերդը»:

— «Խոսքը տալիս եմ տեր հայր Խաակին»,
Ու տեր Խաակը բաց արեց ժանիք. —
«Նղովյալ լինի ցեղը Վասակի
Յեվ ազգակործան վատ Մեհրուժանի...
Մեզ պահապան ե աչքը աստծու,
Յեվ մեզ առաջնորդ՝ աչքը Գրիգորի,
Թող անհետ կորչեն կըրքերը գըծուծ,
Համերախ դիմենք վճռական ուրին»...
Ու բարձրացնելով խաչը վոսկեղոծ
Հանդիսավոր ու կերկրածայն
Մարգարեացավ քահանան հայոց՝
— «Խաչն ե զորավիգ մեր մեծ հաղթության»:

Հսում եր Համզոն խոհուն, ուղադիր,
Վորոճում մըտքով խոսքերը խըրթին:
Մի բան հասկացավ քչից ու շատից,
Բայց այնքան բաներ մնացին մթին:
Ինչո՞ւ չխոսեց մի բառրակ, հովիվ,
Կամ մի գեղացի, աղքատ, հասարակ...
Են հիվ, ի՞նչ գոռաց անդից-ժողովից,
Նախագահն ինչո՞ւ նրան դուրս արավ...
Համզոյի զլխում հաղար մի հարցում՝
Անձրևի նման բուռն տեղացին...
Այդ մասին արդե՞ք ի՞նչ ե մտածում
Պարզ ու հասարակ աղքատ գյուղացին:

III ՓԲԿՈՒԹՅԱՆ ԳԻՇԵՐ

Համառում ե ցուրտ փետրվարը դեռ,
Որերը միզոտ վոստայն են սարգի,
Այդ վոստայնի մեջ գյուղը կիսամեռ
Թըպրտում ե դեռ, սպասում մարտին:
Սպասում ե ե Համզոն նոր դարնան՝
Որերից զժգոհ, կարիքին հլու,—
«Գարնանը պետք ե յետ վերադառնամ,
Հույս ունեմ կորած մորս գտնելու»:
Գաճաճ ամիսը յերկար ե, անծայր,
Ձմրան կարճ ուրը թվում ե տարի...
Բայց յերկինքն ասես, բացվում ե պայծառ:
Ու ցածանում ե դեղը աթարի:

—«Սաքո ուզում եմ Բղդոյի մոտից
Ընդմիշտ հեռանալ, Ալեքսոլ գնալ,
Սպասում եմ քիչ քամին հանդարտի,
Ճանապարհներում սկսվի ձընհալ»:
—«Հավ չես մտածել, շուտով հենց այստեղ
Կյանքը կփոխվի, Հայաստանի պես,
Ժպտալու յի մեզ բախտի նոր ասող,
Մի քիչ դիմացիր, զոչալ պահիր քեզ...
Համզոյին թվաց թե դա յերազ ե,
Յեվ հենց վոր Սաքոն հեռացավ վռազ,
Համզոն, Սաքոյի սովերն եր ասես,
Շարժվեց նրա հետ, հետևեց նրան:

—«Համզո, դու ժիր ես, զոչալ ու սրտոտ,
Կարիքի բովում թըրծվում ես դու,
Ու քեզ քամելով եդ կուլակ Բղդոն
Հասունացնում ե քենը քո սրտում:
Բայց փոքր ես դու դեռ ե ուժդ պակաս,
Տարիքդ ի՞նչ ե,—տասնումեկ տարի,—
Դեռ պիտի աճես, զորանաս ու դաս՝
Պատանի լինես մեր մեծ պայքարին:
Հիմա տուն դարձիր, ձյուն ե ու քամի...»
Ասում ե Սաքոն հանդիստ խրատով:
Ախ, այդ ջերմ խոսքը լավ բարեկամի՝
Շատ ծանր եր թվում, սիրտը թրատող:

—«Ջարկում ե արդեն ժամն որհասական.
Վերջին պայքարը կյանքի ու մահու,
Թշնամին արթուն հսկում ե, սակայն
Իր վերջին բողբեն դեռ չի կուհում:

Յեւել են վոտի և՛ քաղաք, և՛ գյուղ
Տիրող լծի դեմ անհաշտ, հակադիր:
Յեղնում ենք և մենք վստահ, աներկյուղ
Ու միանում ենք կարմիր ճակատին:
Մեր այս կովի մեջ դաժան ու արդար
Հենց մեր ոգնութեան առաջին ձայնին՝
Կարմիր բանակը միշտ յեղրայրարար
Պատրաստ է պահում փողը հրացանին»...

Գիշերը հսկա մի թխտի հանգուցն
Թեւորն է փռել գյուղերի վրա
Ու սավառնում են ամպերն յերկնքում,
Վորպես գիշատիչ ուրուրի յերամ:
Մռալ է մութը՝ գաղանիքին գիտակ,
Ասես, կրում է յերկունքը ցավոտ,
Յեւ սե գիշերվա ծոցում սպիտակ
Խլրտում է մի կարմիր առավոտ:
Ու հորիզոնի լեռների ուսին
Արեւ, վորպես կարմիր աքաղաղ,
Պիտի բարձրանա, շեկ արշալույսի
Յերգավ գարթեցնի և՛ գյուղ, և՛ քաղաք:

Դեռ խիտ է մութը, բայց շեկ մի խոստում
Փռված է արդեն սարերի վրա...
Մութ խրճիթներից դուրս են սողոսկում
Սիւս ստվերներ տենդագին արագ:
Գյուղի ծուռ ու մուռ նեղ փողոցներում
Ճռում է ձյունը անդգույշ յերթից,
Ճերմակ գետինը վիտում է, յնում
Սև ստվերների շարժումից, տենդից:

Տեղատեղ ձայներ են ծնվում ու լռում.
Ապա փռվում է փսփսուկ մի խուլ,
Զգացվում է մի զըսաված զըրգում:
Ու... շնահաչը փռվում է գյուղում:

Համզոն չի կարող աչքերը գոցիլ,
Շրջվում է մեկ այս ու մեկ այն կողքին.
Այս գիշեր մի բան կատարվի գուցե,
Սպասում է նա նոր բախտի շողքին:
Սպասում է և... Իջնում են կամաց
Կռակը ծանր յերազի բեռով.
Ու սավառնում է համզոն ահամա
Յեզան մսուրից հեռու, շատ հեռու...
Հանկարծ մի պայթյուն, կրկին ու նորից.
Յեւ արձագանգից մութ գոմն է թնդում...
Յեւ դուրս է ցատկում Համզոն մսուրից
Սուզվելով անհետ գիշերվա մթնում...

17. ԿԱՐՄԻՐ ԼՈՒՍԱՐԱՅ

Բացվում է որը, լեռների ուսից
Արեւ խարտյաշ ու կարմրակատար
Փռում է հստակ խուրճերը լույսի
Յեւ վողողում է լույսով դաշտ ու սար:
Թընդում է գյուղը բաղմաաղաղակ,
Վորպես բյուրացի լուսի մի հսկա մարմին...

Ու ծածանվում ե վառ արևի տակ
Ամեն կտուրին մի դրոշ կարմիր:
Բացվում են բոլոր դռները փակած,
Հոսում են մարդիկ դեռ ամեն կողմից...
—Վողջճւյն արևի անաղարտ ծագման,
—Վողջճւյն գյուղական կարմիր հեղկոմի:

Հաղթության դափներն թող յերեք մրավի
Չրերի կարմիր մարտիկի համար,
Յեվ մի գրոհ թշնամու վրա,
Վոր ընկնեն վերջին զիրքերը համառ:
Ոգնություն ե պատճ հարևան գյուղին,
Յեկել ե շտապ կարմիր սուրահանդակ:—
«Գրավել մոտիկ պոստն, յերկաթուղին,
Մինչև վոր հասնի բանակն ոժանդակ»:
Թնդանոթները՝ յերախները բաց՝
Գոռում են, վորպես վոհմակ հովաղի...
Բանակն հաղթական ու համառ ընթաց
Նշան ե բռնել սիրտը կովկասի:

—«Ձյունը նստած ե դեռ հաստ ու հաստատ,
Կթաղվես, կորչես քո այդ հասակով
Ավելի լավ ե՝ դու նստակն այս տար:
Հասցրու հեղկոմին», ասում ե Սաքոն:
—«Կտանեմ, ցերեկ դեռ կա վեցը ժամ,
Յես գյուղ կհասնեմ անպայման այսօր,
Իսկ վաղը նորից շալակած պաշար՝
Յետ եմ դառնալու», ասում ե Համզոն:

—«Վաղը, ով գիտե ուր ենք լինելու,
Գուցե Թիֆլիսը—արդեն գրավել...»
Համզոն Սաքոյի խորհրդին հլու
Վերադառնում ե, վորպես զրաբեր:

Գնում ե Համզոն՝ իր դերին գիտակ՝
Խոհուն, լրջադեմ, ցրտից կարժրած.
Ի՞նչ փույթ թե ցուրտ ե... տաք ե կրծքի տակ...
Փափախի ծալքում նամակն ե դրած:
Թվում ե նրան թե իր փափախում
Պահված ե բախտը ամբողջ աշխարհի,
Ու սիրտն ավելի թունդ ե բաբախում,
Արագանում են քայլերը մանրիկ:
Յեվ մութը նոր եր գյուղին վրանել,
Գյուղը դեռ նոր եր կըպցնում ճրագ,
Յերբ Համզոն կապույտ ծրարը հանեց,
Հեղկոմի կարմիր սեղանին դրավ:

Հաղթության ուղին մաքրած ու հարթ ե,
Թշնամու վերջին ճիգը՝ ապարդյուն.
Խորհրդային ե Վրաստանն արդեն,
Կա պաշտոնական ազդարարություն:
Թիֆլիսն ել ընկավ գրեթե անկընթիվ,
Թշնամին՝ ջարդված յերեկվա մարտում՝
Իր մենչեթիկյան ուժերը ցրել:
Քաշում ե գեպի Քութայիս, Բաթում...
Ուր մենչեթիկյան ռեժիմը դեղին
Դեռես տեր ե սըտով, մտրակով,—
Բողավառված ե արդեն կատաղի
Ապստամբության կարմիր կրակով:

Գարուն ե, ձընհալ... առու, հեղեղատ
 Հորդել են անդուսալ, մոլի փըրփըրուն,
 Ճեղքում են հողի կուրծքը անագարտ
 Ու բաց են անում նոր ճամբա, նոր հուն:
 Բոլոր սեւմերը կենսունակ ու սերտ
 Ճալթում են հողում հրճվանքով յեռուն
 Ու, վորպեւ սրտում բողբոջած հույսեր,
 Յերկրի յերեսին ժպտա են փռում:
 Գուրգուրանքներով իր լուսաճաճանչ
 Յեզ համրույրներով մայրական ու ջերմ
 Արեն ե շոյում ծիլերը կանաչ,
 Ժպտում են անթիվ շրթեր ու աչեր:

Բացել ե կյանքը հազար զսպանակ
 Ու հեռու նետել առաստաղ ու ծածկ,
 Յեկել ե հանդես հզոր մի բանակ,
 Տալիս ե կյանքին նոր հուն ե ընթացք:
 Փռված ե գետին հին կյանքը մըռայլ
 Ընկած ե, մեջքը կոտրած արջի պես,
 Նա դեռ սողում ե թաթերի վրա,
 Ճգնում ե, Համզո, նորից տանջի քեզ:
 Հոգևարքը դեռ գուցե յերկարի,
 Դժվար ե մեռնում... չի ուզում մեռնել:
 Բայց մերն են արդեն գիրքերը վերին
 Ու բոլոր հաաու զենքերը մերն են:

Մ ՆՈՐ ԶՆԵՐՆԵՐ

Անցան օրերը, վոր քահրուբարի
 Հատիկները պես դեղին ու գունատ
 Հատահատ քաշում եր, համրում վողջ տարին
 Չորցած մատներով մի բիձա Իգնատ:
 Կարել ե թելը բարակ ու փթած,
 Յեզ հատիկները դժգույն ու դեղին
 Յանուցիք յեղած, կորուստով անդարձ
 Խառնվել եյին փողուն ու հողին:
 Ու յիլած ամուր ուղիների վրա՝
 Զվարթ զնգոցով կյանքը տողոթող՝
 Ընթանում եին օրերը արագ
 Դեպի գալիքը պայծառ ու նորոգ:

Նոր ե սկսվում ամեն, ամեն ինչ,
 Յեզ նոր ձեռներով, ե նոր ձեերով,
 Մարդ բեր, վոր գլուխ հանի ամենից,
 Ամեն բան գրկի մտքի թևերով:
 Այնքան հատարակ ու այնքան հեղտ ե
 Յերևում հեռվից ամեն բան ու գործ,
 Հապա մոտեցիր ե փորձիր ճշտել
 Մի ծոված ողակ ձեռներով անփորձ:
 Դու յես կյանքի տեր ե բոլոր նրանք,
 Վոր քեզ պես զրկված, զոհ եյին, Համզո,
 Պետք ե սովորել կառուցել նոր կյանք,
 Միացյալ ուժով, տոկուն, անձնադուհ:

Յերկրորդ տարին ե՛կ խորհուրդը գյուղում
 Պահում ե արդեն հյուղ-ընթերցարան,
 Գյուղացիին մտքի ակներն ե յուզում
 Յեվ ջուր են խմում մտքերը ծարավ:
 Իսկ իրիկնալին դպրոցը հե թով
 Ընթերցողներ ե տալիս խրճիթին,
 Բատրակը չարքաշ իր Գրքից հետո,
 Գրքով ե ցրում մշուշը մթին:
 Մեկ-մեկ բացվում են ուրերն, արևում,
 Վորպես հանգույցներ խճճված թելի,
 Ու ճամբան այնպես պարզ ե յերևում,
 Գալիքի թովքը վառ՝ անհաղթելի:

Ամուր կառչել ե Համզոն նոր կյանքին,
 Աճում ե մտքով, կամքով, տարիքով,
 Նրա վորոնող մխարը անհանդիստ
 Մի լան ե գտնում ամեն յերեկո:
 Դիմավորում ե տասնչորս տարուն,
 Անցած ուրերի տանջանքի բովում
 Իր կյանքը թրծած համառ պատանուն
 Իր նոր ուրերի հոգսն ե վրդովում:
 Ինչ վոր անորոշ նախազգում եր նա
 Հիմա հասկանում ե կամաց կամաց,
 Կոմյերիտական շուտով կգառնա,
 Վոր ել ավելի լինի բանիմաց:

Թող կուլակ Բզդոն հիմա կատաղի,
 Զայրույթից ուռչի, գինու տելի պես,
 Զայրույթի թույնը թող ծորա դիղին,
 Անգոր ե, Համզո, ֆուսա տալու քեզ:
 Նրա պայքարը խորամանկ ու նենգ,
 Թունոտ ժպիտը՝ աչքերում դավող,
 Ակընհայտ դենքը,—հիմա կընդունենք
 Վոչ վորպես քո դեմ անհատի մի վոխ:
 Նրա դեմ, Համզո, քեզ հետ միաձուլ
 Ամբողջ մի բանակ կա կուռ, հաղթական,
 Վոր տրորելով ամեն ծառացում
 Գնում ե անկանգ դեպի ապագան:

Կովի ձեերը հիմա ուրիշ են,
 Գուցե ավելի դժվար, աննահանջ
 Պետք ե հիմնական դիրքը վորոշել,
 Ամբողջ ճակատով շարժվել առաջ:
 Բազմագեմ ե մեր թշնամին այսոր,
 Հայտնվում ե նա յերբեմն անհայտից,
 Յերբեմն «ընկեր ե» փախված մեր վզով,
 Յերբեմն թույն ե նենգավոր խաթի...
 Ամբողջ ճակատով՝ քաղաքիցը գյուղ
 Յեվ գյուղից քաղաք՝ մեր բանակն անառ
 Հարթելով ուղի, ուխտեր ե ձգում
 Յեվ շարժում կյանքը դեպի կոմունա:

Հարթվում և ուղին... հիմա գենքի տեղ
 Այնտեղ՝ քաղաքում հանդես ե բերված
 Գործարանների շրինգը ահեղ,
 Յեւ ծով քրախնքը արյունի գլմաց:
 Փնչում և շոգեգութանը գյուղում,
 Ճգմում և, ջարդում արոր ու գութան,
 Փլչում և մենակ, առանձին հյուղը,
 Զուլում և հսկա մի տնտեսության:
 Ամբողջ ճակատով... ահա թե ինչու
 Այդպես ահագոթ ենք... և ընկած անդոր,
 Զարգված սայլի պես հինն և ճոնչում
 Իր վերջին յերգը, կոմյերիտ Համգո:

VI ԱՆՀԱՂԹՈՒԹՅՈՒՆ

Դաշտերի վրա, լեռները լանջին
 Փռված են գարնան գորգերը խնդուն.
 Վորպես մանուկներ ժպտանում ու ջինջ՝
 Գորգերի վրա գառներ են խայտում:
 Ու հովիվների կատակը՝ վոնց վոր
 Զրի կարկաչը կանաչած ձորում,—
 —Այլիկ ես, Համգո, թերդ խնձոր,
 Վոչ բեր ունես դու և վոչ իլ մորուքը:
 Նրա աչքերում ժպտում և նազով
 Անծանոթ մի փայլ՝ այնքան գրավող,
 —Այլիկ դու յես— դարձնում և Համգոն
 Յեւ ալեկոծում աչքերն մրահոն:

—Խոսքով չի լինի, հապա մի գործով
 Ցույց տվեք՝ տեսնենք աղջիկը ով ե.
 Դե, կոխ բռնեցեք, ով ե վար գըցող,
 Թե չե թնչ իմաստ՝ գլուխը գովել:
 Յեռում և աշխույժ արյունը նրանց
 Պատանեկության կայտառ կրակով,
 Ու փաթաթվում են յերկուսը իրար,
 Սեղմում ու քամում իրար մեջք ու կող:
 Յեւ թափալվում են կսնաչի վրա
 Իրար փաթաթված ընկերն ու Համգոն.
 Նրանց այտերից՝ շիկնած, կարմրած՝
 Բավականության հույզեր են վազում:
 Զգում և Համգոն իր այրվող դեմքին
 Ընկերոջ շունչը դուրեկան ու տաք...
 Ու մի ցանկություն մութ և անմեկին
 Ծնունդ և առնում նրա կրծքի տակ:
 Անցնում և մարմնով մի ոտար սարսուռ,
 Յեւ թուլանում և Համգոն դողահար...
 Ու չի ցանկանում ջանք թափել իզուր՝
 Ընկերոջ տակից դուրս դալու համար:
 Ուժ ե հավաքում, իբր թե կրկին
 Ճգնում և գուրս գալ մի քիչ բարկացած,
 Ու չի ցանկանում... ուղում և կրծքին
 Շարունակ զգալ ծանրություն ու ցավ:

Ու հանկարծ Համգոն, կարծես թե խայթված
 Յնցում և իրեն... առանց ջանքերի
 Իրեն հաղթողին գլորում և ցած
 Յեւ դուրս ե պրծնում նրա ճանկերից:

Անցվում են նրա աչքերը խորունկ,
Յեւ արցունքները, ցողի պես առատ,
Շիկնած այտերի վրայից գլորվում,
Թափվում են դարնան խոտերի վրա:
— «Ամոթ ե, Համզո, քեզ նման տղին,
Ձե՛ վոր հանաք եր այդ ընկերական...»
Պախարակում են նաև հաղթողին,
Վոր նա Համզոյին վշտացրեց այդքան:

Առանձնանում ե Համզոն մտախոհ՝
Ինքն իր հետ մենակ մնալու մի պահ,
Աչքերը լեցուն արցունքով, վախով՝
Խեղդելու սրտում բռնկված մի բան:
Ֆեղդելու սրտում... խեղդել, սակայն թնչ...
Հենց սիրտը ներսից բռնունցքի զարկով
Բաղխում ե կրծքի փեղկերը ճընշիչ,
Ուզում ե ջարդել, դուրս պրծնել անքող:
Բայց... միտն սիրտը... մարմինը ուժեղ՝
Փշե շապիկով քողված զրույցանակ՝
Ուզում ե ճեղքել հագուստը բանդող,
Մարմինն ու հոգին միասին բանալ...

Թուխ սավերները սողում են, ասես
Վախեցած անուժ, դեղնավուն լույսից.
Արևը, ինչպես ընթրիքի ափսե,
Սահում ե այն կողմ լեռների ուսից:
Յեւ նրա վերջին շողերը սուզվում,
Սողում են խորհող խոտերի միջից.

Ծաղիկներն, ասես, քնել են ուզում,
Փակում են իրենց աչիկները ջինջ:
Հովիվ ու վոչխար դառնում են հանգից,
Գյուղը լցվում ե ալմուկով, կանչով...
Գնում ե Համզոն լուռ, տըրտմաթախիծ,
Սրտում իր պահած գաղտնիքը տանջող:

Պառկել ե Համզոն... մարմնի վրա
Սողում են կարծես սառ-սառ ասեղներ...
Վորպեսզի բարձր, բարձր չգոռա՝
Ատամներով իր շրթներն ե սեղմել:
Ուզում ե գտնել մի յեղք, մի հնար,
Վոր չմտածի ու տարվի քընով:
Նա պինդ փակում ե աչքերը քնատ
Ու պինդ սեղմում ե ատամ ու ծնոտ:
Վխտում են գլխում մռայլ ալիքով
Անորոշ ձևեր, մտքեր անոգուտ,
Յեւ բարձրանում ե կուրծքը ալեկոծ,
Ու հեկեկում ե նա հոնգուր հոնգուր:

VII ՎԵՐՋ ԿԱՄ ՍԿԻՋԲ

Ամբողջ ճակատով՝ քաղաքիցը գյուղ
Յեւ գյուղից քաղաք՝ մեր բանական անահ
Հարթում ե ուղին, ուխտեր ե ձգում
Յեւ շարժում կյանքը գեպի կոմունա:
Գաղաքը, վորպես յերկաթ — դեկավար,
Անթիվ թելերով կապված ե գյուղին,
Նա վորոնները կատարում ե վարժ,
Յեւ գյուղը տանում ընթացքով ուղիղ:

Ու զեկափարը խոհուհւն—սրատես
Դիտում ե զգաստ, աշալուրջ հսկում,
Ստուգում հաճախ ողերը սկես-սկես,
Արգելակները սեղմում ե իսկուհին:

Այնքան մարդիկ են հավաքվել, ելլի
Կարծես միտինդ ե գյուղի զպրօցում...
Ով վոր յեկել ե, անխուսափելի
Թղթի մի կտոր պահում ե ծոցում,
Յեվ սպասում ե, յերբ հերթը հասնի՝
Ներս մանի դանդաղ, նախ մի քիչ հաղա
Յեվ ապա ծոցից դիմումը հանի,
—«Մի խնդիրք ունեմ, ընկեր կոմիսար...»
Հատուկ մարդիկ են յեկել քաղաքից,
Հարց ու փորձում են, քննում են անվերջ,
Ծանոթանում են գյուղի կարիքին,
Տեղում լուծում են և՛ դանդատ և՛ վեճ:

Մտնում ե Համգոն՝ գույնը կորցրած՝
Մոտենում ե նա դանդաղ, անարի,
Հանում ե ծոցից մի ճիւղած ծրար,
Անվստահ մեկնում ե կոմիսարին:
Նա ընթերցում ե... կլանվում մի պահ...
Դեմքին զարմանքը, ժպիտը շուտ
Խաղում են պայծառ, փոփոխվում ապա,
Վորպէս լույսերը եկրանի վրա...
Յեվ քրքշում ե լիաթոք, սրտանց
Ու մոտ ե քաջում շիկնած պատանուհւն...

Համգոյի թուղթը ձեռքից ձեռք գնաց,
Հետաքրքրության քամին ե տանում...

«Ընկեր կոմիսար—գրում ե Համգոն,—
Տասնհինգ տարիս լրացավ այսօր,
Վերջին հինգ տարին առաց ծնողի
Անցել եմ չարքաշ իմ կյանքի ուղին:
Ապրելու համար յես ինչե՛ր չարի...
Մի զապտնիք ունեմ արդեն հինգ տարի,
Հինգ տարի չափած և վո՛չ մի մարդու...
Այլևս անգոր եմ, իմ սիրտն ե պայթում:
Ինչ գիշերներ եմ անցկացրել անքուն՝
Իմ ով լինելը պահելով թաքուն:
Ապրել եմ վորպէս մի տղա Համգո,
Բայց չես աղջիկ եմ, անունս Նազո»:
Անցած իր կյանքը ինչպե՛ս մոռանա...
Պատմում ե Համգոն իր կյանքը մռայլ
Ու տարիների թախիժը, վոր նա
Կրել ե սրտի և դեմքի վրա.
—«Ընկեր կոմիսար յես այլևս անգոր
Ու անկարող եմ թագնված մնալ,
Կոմյերիտական եմ թեև այսօր
Բայց ե դարձյալ չեմ կարող դիմանալ:
Ինչի՛ց թագնվել և ինչո՞ւ համար,
Փոխված ե կյանքը... աճել եմ և յես...
Միակ խնդիրս ե, ընկեր կոմիսար,
Խնձ այսօր վերցնես ու քաղաք տանես...»

Հանձնաժողովը մեկնում ե գյուղից...
Նազոն նստել ե շոֆերի կողքին.
Յերջանկությունից ու նոր յերկյուղից
Ալեկոծված ե աղջկա հոգին:
Շրջապատված ե մեքենան անանց
Խուռն բազմության ողակով անձուկ.
Ճշում ե, դուռում մեքենան հանկարծ
Փռելով շուրջը խիտ փոշի ու ծուխ:

— «Բարի ճանապոհ...» լսում ե Նազոն
Իր ընկերների կանչն ե յերևի...
Իսկ ընկերները շվար, յերազկոտ
Նայում են վազող կառքի յետևից:

Նազո, հիմա դու մեր մեծ պայքարի
Վճիռ ճակատումն ես և վճիռ ողակում:
Անցել ե նորից մի քանի տարի,
Ի՞նչ ես սովորել հզոր քաղաքում:
Ո՞ւմ հետ ես հիմա, սիրելի ընկեր,
Յեւ ինչ գաղափրքներ ունես հիմա դու:
Նոր կովի համար վորպիսի՞ զենքեր
Ստացար այնտեղ կարող և հատու...
Գյուղն սպասում ե, Նազո, քո դարձին,
Դու յիտ ես գալու, դու յիտ ես գալու...
Գալու յես կրկին մեր դաշտերն անձիր,
Գյուղին քաղաքի տեմպերը տալու:

1929

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

ԺՆՈՒՆԴ 9

ՊԱՏԱՆԾԿԱՆ ՈՆՈՒՐԱՆԾՐ

ԿԱՐՈՏԻ ՂԱՂԱՆՋՆԵՐ

Փամացույց	15
Կարտի զողանջներ	16
Կարտի մայր	17
Ապրելու հույս	18
Անբջանք	20

ՎԱՏԻՅԱՆԻ ՅԵՐԿՆԵՐ

Պատրանք	21
Նախադրացում	22
Յերդ ու ծաղիկ	23
Ժողի	24
Դյուքանք	25
Stella	26

ԳՍՈՑԱԿՆԵՐ

Անհաս	27
Աստղեր	28
Միածան	29
Լույսեր	30
Գանձ	31
Հայացք	32

ԳԱՋԵԼՆԵՐ

Լույսեր	33
Առանց ծիածան	34
Յերկնային սեր	35

Վարդանան	36
Որհնութիւն	38
Իմ դնչուն	39
Վաստայն	40
Շերամի տես	41
Համբույրի վայրկյան	42
Վարսերի յերգը	43
Բաղձանք	44
Ճերմակ թելեր	45

ՈՐԵՐԻ ՃԱՄԲԻՆ

ՀԵՐՄԱԿ ՏԵՍԻՆՆԵՐ

Դեպի տուն	49
Բանաստեղծը	50
Հայրս	51
Մայրս	52
Բույրս	53
Յեղբայրս	54
Վորբը	55
Լուսնի մահը	56
Խաբլափում	57
Մեղուն	58
Վերջերգ	59

ՈՐԵՐԻ ՍԵՐԸ

Վայելք	60
Արշավ	61
Վաղք	62
Կարոտանք	63
Վահան	64
Նոր սեր	65
Զոհը	66
Դեպի մեկկա	67
Լուսալդ	77

ԵՈՐՀՐԴԱԹԻՆ ՀԱԹՐԵՆԻՔ

ՄԵՐ ԴՐԱՇԻ ՏԱԿ

Լենին	89
Յեզակի յերգ	91
Ներքող Նույնքերյան առավոտին	93
Շահումյանի արձանին	95
Առաջին յերգը	98
Յերեք քառյակ սարիներ	99
Կարմիր ժպիտը	100
Առավոտ	101
Յերգեր առավոտյան	102
Պառավի լացը	106
Յերկու արե	108
Լուսատոն	111
Դերբրվա յերգը	113
Սրնդահարը	114
Սեան	116
Փողոցը	118
Լոռու ձորը	120
Սահմանապահը	127
Հայրը	131
Պղինձ քանդողները	133
Պղնձաքարը	137
Ժանդը	140
Յերկու պոետ	142

ՀԱՅԻ ՏԵՐԳՆԵՐ

Յերգ հողի մասին	146
Թաղված աղի	149
Խոհեր	151
Հացը	157
Դյուղական	160
Սերմեր	162
Աշնանացան	163
Հունձք	164

Յերկվոթյուն	165
ձիություն	166

ԿԱՐՄԻՐ ԼԱՁԱԿՆԵՐ

Քրոջա լաչակը	168
Մայրերը	170
Կարմիր լաչակներ	173
Փոքրիկ տիկինը	177

ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Ծիւր	183
«Խուժանական»	184
Փոքրիկ Աղբիւնն	186
Մանուկները	187

Ն Ե Ր Ա Շ Խ Ա Ր Հ

ՅԵՐԳԵՐ ՅԵՐԳԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Ինքներկրութիւն»	193
Զարկ սիրտ իմ	195
Մաքառում	196
Յերգ ուրախության	198
Փառաքամանը	200
Ներքին ճակատ	202
Մարը	204
Ոտար կաթը	207
Մոլախոտը	209
Քնարական	210
Յերգը	212

ՍԻՐՈ ԹԵՐԹԵՐ

Դարնանային	215
Նամակ	218
Պատիժ	222
Փրկութիւն	223
Աչքերը	225

Սիրո յերգ	226
Համբույր	227

ՅԵՐԳԵՐ ՄԱՀԻ ՄԱՍԻՆ

Պայքար	229
Տողերիս դասակներով	231
Արեւին	234
Վահան Տերյանին	235
Իմ Վերջիւր	237

ՅԻՐ ՈՒ ՅԱՆ

Արև	239
Շոայլութիւն	240
Այգեկութ	241
Բեռը	242
Աճում	244
Հիքլաթը մայրիկիւ	246
Բնության յերգը	248

Ա Ր Ա Գ Ա Ժ Ի Կ Ա Ն Թ Ե Ղ Ն Ե Ր Ը

ՍԱՎԱՌՆՈՒՄՆԵՐ

Կարուսիւ	253
Մտորումներ	258
Այլեւրութիւն	261
Զահր	263
Յերազանք	265
Մարմնավորված յերազներ	269

ՍԱՎԱՌՆԻ ԿԱՆԹՆՆԵՐ

Նախերգ	272
Արագածի կանթերները	274
Կանչ	278
Հողի ձայնը	282
Քարե վերապնդ	285
Լեռնային ձաղիկ	288

ՄԱՅԻՍ 1920

Հիշողության յերեկո	290
Մայիսին եր	292
Մեքենավարը	294
Մեծ պատանին	296
Խարույկի վրա	299

ՍՈՆԵՏՆԵՐ

Կատարինեյին	301
Դարերի առավոտ	302
Նահանջ	303
Աշխատանք ու յերգ	304
Տենչանք	305
Կյանք ու թոխք	306
Հաղարամյա նախերգանք	307
Նոյեմբերյան կրակ	308
Վերելքի լուսարձակ	309
Անկապտելի դանձ	310

ՅԵՐԿՈՒ ՊՈԵՄ

1. Իրիկուն	312
2. Փշե շտպիկը	333

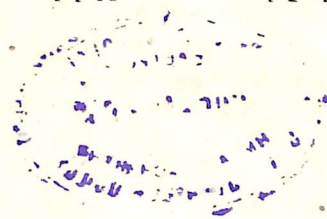

ՆԿԱՏՎԱԾ ԿԱՐԵՎՈՐ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

22-րդ եջի 1-ին տողում պակասում է բակը մեր (վոչ բալոր որինակներում)

37-րդ եջի 1-ին տողում վոմանքից հետո պակասում է հոգնած բառը

Եջ	Տող	Տպված է	Պետք է լինի
44	3 ն.	վարսերդ	վարսերիդ
77	4 վ.	բյուրեր	բույրեր
79	7 >	համբյուր	համբույր
85	8 >	ուլթերն	ուլթերին
125	13 վ.	ով	վոր
127	1 ն.	վոտեղ	վորտեղ
218	5 >	մշտականչ	մշտականաչ
237	7 >	Վիրգի	Վիրգիլ
240	1 >	այսո	այսոր
246	5 >	յոթը	յոթ
253	վերնագիրը	կարուս	կարուսի
262	4 ն.	Զգում ես	Զգում ես
283	9 վ.	երբ	Յերբ
297	6 ն.	չոայլ է	չոայլե
313	8 վ.	ոսկե	վոսկե
320	8 ն.	այնուհետե	այնուհետ
352	5 ն.	վոչ իլ	վոչ հլ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0350857

46568

891.99

U-93